

В.С.Хамидов, К.И.Сирождиддинов, Н.И.Умархонов,
Қ.А.Исмоилов, Ҳ.Е.Турсунбоев, З.С.Абдуллаев

ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

KHANACADEMY

coursera

Blended Learning
combining the best teaching methods

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР
КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ
МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ

Ҳамидов В.С., Сирожидинов К.И., Умархонов Н.И.,
Исмоилов Қ.А., Турсунбоев Ҳ.Е., Абдуллаев З.С.

ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

/МОНОГРАФИЯ/

Тошкент – 2018

Хамидов В.С., Сирожидинов К.И., Умархонов Н.И.,
Исмоилов К.А., Турсунбоев Ҳ.Е., Абдуллаев З.С.

ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

/Монография./Т.:ТИҚХММИ, 2018.116 бет

Мазкур монография электрон таълим муҳитида касбий компетентликни такомиллаштириш масалаларига бағишланган. Тадқиқот олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларининг касбий компетентлиги, уни узлуксиз ошириб бориш зарурияти ва унда электрон таълим муҳитининг аҳамияти, электрон таълим муҳитида касбий компетентликни оширишнинг устивор йўналишлари ва бу орқали таълим сифатини ошириш масалаларига қаратилган. Айти пайтдаги глобаллашув жараёнида республикамиз олий таълим муассасаларида электрон таълим муҳити имкониятларидан фойдаланган ҳолда профессор-ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ошириш долзарб вазифадир. Лойиҳада илгор хорижий тажрибалардан кенг фойдаланиш, касбий компетентликни ривожлантиришнинг назарий-услубий асослари, электрон таълим ресурсларидан унумли фойдаланган ҳолда ўқув жараёнини ташкиллаштириш, хусусан, талабаларнинг мустақил ўқув фаолиятларидаги компетенцияларини такомиллаштиришда ОООК, Blended learning, масофавий таълим технологиялари имкониятларидан фойдаланиш усуллари ва таълим сифатини ошириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган. Лойиҳада, шунингдек, электрон таълим муҳитининг турли соҳаларда қўлланилиши борасидаги таҳлилий тадқиқотлар ўрин олган.

This monograph work is dedicated to the issues of developing professional competences in e-learning environment. Research is directed to the professional competence of teachers, its consistent development and the essence of e-learning environment and its impact on teachers' professional competences. In current globalization processes, it is vital to develop teachers' competences by using e-learning environment.

Project includes worked-out recommendations on using leading foreign experiences, theoretical-methodological basis of developing professional competence, organizing learning processes by using e-learning resources, particularly, on the methods of using the capabilities of MOOC, Blended learning and distance-learning technologies on developing students' competences during independent learning activities. In addition, the project contains analytical researches on the utilization of e-learning environment in different spheres.

Масъул муҳаррир: "Ахборот технологиялари" кафедраси
профессори, Г. Шодмонова

Тарғибчилар: -ф.-м.ф.д., профессор Ш.А. Саъдуллаева
-п.ф.д., профессор З.К.Исмоилова

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХўЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ (ТИҚХММИ), 2018

“Аслида замонавий таълим методлари муқаддас қизиқувчанликни ҳозирча батамом бўғиб ташламагани деярли мўъжиза, чунки бу нозик ниҳол (яъни қизиқувчанлик) рағбатлантириши билан бир қаторда, энг аввало, эркинликни талаб қилади, йўқса, у шаксиз, маҳв бўлади”.

А.Эйнштейн

КИРИШ

Олий таълим муассасаларининг энг асосий мақсади олий таълим сифатини таъминлаш, яъни сифатли, рақобатбардош кадрлар тайёрлашдан иборатдир. Ахборотларнинг тезкор янгиланиши даврида ҳар бир олий таълим муассасасида таълим сифати масаласи, таълимнинг сўнгги янгилликлари, техник воситалар ва технологиялар билан бойитилиши, таълимнинг замонавий ишлаб чиқариш билан интеграциялашуви муҳим аҳамият касб этмоқда. Таълим сифатини таъминлашнинг энг асосий компонентларидан бири бу профессор-ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини таъминлашдир. Таълим тараққиётининг кейинги истиқболи кўп жиҳатдан таълим берувчиларнинг касбий компетентлиги масаласи билан боғлиқ бўлиб бормоқда. Ахборот асри ҳар бир педагогдан АКТ бўйича етарли билим ва малакага эга бўлишни талаб этмоқда. Глобаллашув ва ахборот алмашинуви жадал бораётган шароитда жаҳон тажрибасида ўзини оклаган таълим моделларида таълим сифатини таъминлашга қаратилган усулларни ўрганиш ва уларни миллий таълим тизимига мувофиқлаштириш бўйича изланишларни амалга ошириш ҳозирги кунда долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов томонидан хорижий тилларни ўрганиш бўйича белгиланган вазифалар негизида халқаро майдонга чиқиш ва тегишли соҳаларда илғор тажрибалар, халқаро стандартларни ўрганиш ва уларни миллий тизимда қўллаш ётади.

Таълим жараёнида электрон таълим имкониятларидан кенг фойдаланиш ва педагог ходимларнинг касбий компетентлигини ошириш алоҳида эътибор талаб этмоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга

Мурожаатномасида таълимнинг ракобатбардош бўлишлиги тўғрисида куйидаги фикрларни айтиб ўтади: “Яъни Ўзбекистон илм-фан, интеллектуал салоҳият соҳасида, замонавий кадрлар, юксак технологиялар борасида дунё микёсида ракобатбардош бўлиши шарт”¹.

Мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармонида кўрсатилган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **“Харакатлар стратегияси”**нинг тўртинчи Ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари бобининг 4.4 бандида узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини давом эттириш масаласи баён этилган. Жумладан, олий таълим тизимини 2017-2021 йилларга мўлжалланган комплекс ривожлантириш дастурини амалга ошириш учун йўналтирилайдиган молиявий маблағлар 1,7 триллион сўмдан зиёд бўлиб, улардан 1,2 триллион сўми ўқув-лаборатория бинолари, спорт заллари ва талабалар турар жойларини реконструкция қилиш ва капитал таъмирлашга, 500 миллиард сўмдан ортиқ маблағ эса ўқув-лаборатория ускуналари, мебель ва инвентарь билан таъминлаш, умумий тартибда фойдаланишга мўлжалланган, барча таълим муассасаларига хизмат кўрсатадиган лаборатория комплексларини ташкил этиш ҳамда *ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришга* сарфланади.

Бугунги кунга келиб, олий таълим соҳасида олий ўқув юртларининг профессор-ўқитувчиларини мунтазам қайта тайёрлаш бўйича мутлақо янги, такомиллаштирилган тизим жорий қилинди. 15 та таянч олий ўқув юртида олий таълим муассасалари раҳбарлари ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ҳамда малакасини ошириш курслари фаолият юритиб келмоқда. Лекин замон талаблари харажатларни минималлаштирган ҳолда юқори даражадаги

¹Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи. 2017 йил, 23 декабр.

сифатга эришиш масаласини биринчи ўринга қўймоқда. Бунинг учун эса электрон таълим муҳитидан фойдаланиш алоҳида аҳамият касб этади. Касбий компетентликни ошириб боришда электрон таълим муҳитидан фойдаланиш — педагог ходимларнинг ортқича харажатлар ва эмоционал-психологик зўриқишларсиз юкори самарадорликка эришишларини таъминлайди. Жамиятнинг тезкор ривожланиши глобаллашув жараёнида касбий компетентликни ошириш ва бу оркали таълим сифатини юксалтириш масалаларини хал этишни талаб қилади. Ишчи гуруҳимиз томонидан тайёрланган ушбу лойиҳа бугунги куннинг долзарб мавзуларидан бири ҳисобланган электрон таълим муҳитида касбий компетентликни такомиллаштириш масалаларини тадқиқ этишга қаратилган.

Таълим тизимида педагогик кадрларнинг электрон таълим муҳитида касбий компетенцияларини ривожлантириш жараёни. Таълим тизимида касбий компетентликни ривожлантиришда электрон таълим муҳити технологияларидан, жумладан: оммавий очик онлайн курслар, blended learning ва масофавий таълим технологияларидан фойдаланиш.

Тадқиқот мақсади ва вазифалари педагог кадрлар касбий компетентлигини такомиллаштиришда электрон таълим муҳити имкониятларидан фойдаланишнинг устивор йўналишларини ишлаб чиқишдан иборат.

Юқоридаги мақсаддан келиб чиқиб қуйидаги **вазифаларни** бажариш кўзда тутилади:

- касбий компетентлик тушунчаси ва унинг электрон таълим муҳитида ривожлантириш заруриятини асослаш;

- электрон таълим муҳитининг таълим жараёни самарадорлигини оширишдаги аҳамиятини ёритиб бериш;

- электрон таълим муҳитини шакллантиришнинг ҳуқуқий асосларини тавсифлаш;

- онлайн ўқув курслари асосида касбий компетентликни ошириш имкониятларини ёритиш;

- Ўзбекистон таълим тизимида онлайн ўқув курсларини ташкил этиш орқали касбий компетентликни таъминлаш;
- профессор-ўқитувчиларнинг онлайн ўқув курсларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш;
- Blended Learning таълим технологиясида касбий компетентликни шакллантириш;
- анъанавий ва электрон таълим (ёки Blended Learning)нинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларнинг қиёсий таҳлилинини ўтказиш;
- илғор хорижий тажрибалар орқали касбий компетентликни такомиллаштириш, Blended learning ва масофавий таълим технологияларининг афзалликлари ҳамда имкониятларини очиб бериш;
- турли таълим соҳаларида фаолият юритаётган педагог-кадрларнинг электрон таълим муҳитида касбий компетенцияларини ошириш;
- замонавий таълим тизимида педагогларнинг касбий компетентлигини такомиллаштиришни электрон таълим муҳитида ташкил этиш бўйича тавсия, хулоса ва таклифлар тайёрлашдан иборат.

Лойиҳада “Таълим тўғрисидаги” Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари, нутқлари ва маърузаларида таълимни модернизациялашга доир ёндашувлари, Ҳукумат қарорлари, хорижий замонавий илғор педагогик тажрибалар, илмий тадқиқот ишланмалари ўрганилган. Шунингдек касбий компетенцияни такомиллаштириш юзасидан ривожланган мамлакатлар тажрибаси ёритилган. Мавзу бўйича амалга оширилган илмий-методик тадқиқотларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, таълим соҳасида касбий компетентликни такомиллаштириш масалалари М.Кларин, К.Селви, Н.Назарова, А.Маркова, Л.Зимняя, О.Мусурмонова, М.Мирсолиева, О.Маллаев, М.Усмонбоева, Ў.Толипов, Н.Шамшиева, Б.Тошбоева ва бошқаларнинг тадқиқотларида ўз аксини топган. Электрон таълим муҳитида касбий компетентликни такомиллаштириш нисбатан янги йўналиш бўлганлиги сабабли кам ўрганилган, шундай бўлса-да, ўрганилаётган ва тадқиқ қилинаётган

муаммонинг назарий ва амалий томонларининг айрим кирралари билан хорижда Д.Комьер, С.Даунс, К.Г. Скрипкин, Л.Бреслоу, Д.Притчард, Ж.ДеБоуер, А. МкАули, Б.Сюварт, Г.Сименс, Д.Кормиер, Л.Паппано, С.Мак, Р.Уилямс, Ж.Макнис, Д.Сименслар, Ж.Хофман, Н.Майнег ва М.Сакер, республикамизда эса масофавий таълим, оммавий онлайн очик курслар ва Blended learningдан фойдаланган ҳолда ўқув жараёнини такшиллаштириш мавзуси бўйича У.Бегимкулов, В.Хамидов, У.Мирзалиев ва бошқалар тадқиқот ишларини олиб боришган. Таҳлил натижаларидан аён бўлдики, олий таълим тизимида оммавий онлайн очик курслардан фойдаланган ҳолда ўқув жараёнини ва профессор-ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш масалалари етарли даражада ўрганилмаган.

Монографиянинг ёзиш жараёнида ОООК, Blended learning ва масофавий таълим технологиялари ёрдамида педагогнинг касбий компетентлигини ривожлантириш орқали таълим сифатини оширишга тегишли бўлган назарий маълумотлар ўрганилди, тизимлаштирилди ва таҳлил қилиниб тегишли хулосалар шакллантирилди. Лойиха натижалари келгусида шу мавзунини ўрганувчи, тадқиқот ишлари билан шуғулланувчилар учун асос сифатида хизмат қилиши ишнинг назарий аҳамияти бўлса, олий таълим муассасаларида фаолият юритаётган педагогларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш мақсадида илғор хорижий тажрибалар ва нуфузли университетлардаги ўқув модулларини татбиқ этиш бўйича ишлаб чиқилган таклиф ва тавсиялар таълим сифатини таъминлашда муҳим аҳамият касб этиши лойиха ишининг амалий аҳамияти ҳисобланади. Шунингдек, лойиха иши доирасида берилган таклиф ва тавсияларга амал қилинганида мамлакатимизда мавжуд малака ошириш ва қайта тайёрлаш марказлари учун қилинадиган сарф-харажатлар тахминан 7,7 баробар иқтисод қилиниши мумкинлиги ва бундан ташқари ижтимоий самарадорликка эришилганлиги ишнинг амалий аҳамиятини белгилайди.

Ў БОБ. КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА УНДА ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

1.1. Касбий компетентлик тушунчаси ва унинг электрон таълим муҳитида ривожлантириш зарурияти

Глобаллашув, халқаро иқтисодий интеграция, халқаро меҳнат тақсимоти жараёнлари, ишлаб чиқариш жараёнларининг юқори даражадаги автоматизацияси мавжуд таълим хизматлари бозорига ўзининг тамомила янги ва динамик тарзда ўзгариб бораётган талабларини ўрнатиб келмоқда. Шу боис, таълим жараёнини ташкил этиш ва таълим сифатини таъминлаш тизимининг энг муҳим элементи ҳисобланган профессор-ўқитувчилар компетентлигини юксалтириш, кун тартибидаги энг муҳим масалалардан биридир. Нафакат маҳаллий, балки жаҳон меҳнат бозорида рақобатбардош мутахассис кадрларни тайёрлаш ва тарбиялаш, таълим тизими педагог ходимларидан юқори даражадаги касбий компетентликка эга бўлиш, уни доимий ва изчил равишда ошириб боришни талаб этмоқда.

Ҳар бир тадқиқотда бўлгани каби биз, энг аввало, таянч категорияларга, хусусан, “компетентлик”, “касбий компетентлик”, “электрон таълим” ва “электрон таълим муҳити” категорияларига ойдинлик киритиб олишимиз лозим. “Компетентлик” (инглизча “competence” – “қобилият”) – амалий фаолиятда назарий билимлардан самарали, юқори касбий малакага эга бўлиш, маҳорат ва иқтидор ҳамда ижодқорликни намоён эта олиш қобилиятидир.

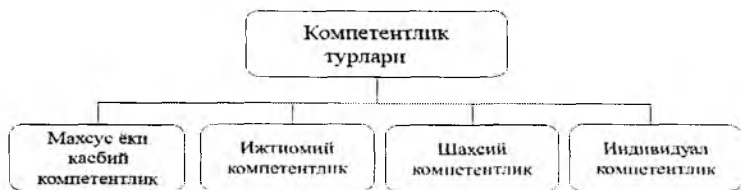
“Компетентлик” тушунчасига олимлар, мутахассис ва тадқиқотчилар томонидан бир қатор таърифлар берилган. Уларни умумлаштирган ҳолда компетентликни муваффақиятли фаолият юритишга умумий қобилият ва касбий тайёргарликда намоён бўлувчи билим, тажриба ва қўникмаларга асосланган интеграллашган бир қатор сифатлар мажмуи деб таъриф бериш мумкин. Фикримизча, компетенция ва компетентлик тушунчалари ўзаро боғлиқ бўлиб, билим, малака ва қўникма тушунчаларини ўзида

муассамлаштиради, шахснинг максадга йўналтирилганлиги, муаммоларни чуқур хис қила олиши, синчковликни намоён этиши, креатив фикрлашга эга бўлиши каби сифатларни ўз ичига олади².

ОТМда касбий компетентлик — профессор-ўқитувчи томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг керакли даражада эгалланиши ва уларни амалий фаолият — таълим жараёнида юқори маҳорат билан қўллай олинишидир.

А.К.Маркова ва Б.Назаровалар томонидан олиб борилган илмий изланишлар бевосита педагогнинг касбий компетентлиги ва унинг ўзига хос бошқа сифатларини ўрганишга йўналтирилган. Б.Назарова томонидан ўтказилган тадқиқотлар натижасига кўра касбий педагогик компетентликнинг куйидаги турлари санаб ўтилади³:

- махус ёки касбий компетентлик (касбий фаолиятни юқори даражада ташкил этиш);
- аутокомпетентлик (ўзини ижтимоий-касбий ривожлантира олиш);
- экстремал касбий компетентлик (кутилмаган вазиятларда ишлай олиш);
- ижтимоий компетентлик (касбий фаолиятни ҳамкорликда ташкил этиш, ижтимоий масъуллик).

1.1.1-расм. А.Р.Маркова таснифи бўйича педагог компетентлиги турлари⁴.

“Касбий компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига бир қатор илмий-амалий тадқиқотлар, ижодий ва психологик изланишларнинг натижаси

²Маллаев О. Янги педагогик технологиялар. Т. 2000. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта // М.: Знание, 1989 / Новое в жизни, науке, технике. Сер. “Педагогика и психология”. № 6. Шамшиева Н.Н. Стратегия инновационного развития высших учебных заведений в условиях интеграции “ВУЗ-производство”. Монография. Т.: “Iqtisodiyot”, 2016. С.156. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. Т. 2005.

³Назарова Н.М. Специальная педагогика. М.: “Академия”, 2005. С 345-346

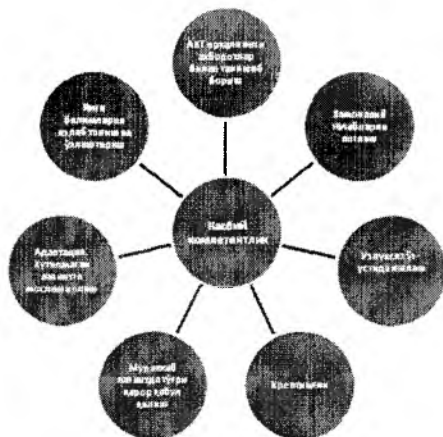
⁴Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. стр 18.

сифатида кириб келган. Жумладан, Н.А.Муслимов, М.Х.Усмонбоева, Д.М.Сайфулов, А.Б.Тўраевлар томонидан ўтказилган тадқиқотларда касбий компетентликка қуйидагича таъриф берилди: “Касбий компетентлик— мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллай олиниши”⁵. Демак, касбий компетентлик профессор-ўқитувчи томонидан нафақат алоҳида билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланишини, балки ҳар бир таркибий қисм бўйича тегишли билимлар, кўникмалар ва малакаларнинг сифатли ўзлаштирилишини ҳам назарда тутди. Шунингдек, касбий компетенция ўзининг мутахассислиги бўйича билимларни доимо бойитиб боришни, ахборотларни ўрганишни, замон талабларини англай олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллай билишни тақозо этади. Олий таълим муассасаларида профессор-ўқитувчиларнинг педагогик касбий компетентликка эга бўлишларининг асоси сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

- доимий тарзда ўз билимларини изчил бойитиб боради;
 - ахборот воситаларидан фойдаланиб янги ахборотларни ўзлаштиради;
 - замонавий талабларни чуқур англайди;
 - янги билимларни излаб топади;
 - уларга креатив ёндашиб, қайта ишлайди ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллайди;
 - мураккаб жараёнларда ноаниқ вазифаларни бажаради ва тўғри қарорлар қабул қилади;
 - бир-бирига зид маълумотлардан оқилона ва ўринли фойдаланади;
 - қутилмаган вазиятларга мослашувчан ҳаракат режасига эга бўлади
- (1.1.2-расм).

⁵Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфулов Д.М., Тўраев А.Б. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / . – Тошкент, 2015. – 5 бет.

Касбий компетентлик масалалари, айти пайтдаги педагогика, психология, социология ва менежмент соҳасида фаолият юритаётган талкикотчиларнинг диққат марказидаги масалалардан бири бўлиб келмоқда. Уларнинг фикрларини умумлаштирган ҳолда касбий компетентлик асосининг ўзига хос моделини таклиф этиш мумкин. Тавсия этилган моделда келтирилган параметрларни ўрганган ҳолда, улар ўртасидаги узвий боғлиқлик ва бир-бирини тўлдириш хусусиятлари мавжудлигини кўришимиз мумкин. Масалан, турли шарт-шароитларга мослаша олиш, бир вақтнинг ўзида, замон талабларини тўғри англаш ва қарор қабул қилиш билан боғлиқдир. Замонавий профессор-ўқитувчининг касбий компетентлигига бевосита боғлиқ бўлган яна кўплаб хусусиятларни келтириш мумкин. Айти пайтда, замонавий ҳар томонлама рақобатбардош педагог моделини яратиш эмас, балки ана шундай педагог ва бошқарувчи ходимларни тайёрлаш моделини яратиш лозим. Бу педагог ва бошқарувчи ходимларнинг муваффақиятли ва доимий ривожланиш имкониятига эга бўлишини таъминлаб беради.

1.1.2-расм. Касбий компетентлик асослари модели.

Жадал ривожланишда давом этаётган тараккиёт миллий таълим тизимига ва унинг сифатига тобора қатъий мезон ва талабларни ўрнатиб

келмоқда. Замон талаблари билан ҳамнафас холда кадам ташлаб бориш кўп жихатдан АКТ имкониятларидан кенг фойдаланишни тақозо этмоқда. Электрон таълимни ривожлантириш, бу борадаги энг муҳим жихатлардан бири саналади. Замонавий ахборотлашган жамият педагог кадрлар тайёрлаш сифатига алоҳида талаблар қўяди. Замонавий педагог кадрлардан ИНТЕРНЕТнинг ахборот ресурсларидан мақсадли фойдалана олиш, мустақил билимларни олишлари жараёнида ахборот ва коммуникация технологиялари воситалари имкониятларини жорий этиши талаб этилади ⁶.

Бугунги кунда электрон таълим жадал ривожланувчи соҳа ҳисобланади, унинг ривожланиши 1980 йилларданок (масофадан ўқитиш ва телевизион курслар шаклида) бошланган. Технология тараққиётининг изчил ривож, таълим жараёнида масофадаги фарқни тамомила сезмаслик, талаба ёки тингловчини худди аудитория ичида ҳис қиладиган даражадаги дастакларни таъминлаб берди. Электрон таълим бир вақтнинг ўзида аудио, видео, слайд-шоу, Word ва PDF ҳужжатлари кўринишидаги ва турли форматдаги материаллар билан яқиндан танишиш имконини беради. Чат ва форумлар орқали вебинарларни ўтказиш ва ўқитувчилар билан мулоқотда бўлиш фойдаланувчиларнинг ўзаро ҳамкорликда фаолият олиб бориш имкониятлари амалга оширилади. Таълим олиш ва малака оширишда “e-Learning” тизимлар (ўқитишни бошқариш тизими ёки LMS сифатида) ва “on-line” курслар етказа олиш имконига эга бўлган методлари мавжуд. Дастаклар ёрдамида “on-line” курсларни ва автоматик адаптив тестларни яратиш учун материаллар тўплами каби турли жараёнлар автоматлаштирилган бўлиши мумкин. Электрон таълим ундан фойдаланувчилар узлуксиз таълимни одатий, кундалик ҳаёт тарзига айлантириш имконини берадиган қулай ва иктисодий самарадорлиги юқори (кўп холларда бепул) ечим ҳисобланади. Электрон таълим, хаттоки, иш билан банд бўлганларга ҳам кейинги

⁶Стражев В.И. Технология информационного общества /В.И.Стражев// Интернет и современное общество: МатериалыВсероссийской объединённой конференции. Санкт-Петербург, 20-24 ноября2000.С292.

фаолиятларини ривожлантириш ва янги малакаларни хосил қилиш имконини беради⁷.

Таълим соҳасидаги муҳим ўзгаришлар интернет пайдо бўлиши ва унинг ҳаётимизга изчил тарзда кириб келишидан кейин содир бўлди. Технологик тараққиётнинг муҳим ютуқларидан бири саналувчи смартфонлар (акли телефонлар)дан фойдаланишни, матнли хабарларни жўнатишни ва интернетдан фойдаланишни деярли ҳамма яхши билади, шунинг учун “on line” курсларда иштирок этиш ва ишлаш оддий ҳолат ҳисобланади. Эълонлар тахтаси, ижтимоий тармоқ ва коммуникация интернетининг бошқа турли воситалари фойдаланувчиларига “on-line” курсларда бўлиш ва ўрганилаётган курсга боғлиқ бўлган масалаларнинг умумийлик хиссини таъминлаган ҳолда, муҳокама қилиш имконини беради.

Дидактика нуктаи назаридан муҳим аҳамият касб этадиган, электрон таълим ва ахборот технологияларини жорий этиш орқали самарадорликка эришиладиган методик мақсадларга:

- ўқитиш жараёнини индивидуаллаштириш ва дифференциялаш;
- тескари алоқа орқали ўқув фаолиятининг назоратини олиб бориш;
- ўз-ўзини назорат қилиш ва баҳолаб бориш;
- ўқув материални ўзлаштириш жараёнида машқ қилиш ва мустақил тайёргарликни ташкил этиш;
- ўқув жараёни вақтини тежаб қолиш;
- ўқув ахборотларни АКТвоситалари орқали визуаллаштириш;
- ўрганилаётган ҳодиса ва жараёнларни моделлаштириш;
- компьютерда лаборатория машғулотларини бажариш;
- ахборот маълумотлар базасини яратиш ва ундан фойдаланиш;
- ўқишга қизиқишни орттириш;
- таълим олувчини ўқув материалининг ўзлаштириш стратегияси билан куроллантириш;

⁷ E-learning: concepts, trends, applications. Corporation Trust Center by Epignosis LLC.2013. P. 4-15

- фикрлашни, креативликни ривожлантириш;
- оптимал қарор қабул қилиш малакасини шакллантириш;
- таълим олувчида ахборот ва ундан фойдаланиш маданиятини шакллантириш қабиларни киритиш мумкин.

Замонавий жамиятда таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик йўналиши — бу инсоннинг турли соҳаларда мақсадли мустақил фаолият асосида интеллектуал ва ахлоқий ривожланишидир. Бунда 3 та асосий вазифага эътибор қаратилади:

1. Таълим тизимини ислох этиш.

2. Мустақил фаолият тамойилини таълим ва тарбиянинг асосий тамойили сифатида эътироф қилиш.

3. Таълим жараёнига замонавий ахборот технологияларини жорий этиш⁸.

Қасбий компетентликни электрон таълим муҳитида ривожлантириш зарурияти:

- энг аввало, таълим хизматлари бозори нафақат миллий даражада балки жаҳон миқёсида рақобатнинг тобора кучайиб бораётганлиги;

- таълим жараёнини таълим олувчиларнинг эҳтиёжи, имконияти, билим даражаси ва уларнинг таълим олиши вақтини мустақил белгилашига мослашиб бораётганлиги;

- қасбий компетентликнинг ошириш масаласи таълим сифати билан бевосита алоқадорлиги;

- таълим олувчиларга дунёвий билимларни бериш, зарурий малака ва қўникмаларни эгаллашида педагог ва раҳбар ходимлар масъулиятининг ошиб бориши;

⁸ Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. Тошкент. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси. “Фан” нашриёти 2007. 14-15 бетлар.

- таълим олувчиларда ўрганилаётган ходиса ва жараёнларни моделлаштириш орқали фан соҳасидаги ўзгаришларни чуқур даражада ўзлаштиришга бўлган эҳтиёжнинг ортиб бориши;

- ўқув фаолиятини ташкил этишнинг хилма-хиллиги ҳисобига таълим олувчининг мустақил фаолияти доираси кенгайиб бораётганлиги;

- интерфаол мулоқот имкониятларининг жорий этилиши асосида ўқув жараёнининг индивидуаллашуви ва дифференциясига талабнинг ортиши;

- сунъий интеллект тизими имкониятларидан фойдаланишга бўлган кизиқишнинг ортиб бораётганлиги, мустақил ўзлаштириш стратегиясини эгаллаш имкониятининг мавжудлиги;

- жамиятнинг ҳар бир аъзосида ахборот маданиятини шаклланиб бораётганлиги;

- ўрганилаётган жараён ва ходисаларни ахборот технологиялари воситасида тақдим этиш – таълим олувчиларда кизиқиш ва фаолликни ошириш воситаси саналиши билан изоҳланмоқда.

1.2. Электрон таълим муҳитининг таълим жараёни самарадорлигини оширишдаги аҳамияти

Ривожланган мамлакатлар тажрибаларидан маълумки, мамлакат тараққиётининг объектив қонуниятлари, нафақат иқтисодий салоҳият ва имкониятларни, балки таълим тизими, ундаги миллий кадрият ва хусусиятлар, маънавий бойликларини тўла ҳисобга олувчи, мукамал ижтимоий-иқтисодий сиёсат ишлаб чиқилиб, изчил амалга оширилган шароитдагина барқарор ва мутаносиб ривожланишга эришиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Шубҳасиз, амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий, суд-ҳуқуқ, қўйинги, барча соҳаларда, хусусан давлат ва жамият қурилишини модернизациялаш босқичида таълим тизимининг ўрни ва аҳамияти бекиёсдир. Мустақиллик йилларида биринчи Президентимиз И.А.Каримов бошчилигида “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”нинг ҳаётга татбиқ этилишида, мазкур дастурнинг мантикий давоми бўлган “Мактаб таълимини

ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури” ҳамда “Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустахкамлаш ва юкори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чоратadbирлари тўғрисида”ги Қарор ижросини таъминлаш доирасида амалга оширилаётган ишларимиз замирида фарзандларимизни комил инсонлар қилиб тарбиялаш орқали юртимиз таракқиётининг мустахкам пойдеворини ўрнатиш, унинг буюк келажagini бунёд этишдек эзгу мақсад ётади.

Ана шу эзгу мақсадни изчиллик билан амалга ошириш давомида таълим тизимида бир қанча ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Буларнинг ичида электрон таълимнинг ривожи, унинг имкониятлари билан боглик инновацион ишланмаларни алоҳида таъкидлаш ўринли. Шиддат билан ривожланиб бораётган ахборот асримизда талаба-ёшларимизга билимларни қисқа фурсатда масофавий етказишда электрон таълимнинг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир.

Дунёвий интилиш шуни кўрсатадики, келажакнинг қурилиши таълим жараёнининг моделларига боғлиқ. Бу моделлар ўз ичига турли воситалар, услублар, технологиялар ва масофавий таълимни ўз ичига олади. Сўнгги йилларда Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти томонидан жамиятни ахборотлаштириш, ахборот-коммуникация технологияларини иктисодий ва ижтимоий муҳитга, хусусан, таълим тизимига кенг татбиқ этиш билан боглик долзарб масалаларни ҳал этишга катта эътибор қаратилмоқда.

Мустақиллик йилларида республикамызда олий таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, педагог кадрларнинг малакасини ошириш, ОТМлар моддий-техник базасини мустахкамлаш, меъёрий ҳужжатларни босқичма-босқич такомиллаштириб бориш орқали таълим сифатини юкори даражага кўтариш, тайёрланаётган мутахассисларни замон талабларига мос, рақобатбардош қилиб тарбиялаш масаласи мамлакатимиз таълим тизимида устувор вазифа этиб белгиланди. Шунингдек, ҳозирги кунда мамлакатимизда олий таълим тизимини ривожлантириш, кадрлар сифатини юкори поғонага кўтариш, мутахассисларнинг жаҳонда рақобатга бардош бериши, келгуси

хаётда ўз ўрнини мустақил топа оладиган, мамлакатимиз иқтисодиётини юксалтиришга ўз хиссасини қўша оладиган ёшларни тарбиялаш ишларига жуда катта эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги “Танкидий таҳлил, катъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик — ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак” деб номланган маърузасида таълим ва илм-фан, ёшларга оид сиёсатни амалга оширишнинг қуйидаги вазифалари белгилаб берилган.⁹

• **Биринчи вазифа** – мактабгача таълим соҳаси. Ушбу соҳа болаларини камраб олиш 27%ни ташкил этади, шунингдек тажрибали педагог ва мутахассисларни жалб қилган ҳолда ўқув режа ва дастурларни тубдан қайта қўриб чиқиш зарур.

• **Иккинчи вазифа** – умумтаълим мактаблари, лицей ва касб-хунар коллежлари, шунингдек, олий ўқув юртларидаги ўқитиш сифати билан боғлиқ. Замоновий ўқув режа ва услубларини жорий этиш талаб даражасида эмас. Бу борада таълим олиш, маънавий-маърифий камолат масалалари ва ҳақиқий кадрятларни шакллантириш жараёнларига фаол қўмақ берадиган муҳитни яратиш зарур.

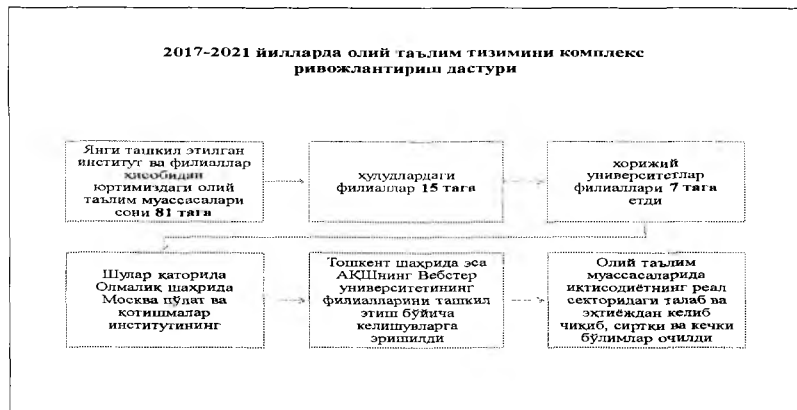
• **Учинчи вазифа** – таълим муассасаларини, энг аввало, касб-хунар коллежларини оқилона жойлаштиришни, шунингдек, иқтисодиёт, ижтимоий соҳа ва ҳар бир ҳудуднинг зарур мутахассисларга бўлган талабини тўғри аниқлашни танкидий таҳлил қилишдир.

• **Тўртинчи вазифа** – нафақат академик илм фанни, балки олий ўқув юртларидаги илм-фанни янада ривожлантириш.

⁹Ш. Мирзиёев. Танкидий таҳлил, катъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик — ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон”, 2017/4-бет.

• **Бешинчи вазифа** – китобларни чоп этиш ва тарқатишдаги муаммоларни ҳал қилишдир.

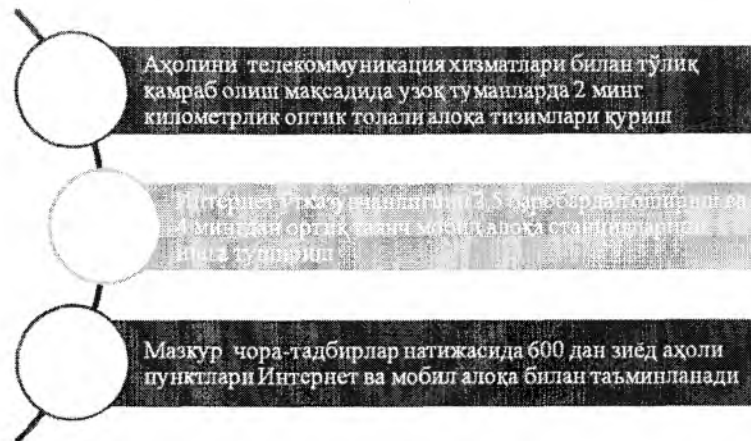

1.2.1-жадвал. Олий таълим тизимини комплекс ривожлантириш дастури.

Хукуматимиз томонидан таълим тизимини янада ривожлантириш борасида қабул қилган “2017-2021 йилларда Олий таълим тизимини комплекс ривожлантириш дастури” соҳада янги даврни бошлаб берди (1.2.1-расм). Бугунги кунда мамлакатимиздаги аксарият умумтаълим мактаблари, касб-хунар коллежлари, олий таълим муассасалари, маърифат масканлари ZiuoNET жамоат таълим ахборот тармоғига уланган. Дарс ва ўқув машғулотлари давомида илгор мультимедиа технологиялари кенг қўлланилмоқда¹⁰. Умумий ўрта таълим муассасаларида “Ўқувчининг электрон кундалиги” ва “Ўзбекистонда электрон китоб – “Jet Book”лардан фойдаланиш” лойиҳаларининг муваффақиятли амалга оширилаётгани таълим сифати ва самарадорлигини юксалтириш, ўқувчиларнинг ўзлаштириши ва билим даражасини доимий таҳлил этиш имконини бермоқда. Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги, “Ўзбектелеком” акциядорлик компанияси, Олий ва ўрта махсус таълим

¹⁰Мустафақулов Ш.И. Таълим сифатини юксалтиришда “электрон таълим” тармоғининг имкониятлари *“Иқтисодийёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, май, 2012 йил.*

вазирлиги ҳамкорлигидаги “Ўзбекистон Республикасида “Электрон таълим” миллий тармоғини яратиш” лойиҳаси асосида жорий йилда барча олий таълим масканлари, “Истеъдод” жамғармаси, илмий-маърифий муассасалар ягона “Электрон таълим” тармоғига уланди.

1.2.2-расм. Электрон таълим муҳитини шакллантиришнинг техник-технологик таъминоти борасидаги ишлар.

Электрон таълим муҳитининг таълим сифатини оширишдаги ролини тўғри англаган ҳолда, давлатимиз томонидан унинг техник-технологик таъминоти борасида бир қатор чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда. Айнан Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантиришнинг ҳаракатлар стратегиясида ҳам бунга алоҳида ўрин берилган (1.2.2-расм.) Зеро, биз бугун глобаллашув даврида яшамоқдамиз. Техника-технология катта тезликда ривожланмоқда. Глобаллашув билан бир қаторда, ахборот ва ғоявий хуружлар шакли ва кўринишлари кўпаймоқда. Шу билан бирга, миллий ўзлик, миллий менталитет ва ўзига хослик жиҳатларини таълим ва тарбиянинг ажралмас таркибий қисми сифатида намोён бўлиши ҳам зарурдир. Чунки, айнан шу омиллар мафқуравий иммунитетнинг айрим жиҳатларини ўзида ифода этади. Давр ёш авлод

тарбиясида мазкур жихатларнинг барчасини эътиборга олишни тақозо этмоқда. Шундай экан, мамлакатимиздаги таълим тизими кейинги йилларда ҳам доимо замон талабларига мос равишда тараккий этиб боравериши зарурий ҳолатдир. Зеро, биз таълим тизимини ривожлантирар эканмиз келажакдаги жамиятимизни энг олий кадриятлар ва халқимиз истақлари йўлида тараккий этишини таъминлаймиз. Қолаверса, дунё таракқиёти ҳам бир жойда тўхтаб қолмайди. Шунинг учун таълим тизимини доимо ислох этиш, ўқитиш усул ва воситаларини такомиллаштириш, таълим мазмунини бойитиш бугунги куннинг муҳим талабидир. Бу эса ўз ўрнида замонавий педагог-кадрларни тайёрлаш жараёнига ва уларнинг малакасига бўлган талабларни кўчайтиришни талаб этади.

Президентимиз белгилаган вазифалардан келиб чиқиб, кадрлар тайёрлаш соҳасида ишлайдиган профессор-ўқитувчилар электрон таълим муҳитидаги компетенцияларини ошириш борасида қўйилган куйидаги ишларни алоҳида таъкидлаш лозим, деб ҳисоблаймиз:

1. Таълим сифатини ошириш мақсадида профессор-ўқитувчиларнинг ахборот коммуникацион технологиялар, хорижий тиллар ва бошқа махсус фанлардан профессионал билим даражаси ва тажрибасини узлуксиз ошириб бориш.

2. Илғор хорижий университетларнинг электрон таълимни ривожлантириш борасидаги тажрибасини доимий ўрганиб бориш, тажрибаларини ўрганиш асосида фанлар бўйича замонавий ўқув режа, фан дастурлари ва уларга мос ўқув-услугий мажмуалар тайёрлаш.

3. Ўқитилаётган мутахассислик фанларидан ташкил этилган “on-line” курсларининг киёсий таҳлилини амалга ошириш ва талабаларни улар билан таништириб бориш.

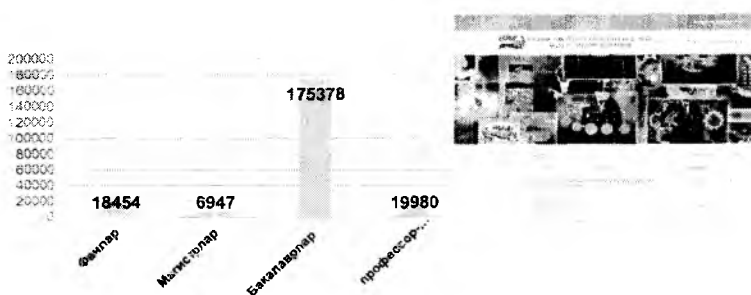
4. Таълим жараёнини АКТ ёрдамида такомиллаштириш, бу нафақат назарий билимларни, балки амалий билимларни чуқурлаштириш орқали, амалий кўникма, усул ва услубларни ҳамда компетенция, лойиҳалар ва грантларда ишлай олиш қобилияти, гуруҳ бўлиб ишлаш кўникмаси, лидерлик

сифатларини шакллантириш. Мутахассислигини чуқур биладиган, муаммоларни хал қилишга кодир, чет тилини пухта ўзлаштирган, махсус компьютер дастурларини қўллай оладиган, юксак маънавиятли комил инсонни тарбиялаб етиштириш.

Айни пайтда талабалар ва профессор-ўқитувчиларнинг мустақил тарзда таълим олиши учун Moodle тизимининг имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда.

Moodle тизими орқали мустақил таълимни ташкил тизими

Moodle тизими орқали мустақил таълимни ташкил этилганлиги

1.2.3-расм. Moodle тизими орқали мустақил таълимнинг ташкил этиш фаолияти натижалари.

Электрон таълим олиш бир қатор устунликларга эга: таълимнинг барча учун очиклиги, материалларни ўзлаштириш суръатларини мустақил белгилаш, индивидуал таълим траекториясини қуриш имконияти, таълим берувчи педагогнинг индивидуал маслаҳатларини олиш имконияти, телеконференциялар ташкил этиш ва тематик вебинарлар, гуруҳий мунозаралар, гуруҳий лойиҳаларда катнашиш имконияти ва бошқалар.

Электрон таълим дастакларининг хилма-хиллигига карамай, уни таълим жараёнида қўллаш педагогларнинг юкори даражадаги малакаси, яъни таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқаришда зарур ҳисобланган электрон

таълим мухитида ишлай олиш компетенцияси, фан доирасидаги компетенцияси, талабалар ва бошка таълим олувчиларни ўқитиш учун зарур хисобланган бошка компетенциялар ва электрон таълим беришнинг технологияларини қўллаш компетенцияларига мукамал тарзда эга бўлинганда энг юкори самарани беради.

1.3. Электрон таълим мухитини шакллантиришнинг ҳуқуқий асослари

Ҳар қандай демократик мамлакат сингари мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий фаолият қонун орқали тартибга солинади. Қонунчилик меъёрларининг мавжудлиги соҳа ва тармоқлар фаолиятининг изчил тарзда ривожланиши учун асос яратади. Шунга монанд тарзда, электрон таълим мухитини шакллантиришнинг ҳам қонуний асоси яратилган. Ҳуқуқий ҳужжатлар сирасига, энг аввало, Ўзбекистон Республикаси Конституциясини қиритишимиз мумкин. Конституциямизнинг 29, 42 ва 67-моддаларида электрон таълим мухитини шакллантиришнинг дастлабки ҳуқуқий асоси келтирилади:

- **29-модда.** Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга.
- **42-модда.** Ҳар кимга илмий ва техникавий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатланади. Давлат жамиятнинг маданий, илмий ва техникавий ривожланишига ғамхўрлик қилади.
- **67-модда.** Оммавий ахборот воситалари эркиндир ва қонунга мувофиқ ишлайди. Улар ахборотнинг тўғрилиги учун белгиланган тартибда жавобгардирлар¹¹.

Мамлакатимизда ахборот коммуникацион технологиялардан фойдаланишни тартибга солиш ва электрон таълим мухитини ривожлантириш борасидан қуйидаги Қонун ҳужжатлари қабул қилинган:

- “Телекоммуникациялар тўғрисида”.20.08.1999 й.

¹¹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2014.

- “Ахборотлаштириш тўғрисида”.11.12.2003 й.
- “Электрон ракамли имзо тўғрисида”.11.12.2003 й.
- “Электрон хужжат айланиши тўғрисида”.29.04.2004 й.
- “Электрон тижорат тўғрисида”.29.04.2004 й.
- “Электрон тўловлар тўғрисида”.16.12.2005 й. ва х.к.

Шуни таъкидлаб ўтиш зарурки, hozirда мавжуд “Таълим тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунда электрон таълим олиш борасидаги муносабатлар оидинлаштирилмаган. Таққослаш учун Россия Федерациясининг “Россия Федерациясида таълим тўғрисида”ги Қонунда бу масалага оидинлик киритилади. Ушбу Қонуннинг 16-моддасига кўра “Электрон таълим олиш деб, маълумотлар базасида мавжуд ва таълим дастурларни амалга оширишда фойдаланиладиган ахборотлар, уни қайта ишлаш имкониятини берувчи технологиялар ва техник воситалар, шунингдек белгиланган ахборотни етказиб берувчи ахборот-телекоммуникацион тизимларини қўллаш орқали таълим олувчилар ва педагогик ходимларнинг ўзаро ҳамкорлигини ташкил этиш тушунилади” деб таъриф берилади¹².

Фикримизча, сўнги пайтдаги таълим хизматлари бозоридаги тенденцияларни эътиборга олган ҳолда, “электрон таълим”, “электрон таълим муҳити”, “электрон таълим олиш” ва бошқа шу билан боғлиқ тушунчаларга ҳуқуқий оидинлик киритиш зарурияти пайдо бўлди.

Мамлакатимизда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” малакали кадрлар тайёрлашнинг янги, бугунги кун талабларига тўла жавоб берадиган самарали миллий моделини яратишда энг муҳим омил бўлди. Тизимдан қўзланган асосий мақсад таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, уни жаҳон талабларига тўла мувофиқлаштириш, таълимни ягона ўқув-илмий ишлаб чиқариш мажмуаси сифатида комплекс ривожлантиришдан иборатдир. Шубҳасиз бу жараён АҚТни қўллаган ҳолда амалга оширилиши ва уни жорий этишнинг

¹² Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» 0-13. – Москва: Проспект, 2014. – 160 с.

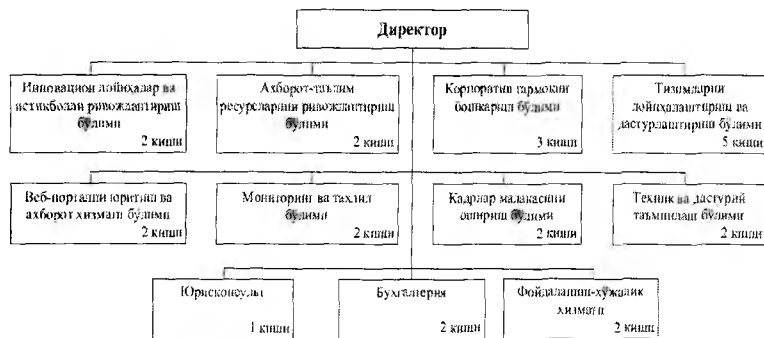
ташкилий, ҳукукий ва иктисодий асосларининг яратилишини талаб этди. Ҳукуматимиз томонидан АКТларнинг таълим сифатини оширишдаги ролини чуқур англаган ҳолда бир қатор чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Бунинг исботи сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-3080 Фармони, “Миллий ахборот-коммуникация тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2013 йил 27 июндаги ПҚ-1989-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2015 йил 12 июндаги ПФ-4732-сонли фармони Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2015 йил 20 августдаги 242-сон қарори, “Иктисодиётнинг реал секторида ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш чоралари тўғрисида”ги 2014 йил 3 апрелдаги ПҚ-2158-сон Қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Электрон ҳукумат”, тизимини ривожлантириш маркази фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги, “Компьютерлаштириш ва АКТ татбиқ этишни янада ривожлантириш чоралари ҳақида”, “АКТ муҳитида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ҳақида” ва “ZiyoNET” ахборот тармоғини янада ривожлантириш ҳақида қарорлар қабул қилинган.

Айни пайтда, “ZiyoNET” жамоат ахборот таълим тармоғида 4500 дан ортиқ турли типдаги тўлиқ матнли электрон-илмий ресурслар (маъруза конспектлари, ўқув-услубий қўлланмалар, рефератлар, битирув ишлари, мақолалар ва ҳоказолар) мавжуд.

Республикада электрон таълим муҳитини ривожлантириш борасидаги муҳим кадамлардан яна бири Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Таълим муассасаларида электрон

таълимни жорий этиш марказининг ташкил этилганлиги бўлди. Марказ Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 25 июлдаги 228-сонли қарори асосида ташкил этилган. Марказ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида “Электрон таълим” миллий тизимини яратиш” инвестиция лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари туғрисида”ги 2012 йил 16 апрелдаги ПҚ-1740-сон қарорининг ўз вақтида ва сифатли амалга оширилишини таъминлаш мақсадида ташкил этилган.

**«Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги
Таълим муассасаларида электрон таълимни жорий этиш марказининг
ТУЗИЛМАСИ**

Хўжалиқнинг чекланган умумий соҳи — 26 киши,
шу жумладан бошқарув ходимлари — 21 киши».

1.3.1-расм. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Таълим муассасаларида электрон таълимни жорий этиш маркази тузилмаси

Марказнинг асосий фаолияти қуйидагилар этиб белгиланган:

- “Электрон таълим” миллий тизимининг маъмури ва бошқариш функциясини амалга ошириш;
- олий ва ўрта-махсус, касб-хунар таълими муассасаларида ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан, видеоконференц-алоқа ва масофадан ўқитиш методларидан фойдаланган ҳолда ўқув жараёни ва илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш лойиҳаларини амалга ошириш;

- олий ва ўрта-махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг “Электрон таълим” миллий тизими ахборот-таълим ресурсларидан эркин фойдаланишини таъминлаш;

- олий ва ўрта-махсус, касб-хунар таълими муассасаларида ташкил этиладиган ва “Электрон таълим” миллий тизимига киритиладиган электрон методик комплекслар ва бошқа таълим ресурсларига ягона талабларни ишлаб чиқиш;

- олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими кадрларининг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш муассасалари педагоглари учун ўқув жараёнида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш бўйича махсус ўқув курсларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

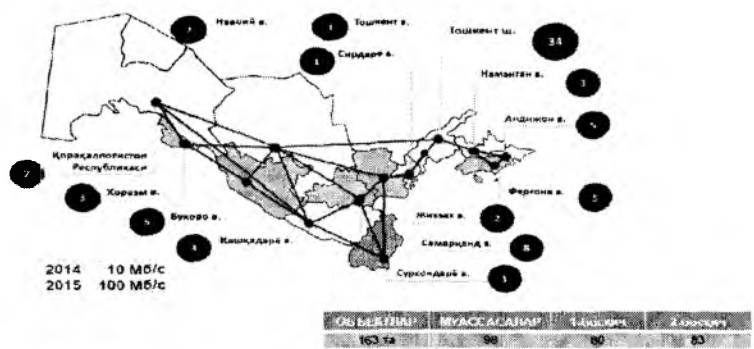
- таълим жараёнида компьютер ускуналаридан фойдаланишнинг самарадорлигини таҳлил қилиш ва мониторинг олиб бориш, олий ва ўрта-махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг компьютер ва коммуникация воситаларини янгилаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш;

- “Таълим” ахборот тизимлари мажмуасининг олий таълим қисмини ишлаб чиқиш, жорий этиш ва қўллаб-қувватлаш ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг расмий веб-сайтини такомиллаштириш.

Марказ таркибида маълумотларни қайта ишлаш ва саклаш учун серверхона ажратилган бўлиб, серверхона замонавий юқори характеристикага эга 11 дона сервер, 4 комплект UPS қўрилмалари ва бошқа турдаги техник воситалар билан жиҳозланган. Шунингдек, ташқи 2 та алоҳида оптик алоқа линияларига уланган. Хавфсизлик жиҳатдан ички ва ташқи периметр видео кузатув камералари ҳамда кириш ва чиқишни назорат қилувчи биометрик воситалар ўрнатилган. Ушбу серверлар ёрдамида ўнга яқин турли ахборот тизимлари жорий этилган. Марказ мамлакатимизнинг барча худудларини ягона миллий тармоққа бирлаштирган бўлиб ундаги жами объектларнинг сони 168 тани ташкил этади. Миллий тармоқ 98 та муассасаларни ўзига бирлаштирган. Марказда ахборот алмашинув

тезлигининг юкорилигига алохида этибор қаратиб келинмоқда. Жумладан, 2014 йилда интернет тезлиги 10 Мб ни ташкил этган бўлса, 2015 йилда 100 Мб даражасига кўтарилди. Илм-фан, техника технология ютуқларини АКТ соҳасида фаол тарзда қўлланиб келиниши, жумладан, оптик толали телефон алоқалари, симсиз тарзда ахборотни узатиш қурилмаларининг ривожланиб бориши яқин келажакда марказ фаолиятини янада ривожланиши ва такомиллаштирилишига олиб келади.

“ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ” МИЛЛИЙ ТАРМОҒИ

1.3.2-расм. Электрон таълим миллий тармоғи ва ягона ахборот муҳити.

Миллий таълим тизимини ривожлантиришда электрон таълим миллий тармоғининг ўрни ва аҳамияти юкори даражада. Электрон таълим фаолиятини мувофиқлаштириш ва ривожлантириш “Таълим муассасаларида электрон таълимни жорий этиш маркази”нинг асосий вазифаларидан биридир. (1.3.2-расм)

Марказда давлат ва хўжалик бошқарув органлари билан электрон ҳужжат алмашинув “е-хат” ҳимояланган электрон почта тизими орқали амалга оширилади. Тасарруфидаги марказлар ва олий таълим муассасалари билан электрон ҳужжат алмашиш “InfoX - Онлайн ахборот алмашиш тизими”

оркали амалга оширилади. Марказий аппаратда хужжат алмашиш ва топшириқлар назоратини юритиш “JFC” дастури оркали бажарилади. Профессор-ўқитувчилар ва талабалар билиш фаолиятини ҳар томонлама фаоллаштиришга асосланган электрон таълим тизимлари талабаларнинг психофизиологик ва психологик ўзига хосликларини ҳисобга олгандагина, шахснинг таълим ва касбий фаолияти учун муҳим бўлган сифатларини ташхис қиладиган ва тўғрилаб борадиган тизим мавжуд бўлгандагина самарали бўлиши мумкин. Бу борадаги вазифаларни тўлақонли амалга оширилишида электрон таълим ресурсларини ишлаб чиқишга қўйиладиган дидактик, психофизиологик, методик ҳамда техник талабларга риоя этилиши лозим:

1. а) умумдидактик талаблар: ишлаб чиқариш соҳаси билан интеграция, яъни таълимда илмийлик, фан-техника ва технологиялар сўнги ютуқларининг ҳисобга олиниши; ўқитишнинг мақсадга эришувчанлиги, машғулотнинг муаммо вазиятлар билан бойитилиши, кўргазмаллиги, онгли йўналтирилганлиги, таълим оловчининг мустақиллиги ва фаоллигини таъминлаши, тизимлилиги ва кетма-кетлиги, ривожлантирувчи ва тарбиявий функциялари бажарилиши, билимларни мустаҳкам ўзлаштириш талаблари; б) хусусий дидактик талаблар: мослашувчанлик, интерактивлик, визуаллаштириш, фойдаланувчи интеллектуал қобилиятларини ривожлантириш; тизимлилиги ва функционал боғлиқлик; таълим беришнинг тўлиқлиги ва узлуксизлигини таъминлаши.

2. Психофизиологик талаблар: фойдаланувчиларнинг интеллектуал даражаси, мотивацияси, функционал ҳолати ҳамда ишчанлик даражаси эътиборга олиниши.

3. Методик талаблар: ўқув материални тақдим этишнинг тушунчали, образли ва ҳаракатли компонентларининг ўзаро боғлиқлигига таянган ҳолда қурилиши; ўқув материални юқори тартибли тузилма кўринишида таъминланиши; таълим оловчига ўқув материални босқичма-босқич

ўзлаштирганлигини турли хилдаги назоратларни амалга ошириш асосида аниқлаш имкониятларининг яратилиши.

4. Таълим ресурсларига қўйиладиган техник талаблар одатда аниқ олинган электрон таълимни амалга ошириш хусусиятларига боғлиқ ҳолда белгилаб берилади.

Мамлакатимиздаги бир қатор ОТМлар, ТАТУ, ТДПУ, ТДИУ ва бошқалардаги ушбу талабларни эътиборга олган ҳолда ишлаб чиқилган мустақил таълимни амалга оширишга қаратилган электрон ўқитиш тизими бу борадаги фикрларга намуна бўла олади. Тизимни яратишда таълим олувчиларни қабул қилишнинг очиклиги; таълимни очик режалаштириш, яъни тегишли ўқув режаси ҳамда таълим йўналиши доирасида таълимнинг индивидуал траекториясини танлашдаги эркинлик; таълим вақти ҳамда тезлигини танлашдаги эркинлик; таълим жойини танлашдаги эркинлик; таълим ресурсларининг кўп сатхлилиги, уларнинг етакчи профессор-ўқитувчилар илмий ва касбий салоҳиятини жалб қилган ҳолда ишлаб чиқилишига эътибор қаратилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 14 августдаги 625-сонли “Интернет жаҳон ахборот тармоғида миллий контентни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори таълим тизимида электрон таълим муҳитини яратиш борасидаги амалий тадбирларнинг сифат жиҳатидан янги даврини бошлаб берди. Қарордан кўзланган асосий мақсад фуқароларнинг ахборотга бўлган ва интеллектуал талабларини кондириш, вояга етмаганлар ва ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, ўсиб келаётган авлодда ахборот-мафкуравий соҳадаги даъват ва таҳдидларга нисбатан иммунитетни шакллантириш, жамиятда бой миллий тарихий-маданий мерос ва маънавий қадриятлар ҳақидаги билимларни оширишга қаратилган замонавий веб-ресурслар яратишни рағбатлантириш, шунингдек контентни монетизация қилишнинг самарали механизмларини жорий этишдан иборатдир. Қарор ижроси бўйича 2017-2019 йилларда Интернет жаҳон ахборот тармоғида

миллий контентни ривожлантириш бўйича комплекс дастур ишлаб чиқилган бўлиб, дастур қуйидагиларни назарда тутди:

- миллий контент ва веб-ресурсларни ривожлантиришни рағбатлантириш ва оммалаштириш, уларни ташкилий, моддий-техник ва молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш;
- интернет жаҳон ахборот тармоғининг миллий сегментини ғоявий-мазмунан тўлдириш, фойдаланувчиларнинг, энг аввало ёшларнинг замонавий талабларга жавоб берадиган оммабоп ахборот ресурслари, медиа-маҳсулотлари, бадиий, мультипликацион ва ҳужжатли фильмларни яратиш ва ривожлантириш, шунингдек интернет-журналистикани ривожлантириш;
- Ўзбекистон мессенжерлари ва ижтимоий тармоқлари фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг жозибadorлигини ошириш ҳисобига аудиториясини кенгайтириш;
- таълим муассасалари ўқув дастурлари билан интеграцияланган замонавий веб-ресурсларни яратиш;
- Интернет жаҳон ахборот тармоғида яратиладиган миллий ахборот ресурсларини янада тарғиб қилиш ва оммалаштириш;
- Интернет жаҳон ахборот тармоғининг глобал ва миллий сегменти ривожланиш тенденцияларини доимий ўрганиб бориш, Интернет жаҳон ахборот тармоғида миллий контентни ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш бўйича таклифларни шакллантириш, давлат-хусусий шерикликни жорий этиш ва тегишли норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш. Қарор ижроси таъминлаш бўйича масъул қилиб Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги, Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи, Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси, Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги ҳамда бошқа манфаатдор вазирликлар ва идоралар белгилаб қўйилган.

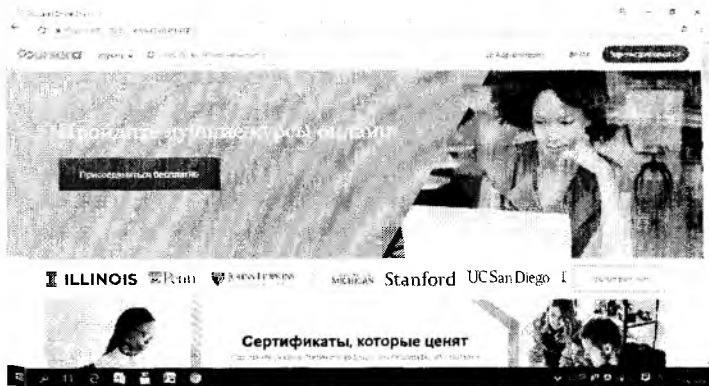
II БОБ. ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ПРОФЕССОР-ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКЛАРИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ

2.1. Онлайн ўқув курслари асосида касбий компетентликни ошириш имкониятлари (coursera, khanacademy, udemy)

Жаҳон миқёсида давом этаётган глобаллашув жараёнлари таълим тизимини ҳам четлаб ўтмади. Замонавий таълим тизимида янги мазмун ва аҳамиятга эга бўлган тушунчалар ва категориялар тобора истеъмолга кенг кириб бормоқда. Жаҳон таълим тизимида мавжуд интеграция жараёнлари глобал электрон таълимга бўлган эҳтиёжни тобора ошиб боришига олиб келмоқда. Таълим хизматларига бўлган эҳтиёжнинг тобора ортиб бораётганлиги, таълим жараёнининг шахсга йўналтирилганлик тамойилининг устивор даражада амал қилишни, таълим аҳолининг кенг қатламларига етказилишини талаб қилади. Бу борада ОООКларнинг аҳамияти тобора ортиб боришини таъкидлаш ўринлидир.

Coursera (Coursera расмий веб-манзили: www.coursera.org) очик онлайн курслари 2012 йили АҚШнинг Стенфорд университети 2 нафар профессорлари Дафне Коллер ва Эндрю Нг томонидан ўз билим ва кўникмаларини дунё бўйича улашиш мақсадида ташкил этилган ва бир неча ой ичидаёқ ушбу олимлар бутун ҳаётлари давомида аудиторияда ўқитишлари мумкин бўлган ўрганувчиларнинг кўпроғини ўқитишга эришишган. Шундан бери бу платформа такомиллашиб ҳозирги кунда куйидаги ракамларни қайд этмоқда:

- ўрганувчилар сони - 25 миллион;
- ҳамкор университетлар сони - 149 та;
- ҳамкорлар жойлашган мамлакатлар сони - 28 та;
- курслар сони - 2790 дан ортик;
- мутахассисликлар - 180 дан ортик.

2.1. 1-расм. Coursera бош саҳифасининг айни пайтдаги кўриниши.

Courseraда онлайн таълим киска муддатли, яъни 4-6 ҳафта давом этадиган курслар (**Courses**), ўрта муддатли, 4-6 ой давом этадиган ихтисослаштирувчи машғулотлар (**Specialization**) ва узок муддатли, 1 йилдан 3 йилгача давом этиб магистрлик даражасини берувчи таълим (**Online degree**) дан таркиб топган.

Courses қисмида дарслар видео-роликлар, ёзма топшириқлар ва форумлар орқали олиб борилади ва машғулотлар якунида ўрганувчига электрон курснинг сертификати (**Course Certificate**) тақдим қилинади.

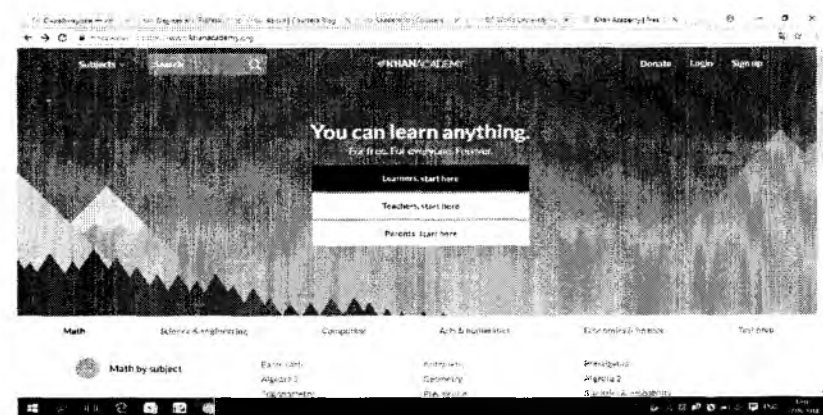
Specializations қисми ўрганувчига маълум ихтисосликни ривожлантириш имкониятини беради ва бунда таълим жараёни курслар билан биргаликда реал ҳолатларга асосланган лойиҳалар устида ишлаш орқали амалга оширилади. Машғулотлар якунида ўрганувчига ихтисослик сертификати (**Specialization Certificate**) топширилади.

Иш фаолиятида юқори поғоналарга кўтарилиш кўп ҳолларда олий таълимда эришилган дипломга асосланади ва Coursera барчага онлайн диплом (**Online degree**) олиш имкониятини ҳам беради. Ҳозирда Courseraда бизнес, компьютер билимлари ва маълумотларни қайта ишлаш соҳасида юқори рейтингга эга бўлган университетларнинг онлайн диплом берувчи

дастурлари фаолият юритмоқда. Ўқишлар якунлангач, дастурдан келиб чиқиб, ўрганувчига бакалавр ёки магистрлик дипломи тақдим этилади.

Coursera ҳамкорлари дунёнинг энг нуфузли университетлари эканлиги олий таълим соҳасида унинг барқарор ривожланишида муҳим омил сифатида қаралиши мумкин.

Khanacademy онлайн таълим порталининг расмий веб-манзили www.khanacademy.org бўлиб, ундаги бош саҳифанинг кўриниши.

2.1.2-расм. Khanacademy онлайн таълим порталининг бош саҳифаси.

Бош саҳифанинг остки қисмидаги менюларда фан соҳалари ақс этган бўлиб улар математика (math), фан ва муҳандислик (science and engineering), компьютер саводхонлиги (computing), санъат ва ижтимоий фанлар (art and humanities) ҳамда иқтисод ва молия (economics & finance) қабилардан иборат. Ушбу қатордаги “test prep” менюси эса тест имтиҳонларига тайёргарлик бўйича сабоқлар беришга мўлжалланган.

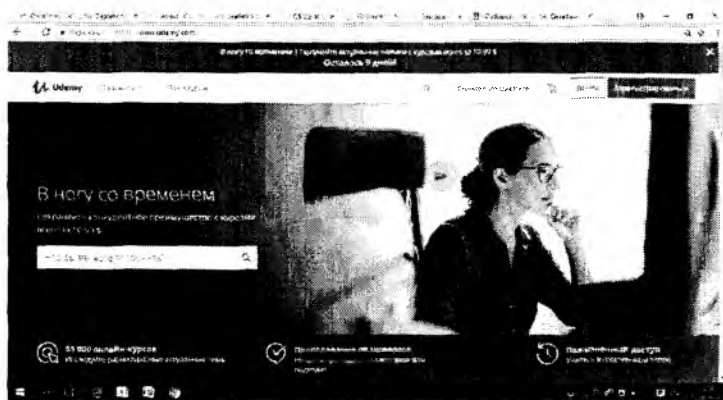
Khanacademy портали тажриба машғулотлари, инструкционал видео-роликлар ва инструментал панелларни тақлиф этиб, ўқувчига аудитория

ичида ва ташкарида ўзининг ўзлаштириш суръатида таълим олиш имконини беради.

Khanacademy АҚШнинг Массачусетс Технология Институтининг дипломлари ва Гарвард Университетининг Бизнес Бошқарув магистрлик даражасига эга бўлган Салмон Хон томонидан 2005 йилда ўз кариндошларига ёрдам бериш мақсадида ташкил этилган бўлиб, у вақт ўтгани сайин ривожланиб борди ва бутун дунёга хизмат кўрсатадиган таълим порталига айланди.

Khanacademy фаолияти фойдага қаратилмаган бўлиб, у турли йирик компаниялар ва донорлар хомийлигида фаолият юритади. Асосий ҳамкор ва хомийлар қаторидан Америка Банки, Бил ва Мелинда Гейтс Фонди, Google, O'Sullivan Фонди қабилар ҳам ўрин эгаллаган.

Udemy таълим портали www.udemy.com расмий веб-манзил орқали фаолият юритиб, айна пайтда унинг бош саҳифаси кўриниши қуйидагича.

2.1. 3-расм. Udemy таълим порталининг бош саҳифаси.

Юқорида қайд этилган таълим порталлари каби Udemyнинг бош саҳифасидан ҳам рўйхатдан ўтиш, кириш ва кидириш менюлари ўрин олган. Саҳифа остидаги маълумотлардан кўришимиз мумкинки, Udemyда 65000

онлайн курслар, исталган экспертлардан дарс олиш имконияти ва ўз тезлигида ўрганиш имконияти мавжуд.

Udemy таълим порталига келиб чиқиши туркиялик бўлган Эрен Бали томонидан Октай Каглар ва Гаган Бийани ҳамкорлигида 2010 йилда асос солинган бўлиб, у сифатли таълимни кенг оммага етказиш ва шу орқали турмуш даражасини юксалтиришни мақсад қилади.

Туркиянинг таълим учун имкониятлари чегараланган кичик қишлоқларидан бирида ўрта мактабда ўқиётган кезларида Эрен Балининг ота-онаси унга компьютер олиб беради. Эрен интернетдаги манбалардан фойдаланган ҳолда ҳамда мутахассислар ёзишмалар орқали математика ва шахмат бўйича билимларини такомиллаштиради ва кейинчалик халқаро математика олимпиадасида кумуш медални қўлга киритишга сазовор бўлади. Ҳаётида муҳим бурилиш ясаган онлайн таълим уни Udemy таълим порталига асос солишига сабабчи бўлади.

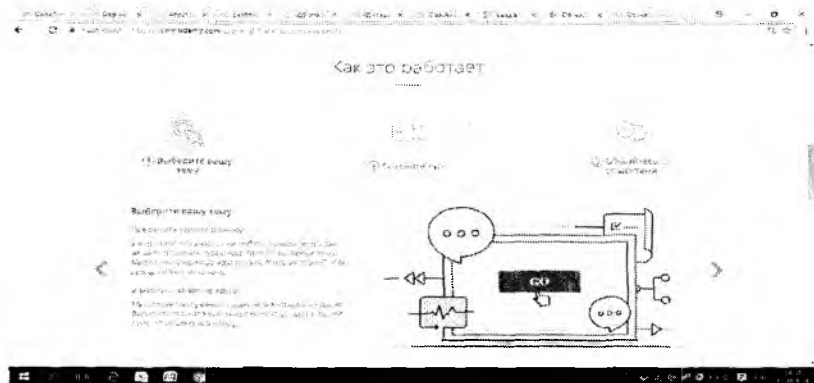
Udemунинг рақамларига назар солсак, ҳозирда дунё бўйича 20 миллион атрофида ўрганувчиси ва 30 минг атрофида ўқитувчилари мавжудлигини, ҳамда таълим жараёни 50 та турли тилларда амалга оширилаётганини кўришимиз мумкин.

Бош саҳифанинг пастки қисмига тушилса, ушбу портал орқали ўқитишни йўлга қўйиш имкониятини қуйидаги расм орқали кўришимиз мумкин:

2.1. 4-расм. Udemунинг ўқитишни йўлга қўйиш имконияти.

Қуйида ўқитишни йўлга қўйиш схемасини кўриш мумкин. Яъни 1-босқичда мавзу танланади, 2-босқичда курс ташкил этилади ва 3-босқичда талабалар билан мулоқот қилинади:

2.1. 5-расм. Udeemyда ўқитишни йўлга қўйиш схемаси.

Udeemy порталидан фойдаланишнинг афзалликлари бўйича баъзи ўқитувчиларнинг изоҳлари:

Колт Стили: (интенсив курслар ташкил қилувчи ва ўқитувчи, 197 мамлакатда 120 минг нафар талабаси бор) *“Udeemy да биринчи курсимни ташкил қилгач, доимий ишимдан кетиб, ўзимнинг компаниямни барпо қилишга эришдим. Аввал ҳафтасига 60 соат ишлаётган бўлсам, энди эса иш вақтим ва юкламамни ўзим белгилай оламан”*, дейди.

Жеан Лурссен: (акварелист, 87 та мамлакатда 1124 нафар талабаси бор) *“Udeemy тўғрисида менда бутун дунё талабаларидан иборат аудитория пайдо бўлди, аввал бу ҳақда фақат орзу қилиш мумкин эди”*, дейди.

Ҳозирги кунда юқорида қайд этилган ОООКлар яъни Coursera, Khanacademy ва Udeemy дунё аҳолисига билим улашишда ўзининг муносиб хиссасини қўшмоқда.

2.2. Ўзбекистон таълим тизимида онлайн ўқув курсларини ташкил этиш орқали касбий компетентликни таъминлаш

Айни пайтда, таълимнинг энг мухим устувор вазифаларидан бири, бу таълим олувчи онгида миллий ва умуминсоний кадриятларни қарор топтириш, талабанинг келгусида жамиятда ўз ўрнини муносиб топиши учун амалий, ҳаётий кўникмаларни шакллантириш билан ижтимоий-иқтисодий муносабатларга фаол қиришиб кетишида мухим ҳисобланади.

Ушбу вазифалар таълим сифати даражасини янада кўтаришни, малакали, рақобатбардош мутахассислар тайёрлашни ҳамда бу жараёнларда АКТдан фойдаланиш даражасини оширишни ҳамда бунинг натижасида таълим ва тарбия тизимида туб сифат ўзгаришлари содир этишни талаб қилади.

Олий таълим тизимида таълим сифатининг онлайн ўқув курсларини ташкил этиш ва бу орқали касбий компетентликни таъминлаш, биринчи навбатда олий таълим муассасасининг моддий-техник базаси, молиявий аҳволи, мавжуд хўжалик шартномалари, маблағли илмий лойиҳалар, мавжуд АКТ таъминоти, ахборот ресурслари, электрон таълим воситаларига боғлиқ. Бу жараёнда педагогларнинг касбий малакалари, билим савиялари, салоҳияти ва талабанинг ўзлаштириши, сифат кўрсаткичлари, мутахассис даражасида ҳосил қилган кўникмалари, эгаллаган касби ва истеъмолчилар томонидан мутахассисга бўлган эҳтиёжнинг шаклланиши масаланинг яна бир мухим жиҳатларидан биридир. Шунингдек, истеъмолчининг (иш берувчи) мутахассис сифатига қўядиган талаб ва тақлифларини инобатга олиниши ҳам жуда қатта аҳамиятга эга.

Ҳозирги вақтда глобаллашув жараёни таълим сифатини оширишда электрон таълим имкониятларидан кенг ва самарали фойдаланишни талаб этмоқда. Электрон таълим жараёни таълим тизимида ўз ўрнини топмоқда.

2018 йил апрел ойининг биринчи ўн кунлигида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги таълим муассасаларида электрон таълимни жорий этиш маркази, ЮНЕСКОнинг Тошкентдаги ваколатхонаси, Буюк Британиянинг Тошкентдаги элчихонаси билан ҳамкорликда мамлакатимизда биринчилар каторида онлайн ўқитиш курс (moos.edu.uz) платформасини жорий этди. Ушбу платформанинг асосий мазмун-моҳияти масофадан туриб кечки ва сиртки мустақил таълимни жорий қилишдан иборат.

ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси раҳбари вазифасини вақтинча бажарувчи Бадарч Дендевнинг таъкидлашича, **edX**, **Coursera** хорижий очик онлайн курслари сингари Ўзбекистонда ҳам ушбу платформанинг жорий қилиниши, ўзбек тилида мустақил таълимни олиб борилиши билан муҳим ходиса саналади.

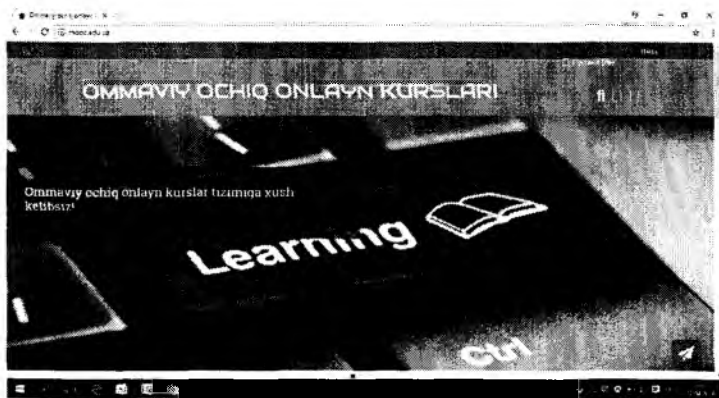
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 21 ноябрдаги “Олий таълим муассасасида сиртки (махсус сиртки) ва кечки (сменали) таълимни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш ҳақида”ги 930-сон Қарорида мустақил ҳамда масофадан туриб таълим бериш белгиланган. Жорий этилган оммавий очик онлайн курс мазкур Қарорни амалиётга тадбиқ қилишда катта аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Таълим муассасаларида электрон таълимни жорий этиш маркази лойиҳани амалга тадбиқ этишда 150 дан ортиқ платформаларни таҳлил қилиб, энг мақбул вариантни танлади. Маълумот ўрнида яна шуни айтиш мумкинки, халқаро рейтингда ушбу платформа биринчи ўринда туради.

Онлайн ўқитиш курсини ташкил қилиш учун мўлжалланган платформада барча зарурий элементлар яратилган. Хусусан, маъруза, тест, топширик, чат, форум, сўровнома, глоссарий, тескари алоқа ва вебинар шулар жумласидандир. Шунингдек, фойдаланувчиларга қулайлик яратиш мақсадида платформани ижтимоий тармоқлар билан интеграцияси амалга оширилди. Ушбу платформа келажакда ўқитувчи ва профессорларга

Ўзларининг оммавий очик онлайн курсларини яратиш имконини берса, тингловчиларга мустақил равишда таълим олиш имкониятини беради.

Ҳозирда оммавий очик онлайн платформасига “Медиа ва ахборот саводхонлиги” ўқув курси киритилган. Ўқув курси ахборот манбаларини аниқлаш, таҳлил қилиш, замонавий медиа таълимнинг мазмун-моҳияти, асосий жиҳатлари, медиа ва анъанавий матнларни ўқиш, медиа матнларни яратиш ҳамда коммуникация технологиялари ёрдамида уларни узатиш методларини батафсил ўргатади. Энди mooc.edu.uz сайти яна янги ўқув курслари билан тўлдириб борилади.

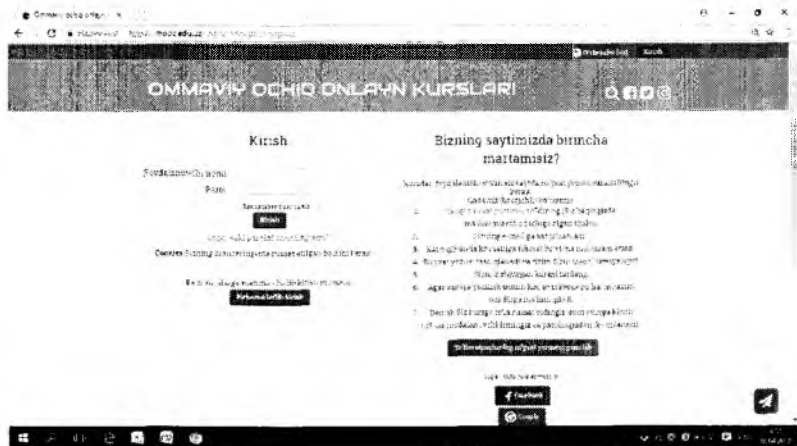
2.2.2-расм. Mooc.edu.uz веб-манзили бош саҳифасининг кўриниши.

Ушбу таълим порталининг барпо қилиниши билан боғлиқ лойиҳа ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ва Буюк Британиянинг Ўзбекистондаги элчихонаси билан ҳамкорликда Республикамиз бўйлаб ўрта махсус касб-хунар таълими тизими ўқитувчиларининг “Медиа ва ахборот саводхонлиги” мавзуси доирасида билимларини ривожлантириш мақсадида 2017 йилнинг июнь-август ойлари мобайнида семинар-тренинглار ўтказилишидан бошланди.

Ўтказилган семинар-тренинглар натижасида 350 дан ортиқ ўқитувчилар медиа ва ахборот саводхонлиги бўйича ўз билимларини янада

бойитиб ривожлантирдилар. Мазкур ҳаракатларнинг давоми сифатида мамлакатимизда moos.edu.uz онлайн таълим портали фаолият бошлаб, илк бор “Медиа ва ахборот саводхонлиги” мавзусида оммавий онлайн очик курс (ОООК, инглизча MOOC-massive online open course) жорий этди ва ушбу онлайн таълим порталининг якин келажакда Республикадаги барча олий таълим муассасалари курсларини камраб олиши мақсад килинган.

Coursera, Khanacademy, Udemy, edX ОООК порталлари сингари moos.edu.uz порталидан фойдаланиш учун ҳам рўйхатдан ўтиш лозим бўлади ва бу жараёни Facebook, Google, Microsoft саҳифаларидаги аккаунтлар орқали ҳам амалга ошириш мумкин. Порталдаги меню ва маълумотлар ўзбек, инглиз ва рус тилларида шакллантирилган.

2.2.3-расм. Моос.edu.uz да рўйхатдан ўтиш саҳифасининг кўриниши.

Моос.edu.uz порталида “Медиа ва ахборот саводхонлиги” онлайн курси ҳақида қисқача маълумот

Медиа ва ахборот саводхонлиги бугунги кунга келиб ҳар бир фуқарога керак бўлган энг муҳим қўникмалардан бирига айланди. Ахборот қабул қилувчилар (ота-оналар, ёшлар, талабалар ва барча инсонлар) сохта янгиликлар, пропаганда, миш-мишлар, шов-шувлар, сатира ва турли хил

реклама хабарларининг доимий хужуми таъсирида бўлган ҳозирги вазиятда, аниқ далилларга асосланган ишончли ахборотни уйдирмалардан ажратиш борган сари мураккаблашиб бормоқда. Ушбу 6 ҳафталик очик онлайн курсда ўқувчиларда ишончли ахборот манбаларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва танлаш кўникмаларини ривожлантириш, замонавий медиа таълимнинг мазмуни ва моҳияти, асосий жиҳатлари, медиа ва анъанавий матнларни ўқиш, медиа матнларни яратиш ҳамда коммуникация технологиялари ёрдамида уларни узатиш методлари батафсил ёритилган. Шунингдек, глобал ахборот майдони орқали узатилаётган ахборотларни тушуниш, таҳлил этиш, тандикий нуқтаи назардан баҳолаш, миллий ахборот хавфсизлигини таъминлаш каби қатор долзарб масалалар ўз ифодасини топган. Курс таркиби куйидаги 6 та модулдан иборат:

1-модул. Медиа ва ахборот саводхонлигига кириш.

2-модул. Медиа ва ахборот саводхонлигининг жамиятдаги ўрни.

3-модул. Медиа ва ахборот тили.

4-модул. Анъанавий медиадан замонавий медиа сари.

5-модул. Медиа матнларни лойиҳалаш ва яратиш.

6-модул. Виртуал олам ва ёшлар.

Аудиторияси (қимлар учун): Мазкур курс олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари ва талабалари, умумтаълим мактаблари ўқитувчилари ва юқори синф ўқувчилари ҳамда бугунги ахборот коммуникациялари кенг ривожланган жамиятда ўз ўрнини топиш ва коммуникация муҳити орқали тарқалаётган ахборотларнинг ишончлилигини таҳлил қила олишни хоҳлаган ҳар бир шахс учун мўлжалланган.

Курс бош саҳифасининг ўнг томонида курснинг бошланиш ва тугаш вақтлари, ҳафтасига неча соатни қамраб олиши, нархи ва тили каби маълумотлар ўрин олган.

Бу порталнинг барпо этилганлиги Республикамизда олий-таълим жараёнининг ривожланишида, унинг жаҳон андозаларига ҳамоҳанглигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, ушбу портал

Ўрганувчилар учун қулайликлар яратиши билан бир каторда келгусида профессор-ўқитувчиларнинг ўз-ўзини иш билан таъминлаш, ўз билимларини товарга айлантира олиш имкониятларини яратади.

Профессор-ўқитувчиларнинг портал ёрдамида ўз аудиторияларини дунё бўйлаб кенгайтиришлари имконияти мавжуд бўлиб, бундан қай даражада фойдаланиш уларнинг соҳа бўйича билимларининг мукамаллиги, компьютердан фойдаланиш саводхонлиги билан бирга хорижий тилларни билиш даражалари, хусусан ҳозирги кунда дунё тили сифатида амал қилаётган инглиз тилини билиш даражаси билан боғлиқ бўлади.

Республикамізда олий таълим тизимини ислоҳ қилиш йўлида олиб борилаётган чора-тадбирлар бунга муҳим замин яратади. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909 сонли “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори хорижий олий таълим муассасаларида профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириш, талабаларни энг юқори рейтингдаги хорижий олий таълим муассасида ўқишга юбориш, энг юқори рейтингдаги хорижий олий таълим муассасидаги ўқитилаётган фанларни миллий ўзимизнинг олий таълим муассасаларида жорий этиш учун муҳим имконият эканлигини таъкидлаш жоиз. Ушбу тадбирларнинг амалга оширилиши Республикаміз ОТМлари профессор-ўқитувчиларида мутахассислик фанларини чет тилида ўқитиш малакасининг шаклланиши орқали уларнинг ОООКлардан фойдаланиб, дунё бўйича ўзларининг аудиторияларига эга бўлиш имкониятини очади. Бу фаолиятнинг ривожланиши эса профессор-ўқитувчи қай даражада ўзининг устида ишлаши билан боғлиқ бўлиб, уларни дунё бўйича рақобатбардошлилигини ошириш томон ундайди.

Олий таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш бўйича кенг микёсдаги ишларнинг амалга оширилиши натижасида бугунги кунда мамлакатимиз олий таълим муассасалари салоҳиятли илмий ва педагогик таркибга, замонавий ўқув-дастурий асосга, моддий-техник база ва ўқув-илмий

лабораторияларга эга бўлган таълим масканлари сифатида самарали фаолият кўрсатмоқда.

“Таълим тўғрисида”ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури мамлакатимизда малакали кадрлар тайёрлашнинг янги, бугунги кун талабларига тўла жавоб берадиган самарали миллий моделини яратишда муҳим омил бўлди. Ушбу тизим таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, таълимни ягона ўқув-илмий ишлаб чиқариш мажмуаси сифатида комплекс ривожлантиришга хизмат қилмоқда. Шу билан бирга, олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” доирасида амалга оширилаётган таълим тизимидаги ўзгаришларнинг мантиқий давоми сифатида босқичма-босқич ислоҳ қилинмоқда.

Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими янада такомиллаштирилмоқда.

Хусусан, олий таълим профессор-ўқитувчиларининг малакасини ошириш масаласига қаратилаётган эътибор самараси ўларок ўтган йилларда мамлакатимизда олий ўқув юртлири педагогик жамоаси салоҳиятини оширишга хизмат қилувчи малака ошириш механизми тубдан ислоҳ этилди. Ҳукуматимиз қарори билан ташкил этилган 5 та минтақавий, 10 та тармок малака ошириш маркази, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузурида олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш Бош Илмий-Методик Маркази фаолият юритмоқда. 2015 йил 12 июндаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони ҳам мазкур соҳада амалга оширилаётган кенг қўламли чора-тадбирларни бутунлай янги сифат босқичига қўтаришга хизмат қилиб келмоқда.

Ушбу ҳужжат олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларининг касб даражаси ва малакасини муттасил ошириб бориш асосида юкори

малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан ошириш мақсадида қабул қилинган бўлиб, Фармонда авваламбор, олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштиришнинг муҳим устувор йўналишлари белгилаб берилди.

Профессор-ўқитувчиларнинг нуфузли хорижий олий таълим муассасаларида малакасини оширишнинг яна бир йўли сифатида ҳам Coursera, Khanacademy, Udemу, edX каби ОООКлардан фойдаланиш имкониятини қайд этиш мумкин. Буни амалга ошириш учун ОТМ да махсус ишчи гуруҳ шакллантирилиши мумкин ва бу гуруҳ профессор-ўқитувчиларнинг мутахассислигидан келиб чиққан ҳолда ОООК томонидан таклиф этилаётган курсларни ўрганиб чиқиб, унинг мамлакатимиз давлат таълим стандартига мослиги ва ҳозирги пайтда қай даражада долзарблигини аниқлаб бериши мумкин.

ОООКдан фойдаланиб профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириш иқтисодий жиҳатдан ва вақт жиҳатдан афзаллиги билан бир қаторда профессор-ўқитувчиларда ОООК орқали таълим бериш методлари бўйича билимларни ҳам шакллантириши билан аҳамиятлидир. ОООК орқали олинган курслар методологиясидан ўрганган ҳолда профессор-ўқитувчи келгусида mooc.edu.uz каби ОООК порталидан фойдаланиб, ўзининг онлайн курсини дастлаб Республика бўйлаб жорий қилиб ва уни ривожлантириб, кейинчалик дунё микёсида ташкил этиши мумкин бўлади.

2.3. Профессор-ўқитувчиларнинг онлайн ўқув курсларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш

Профессор-ўқитувчиларнинг онлайн ўқув курсларидан фойдаланишлари учун компьютер ва у орқали ишлайдиган офис жиҳозларидан, интернетдан ва онлайн ўқитиш методологияларидан фойдаланиш кўникмалари зарур бўлади. Шунингдек смартфонлардан фойдаланиш кўникмалари бу борада қўшимча қулайликлар яратди.

Ҳозирги кунда коммуникацион технологиялар жадал ривожланишда давом этмокда ва шунга мос равишда хар соҳада замон талаби билан ўзгаришлар амалга оширилмокда. Хусусан интернет тармоғидан унумли фойдаланиш жараёнларнинг глобал тус олишига имкон яратмокда. Замон таракқиёти билан ҳамоҳангликда фаолият юритиш учун ушбу коммуникация технологияларидан фойдаланиш бўйича билим ва кўникмаларни ўзлаштириб, доимо янгиларини кўшиб бориш зарур бўлади. Хусусан компьютер ва смартфонларнинг кундан кунга таракқий этиши улардан фойдаланиш билим ва кўникмаларини доимо шакллантириб боришни талаб этмокда.

Замонавий ахборот технологияларининг *воситалари* қаторига: компьютер, сканер, видеокамера, LCD проектор, интерактив электрон доска, факс модем, телефон, электрон почта, мультимедиа воситалари, интернет ва интранет тармоқлари, мобил алоқа аппаратлари ва тизимлари, маълумотлар омборини бошқариш тизимлари, сунъий интелект тизимларини киритиш мумкин.

Ахборот технологиялари воситаларининг марказида турувчи асосий жиҳоз компьютердир. Технологиянинг ривожланиши билан техник воситалардан фойдаланиб ўқитиш учун биргина компьютернинг мавжудлиги кифоя бўлиб қолди. Авваллари телевизор, видеомагнитофон, кинопроектор, диапроектор ва бошқалардан фойдаланилган бўлса, эндиликда компьютернинг ўзи уларнинг функцияларини бажариш имкониятига эга. Шунингдек, ахборотни узатиш, саклаш, тасвирлаш сифати сезиларли даражада ортди.

Ҳозирги кунда, компьютерлардан таълим тизимида асосан ўрганиш объекти сифатида, ўқитишнинг техник воситалари сифатида, таълимни бошқаришда, илмий-педагогик изланишларда фойдаланилмокда.

Ўқув-тарбия жараёнида эса компьютерлар асосан *тўрт тартибда*, яъни *пассив қўллаш* (компьютер оддий хисоблагич каби), *реактив мулоқат* (компьютер имтиҳон олувчи сифатида), *фаол мулоқат* (компьютер талабага йўл-йўриқ бериш ва имтиҳон олишда), ҳамда *интерфаол*

мулоқат(компьютер сунъий интеллект сифатида, яъни талаба билан мулоқот) килишда фойдаланилади.

Таълим соҳасида замонавий ахборот ва коммуникация технологияларини кенг жорий этилиши фан соҳаларини ахборотлаштириш, ўқув фаолиятини интеллектуаллаштиришни, интеграция жараёнларини чуқурлаштиришни, ҳамда таълим тизими инфратузилмаси ва ундаги бошқариш механизмларининг такомиллаштирилишига олиб келади.

Педагогик таълим жараёнларини замонавий ахборот технологиялари асосида самарали ташкил этиш:

– масофавий ўқув курсларини ва электрон адабиётларни яратувчи жамоага педагоглар, компьютер дастурчилар, тегишли мутахассисларнинг бирлашувини;

– педагоглар ўртасида вазифаларнинг тақсимланишини;

– таълим жараёнини ташкил қилишни такомиллаштириш ва педагогик фаолиятнинг самарадорлигини мониторинг этишни тақозо этади.

Замонавий ахборот технологияларининг таълим жараёнларига жорий этилиши:

– талабанинг касбий билимларни эгаллашига;

– ўрганилаётган ходиса ва жараёнларни моделлаштириш орқали фан соҳасини чуқур ўзлаштирилишига;

– ўқув фаолиятининг хилма-хил ташкил этилиши ҳисобига талабанинг мустақил фаолияти соҳасининг кенгайишига;

– интерактив мулоқот имкониятларининг жорий этилиши асосида ўқитиш жараёнини индивидуаллаштириш ва дифференциялаштиришга;

– сунъий интеллект тизими имкониятларидан фойдаланиш орқали талабанинг ўқув материалларини ўзлаштириш стратегиясини эгаллашига;

– ахборот жамияти аъзоси сифатида унда ахборот маданиятининг шаклланишига;

– Ўрганилаётган жараён ва ходисаларни компьютер технологиялари воситасида тақдим этиш, талабаларда фан асосларига кизикишни ва фаолликни оширишга олиб келиши билан муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозирда Ўзбекистон миллий Интернет ресурслари сифатида қуйидагиларни келтиришимиз мумкин:

- www.uz – миллий ахборот кидирув тизими.
- mail.uz – миллий электрон почта хизмати.
- ziyonet.uz – ахборот таълим тармоғи.
- uforum.uz – муҳокама веб портали.
- edu.uz – Ўзбекистон таълим портали.
- mtrk.uz – миллий телерадиокомпания веб сайти.

www.uz – бу барча фойдаланувчилар учун юртимизнинг Интернет тармоғидаги миллий сегменти ахборотларидан қулай тарзда фойдаланиш имкониятини берувчи тизимдир.

Бугунги кунда интернетга жойлаштирилган веб-саҳифаларни мақсадига қараб қуйидагича классификациялаш мумкин:

2.3.1-расм. Интернет веб-саҳифаларини мақсадига қараб классификациялаш.

1. Реклама сайти-ихтиёрӣ реклама сингари интернет информацион муҳитидаги аниқ маҳсулот ва хизмат ёки брэндни реклама қилиш учун

хизмат қилади.

2. Информацион сайт-мижозларни маҳсулот ва хизмат турлари тўғрисидаги маълумотлар билан тўла-тўқис боҳабар этиш учун хизмат қилади.

3. Бизнес-сайт-компаниянинг алоҳида ташки бизнес-жараёнларни ташкил қилиш учун (масалан, таъминотчи ва дилерларнинг омбордаги маҳсулотлар; маҳсулот ёки хизматларга эга бўлишдаги буюртмалари, хизматчи ва дилерларни ўқитиш; суҳбатлар олиб бориш жараёнлари тўғрисида) хизмат қилади. Бизнес-жараёнларни ташкил этиш учун дастурий модулар (интернет-илова) мавжудлиги билан фарқланади.

4. Корпоратив портал компания ички ва ташки бизнес-жараёнларининг сервисларини ўз ичига олади. Бундан ташқари, корпоратив портал таркибига компаниянинг турли хил бўлимлари ўртасида ахборот алмашуви, бухгалтерия иловалари, омбор, кадрлар бўлими, статистик ва аналитик ахборотлар, справочник, ўқув ахборотлари; таъминотлар, дилерлар, истеъмолчилар билан ишлаш учун автоматлаштирилган воситалар ва б.к. қиради.

5. Таълим ва тарбияга бағишланган сайтлар. Бундай сайтлар асосан таълим муассасаси ҳақидаги маълумотларни кенг оммага таништириш, таълим муассасасида фаолият олиб боровчилар ҳамда ўқувчиларни таълим муассасаси билан доимий алоқасини таъминлаб туриш мақсадида яратилади. Шунингдек таълим ва тарбияга бағишланган бир неча сайтлар мазмунан ва мантиқан бирлаштирилиб таълимий портални ташкил қилиши мумкин.

Таълим жараёнида Интернет сайтларидан фойдаланиш имкониятларини, унинг самарадорлигини аниқлашда аввал Интернет хизматининг турлари ва уларнинг характерини аниқлаб олиш ниҳоятда муҳимдир. Айнан ана шу аниқланган маълумотлар Интернет тармоғида ишлашнинг ташкилий жиҳатдан шакли ва усулларини ажратиб олишга ёрдам беради.

Интернетдаги барча таълимга йўналтирилган веб-саҳифаларни ўз навбатида бир неча турга ажратиш мумкин.

2.3.2-расм. Таълимга йўналтирилган веб саҳифалар классификацияси.

Ўргатувчи интернет манбаларига масофавий таълим, виртуал мактаблар, лабораториялар ва веб синфларни мисол сифатида келтириш мумкин.

Маслаҳат берувчи интернет манбаларига турли телеконференциялар, виртуал педагогик кенгашлар, виртуал услубий, бирлашмалар муаммовий кенгашлар, виртуал кафелар ва ҳоказоларни мисол келтириш мумкин.

Ахборотли интернет манбаларига электрон ўқув қўлланмалар, маълумотномалар, электрон кутубхоналар, луғатлар, каталоглар, виртуал музейлар мисол бўлиши мумкин.

Баҳоловчи интернет манбаларга телестетинг, масофавий конкурслар, турли викториналар ва олимпиадаларни мисол сифатида бериш мумкин.

Тақдимотли интернет манбаларида таълим муассасаларининг таълим йўналишлари ҳақида атрофлича маълумотлар ёритилади.

Ўқув муассасалари учун яратилган сайтлар ёрдамида ўқитувчилар таълим олувчиларга масофадан турган ҳолда билим олишларига имкон яратадилар. Ўқув муассасалари учун яратилган сайтлар айниқса ўқитиш жойларига қатнаши қийин бўлган таълим олувчиларга қулайдир. Булардан

ташқари таълим олувчилар ахборот технологиялари билан ишлаш маданияти, кўникма ва малакаларига эга бўладилар. Ўқув муассасалари учун яратилган сайтлардан дарс жараёнида фойдаланиш жуда катта имкониятлар яратади.

Ўқув жараёнида таълимга йўналтирилган веб-саҳифалардан фойдаланиш ўқитувчиларга бир қатор имкониятлар яратади:

интернет тармоғи ёрдамида у ёки бу ўқув фанлардан тўпланган тажриба ва услубларни бошқа касбдошлари билан алмашиш

бир вақтнинг ўзида турли тоифадаги талабалар учун ҳар қил ўқитиш услубларини амалга ошириш ёрқали ўқув жараёнига индивидуаллаштириш

ўқув муассасалари учун яратилган сайтлардаги назорат топшириқларидан машқ сифатида фойдаланиш натижасида талабаларда фан бўйича эгалланган билимларни кўникма ва малака даражасига етказиш

қўлда бажариладиган ишларни камайтириш қисбидан талабаларга янага татрибда ивллаш ва ўз қобилиятларини кениб қилиш имкониятини яратиш

талабаларнинг мустақил билим олиш жараёничи самарали ташқи ятқи

2.3.3-расм. Таълимга йўналтирилган веб саҳифаларнинг ўқитувчига берадиган имкониятлари.

Таълимга йўналтирилган веб-саҳифаларнинг яна бир афзаллик томони унда ўқиш муддатини ўқувчи ўзи белгилайди, яъни талаба ихтиёрий пайтда ўқишни бошлайди, материалларни ўқитувчи назоратида ўзлаштиради. Талабанинг ўзлаштириш топшириқлар ва тестларни бажаришига қараб аникланади. Ўқувчи берилган программани канчалик тез ўзлаштира, шунчалик тез ўқишни тугатади ва гувоҳнома олади. Дастурни ўзлаштира олмаса, унга мустақил ишлаб, ўқишни давом эттиришга имконият берилади.

Таълимга йўналтирилган веб-саҳифаларнинг материаллари асосан қуйидагилардан иборат бўлади:

2.3.4-расм. Интернетда таълим материаллари.

Республикаимиз олий таълим муассасалари учун яратилган сайтларни каталоглаштириш, республика таълим муассасаларида тайёрланаётган электрон ўқув адабиётларини барча таълим муассасалари орасида тарғиб қилиш муҳим ва мураккаб вазифа ҳисобланади. Давлатимиз раҳбарияти томонидан ушбу масаланинг ижобий ечимини топиш ҳамда таълим муассасалари учун яратилган электрон ўқув ресурслари ва таълим муассасалари сайтларини таълим жараёнига татбиқ этишга жиддий эътибор берилмоқда. Бунинг натижаси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 28 сентябрдаги ПҚ-191- сонли “Ўзбекистон Республикасининг жамоат таълим ахборот тармоғини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорига биноан ташкил қилинган www.ziyonet.uz ахборот-таълим портали ишга туширилди ва бу порталда барча таълим муассасалари учун таълим ресурслари жойлаштирилганлиги аҳамиятга моликдир.

Жорий йилнинг жорий ойида яъни 2018 йил апрел ойининг бошларида Республикаимиз таълим соҳасида илк оммавий очик онлайн курслар портали -

mooc.edu.uz нинг ташкил этилганлиги Республикамизда таълим тизимининг тараккиётида ўзининг муносиб хиссасини қўшишига умид билдирамыз. Хохлар эдикки, Mooc.edu.uz ҳам келажакда Coursera, Khanacademy, Udemu ва edX каби йирик ООК лар каби юкори чўккиларга эришиб, бутун дунё ахлига таълим беришда илғорлар сафига қўшилади. Бу ривожланишда салоҳиятли профессор-ўқитувчиларимизнинг порталдан фойдаланиш кўникмалари муҳим рол ўйнайди. Мазкур кўникмаларни шакллантириш учун санаб ўтилган хорижий ООКлар курслари билан танишиб, уларнинг замонавий ўқитиш метод ва методологияларини ўзлаштириш ва ушбу билимлар асосида mooc.edu.uzда курслар ташкил этишни тажрибадан ўтказиш ҳамда илғорлар сафидан жой олиш учун ташкил қилинган курсларни мунтазам такомиллаштириб бориш керак бўлади.

III БОБ. BLENDED LEARNINGДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.

3.1. Blended Learning ва касбий компетентлик.

Blended Learning бу — аралаш таълим бўлиб, замонавий таълим технологиясидир. Унда ўқитувчи иштирокидаги таълим олиш (Brick and Mortar Education) онлайн таълим (eLearning) олиш билан бирлаштирилади ва таълим олувчи томонидан ўқув жараёнининг суръати, жойи, вақти мустакил назорат қилиниши ҳамда ўқитувчи билан бирга онлайн ўқиш тажрибаси интеграцияси назарда тутилади¹³.

Буюк Британиядаги “Пит Шарма Ассоциацияси” директори Пит Шарма Blended learning атамаси борасида шундай дейди: “Blended learning (BL) атамасида турли воситаларнинг турли одамларга етиб бориши англашилади. Анжуманларда ҳар бир иштирокчи ушбу тушунчага доимий равишда қайта-қайта мурожаат қилганлигининг гувоҳи бўлганман. Улар электрон материаллар, янги платформалар ва M-Learning (mobile learning) ёндашувлар борасида тўхталганлар¹⁴.”

Хорижлик мутахассислар Сингх ва Рид Blended learningга шундай таъриф беришган (2001 йил): “Blended learning бу “тўғри шакллантирилган” маҳоратларнинг “муносиб” инсонга “мақбул” вақтда “оқилона” ўрганиш технологиясини танлаш орқали ўрганиладиган объектга эришиш мақсади билан “мукамал” ўрганиш усулининг алмашинувидир.” Шунингдек, хорижий манбаларда бу ўқитиш тизимини вебга асосланган таълим аспектларининг юзма-юз таълим олиш билан аралашган таълим сифатида эътироф этилишининг гувоҳи бўламиз¹⁵.

Хорижий мутахассислар Женефер Хофман ва Нанетте Майнер Blended learningнинг методологиялари борасида тўхталиб, уларни қуйидагича классификация қилган:

¹³Clayton Christensen Institute

¹⁴Making Blended Learning work. Pete Sharma. Director of training, Pete Sharma Associates Ltd, UK

¹⁵Horton, 2002; Osguthorpe and Graham, 2003. Ms. From Shehla khan / Blended Learning vs Traditional Classroom Settings.

- синфхонада олиб бориладиган таълим;
- электрон таълим: компьютерга асосланган таълим;
- электрон таълим: вебга асосланган таълим;
- электрон таълим: асинхроник, яъни бир вақтнинг ўзида амалга ошмайдиган (мустақил, қулай вақтлардаги) таълим;
- электрон таълим: синхроник, яъни бир вақтнинг ўзида амалга ошадиган таълим;
- мустақил таълим;
- норасмий таълим.

Blended learning анъанавий ва масофавий таълим технологияларини бирлаштиради. Ушбу таълим технологиясида анъанавий (*Brick and Mortar Education*¹⁶) таълимдан воз кечилмайди, чунки тўлиқ таълим (катнаб ўқиш, яъни синфхонада таҳсил олиш) муҳим бўлган нутқ ва ижтимоий-маданий қўникмаларни беради.

Blended learning таълим технологиясида таълим олувчи аудиторияларда ўтказиладиган дарсларда катнашади, аммо шу билан бирга *Computer-Mediated Activities* воситаларидан ҳам фойдаланади, яъни медиатор вазифасини компьютер, онлайн-режим, мобил қурилмалар ҳамда махсус ўргатувчи дастурлар (*платформалар*) ҳамда ресурслар амалга оширади.

Аралаш таълим технологияси турли хил аудиторияларда қўлланилиши мумкин. Масалан, таълим олувчи ва талабаларни ўқитиш, ходимларни корпоратив малакасини ошириш, тренинглар ва ҳоказолар. Blended learning таълим технологиясининг қуйидаги синонимлари мавжуд:

Blending Learning, Hybrid Learning (гибрид таълим), Technology-Mediated Instruction (технологиялар орқали насихат қилиш), Web-Enhanced Instruction (веб-кенгайтирилган ўқитиш) ва Mixed-Model Instruction (аралаш режимда ўқитиш).

¹⁶Инглиз тилида Brick and Mortar (ғишт ва эритма) деб аталиши "анъанавий", "узук вақт ичида қўлланиладиган" маъноларини англатади. *Brick and Mortar Education* тўлиқ таълимнинг анъанавий моделини билдиради.

Тарихга назар. 1920-1930-йилларда Америка Қўшма Штатлари мактабларида ўқитувчи ва ўқувчилар электрон ёзишувлар орқали мулоқот қилишни бошлашганлиги тарихий манбаларда келтирилган. 1970-йилларда шу каби таълим муносабатлари кўпгина очик жаҳон университетларида қўлланилган. Бу ҳаракатларни ҳозирда “Blended learning” тушунчасига тенглаштириш тўғри бўлади.

“Blended learning технологияси” термини биринчи бор 1999-йилда АҚШнинг Interactive Learning Center пресс-релизидида келтирилган ва улар томонидан EPIC Learning деб юритилиши таклиф этилган.

Бугунги кунда Blended Learning деганда интернет ва синфдаги рақамли медиа таълим имкониятларининг бирлашиши назарда тутилади.

2007 йилдан бошлаб АҚШнинг Innosight Institute¹⁷ ташкилоти мамлакат мактабларида аралаш таълимни амалга ошириш тажрибаларини ўрганиб келмоқда.

Гарвард университетида олиб борилган илмий изланишлар шуни кўрсатдики, аралаш таълимда талабалар учун, асосийси, курснинг онлайн элементлари эмас, балки ўқитувчи томонидан материал қай кўринишда берилиши муҳимдир. Инсон омилини юқорига кўтаришга хизмат қиладиган ушбу таълим технологияси бугунги кунда катта аҳамият касб этиб келмоқда.

Blended Learning таълим технологиясининг асосий гояси бу — таълим олувчида ўқининг вақти. Жойи ва суръатини мустақил назорат қилиш имконининг пайдо бўлишидир. Таълим олувчи қаерда, қандай, қачон ва қандай тезлик билан ўқини ўзи ҳал қилади. Шунингдек, ушбу таълим тизими таълим олувчида ўзини бошқариш қобилиятини ривожлантириши билан аҳамиятлидир.

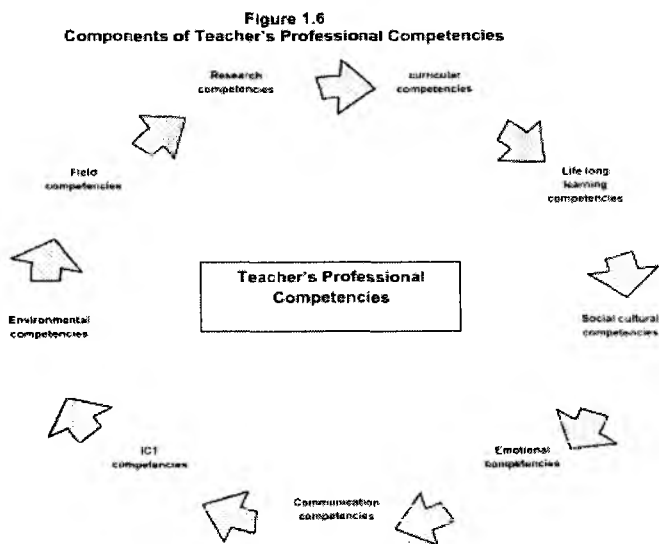
Замонавий педагог-ҳодим Blended learning таълим технологиясидан фойдаланишда қандай компетенцияларга эга бўлиши зарур?

Бугунги кунда замонавий педагог-ҳодим электрон таълим муҳитидан фойдаланишда ўз компетенциясига эга бўлмаса, замонавий таълим, яъни

¹⁷Маълумот учун қаранг: www.innosightinstitute.org

Blended learning таълим технологиясидан фойдаланиб бўлмайди. Афсуски, баъзи ҳолларда, айрим педагог-ҳодимларимизда АКТдан фойдаланиш ёки хорижий тил, яъни инглиз тилини (қуйи даражада бўлса ҳам) билмаслик муаммолари учрайди.

Фикримизни замонавий ўқитувчининг касбий компетентлигини хорижий олимларнинг таклиф қилган компонентлари орқали мустаҳкамлаймиз. Туркиянинг Онадўли университети профессори, доктор Киймет Селви замонавий ўқитувчининг касбий компетентлигини 9 та компонентга ажратди¹⁸. Уларнинг ичида 8-рақамда АКТ компетенцияси келтирилган.

Source Kiymet Selvi Teacher competencies (Cultura, International journal of philosophy of Culture and Axiology, Vol. VII, no. 1/ 2010)

3.1. 2-расм. Киймет Селвига кўра ўқитувчи касбий компетентлиги.

Доктор Киймет Селвининг ўқитувчи касбий компетентликлари:

¹⁸Components of Teacher's Professional Competencies. Source Kiymet Selvi Teacher competencies (Cultura, International journal of philosophy of Culture and Axiology, Vol. VII, no. 1/ 2010) pp. 38-40

1. **Field competencies** – соҳа ёки фанни чуқур билишдаги компетенциялар.

2. **Research competencies** – илмий тадқиқот олиб боришдаги компетенциялар.

3. **Curriculum competencies** – ўқув режаси ёки таълим дастурини ҳам назарий ҳам амалий билишдаги компетенциялар.

4. **Emotional Competencies** – ўқитувчи ва талабанинг хиссий компетентлиги, бу компетенциялар талабанинг фанни ўзлаштиришдаги тайёргарлигини ривожлантиради, ўқитувчига эса самарали таълим беришлик имконини беради.

5. **Lifelong Learning Competencies** – умрбод таълим олиш компетенцияси, бунда ўқитувчи доимий равишда ўрганишда, изланишда бўлади, шунингдек ўқитувчи талабанинг умрбоқий қобилиятини ривожлантиришда жавобгар шахс сифатида гавдаланади.

6. **Social Cultural Competencies** – ижтимоий-маданий компетенциялар, бунда ўқитувчи инсонийлик ёндашувлари ва ижтимоий назариялар амалиётини юксалтиради.

7. **Communication Competencies** – коммуникация (мулоқот) компетенциялари – бунда мулоқот воситаларидан фойдаланган ҳолда инсоннинг онгли равишда инсонлар ўртасида бўладиган мулоқотларига аҳамият берилади.

8. **Information and Communication Technology Competencies** – Ахборот коммуникацион технология компетенциялари, бу ҳолатда ўқитувчида ишлаб чиқариш, ахборотни сақлаш ёки мулоқот орқали ахборотни ўзлаштириш қўникмалари шакллантирилади. Шуни алоҳида таъкидаш жоизки, *АКТ компетенцияси мулоқот ва таълим бериш жараёнидаги энг муҳим воситадир.*

9. **Environmental Competencies** – атроф-муҳит компетенциялари, бу компетенция табиат ҳақидаги билим ва қўникмаларни, экологик ресурсларни бошқаришни, фойдаланилиши керак бўлган табиий ресурсларни ва атроф-

мухитни тоза саклашни ўз ичига олади. Ушбу компетенциялар экология ва атроф-мухитни саклашга қаратилган эҳтиёжлардир.

Қисқа қилиб айтганда, *педагогнинг ахборот-коммуникацион компетентлиги бу — ўз фани бўйича фаолият юритиши чоғида ахборот-коммуникация технологияларини мустақил ҳолда қўллай олиш қобилияти ва бунга тайёр эканида намоён бўладиган педагогнинг шахсий сифатидир*. АКТни қўллашда педагог барча имкониятларидан тўлақонли фойдаланишга интилиши лозим, унда қуйидагилар шаклланган бўлиши зарур, улар: *билиш, ахлоқий, ижодий, коммуникатив ва эстетик меъёрлардир*. Бу имкониятлар етарлича юкори даражада амалга оширилиши учун ахборот технологиялари соҳасида **педагогик компетентлик** зарур.

Blended learning таълим технологиясида эса профессор-ўқитувчининг компетенцияси қуйидаги 6 моделда ўз аксини топиши зарур. Blended Learning анъанавий ва онлайн элементларининг ўзаро нисбати қуйидаги жадвалда келтирилган.

3.1. 1-жадвал.

BLENDED LEARNING TAЪLIM TEXHOЛOГИЯCИНИНГ 6 МОДЕЛИ ТАВCИФИ

BLENDED LEARNING TAЪLIM TEXHOЛOГИЯCИНИНГ 6 МОДЕЛИ	
<i>Face-to-Face (“Юзма-юз бошқариш”).</i>	Ўқитувчи шахсан таълим режасининг асосий ҳажмини тақдим этади, онлайн таълим олиш эса ёрдамчи восита сифатида зарурат бўлганда қўшилади. Ушбу модель кўпинча ўз ичига компьютердаги лаборатория ишларини олади.
<i>Rotation (“Ротацион (алмашинув) модел”).</i>	Ушбу ҳолатда аудиториядаги анъанавий тўлик таълимнинг ва шахсий режимда мустақил онлайн таълимнинг дарс жадвали ротация (алмашинади) қилинади. Ушбу модель ўқитувчи томонидан тайёрланган линклар режаси бўйича махсус сайтда ОТМнинг blended дастурида амалга оширилади.

<i>Flex</i> (“ <i>Мослашувчан модел</i> ”).	Бунда кўпроқ онлайн платформа кўлланилиб, ўқитувчи талабаларини кўллаб туради, гоҳ-гоҳида кичикроқ гуруҳлар ёки алоҳида ўқитувчилар билан ишлайди.
<i>OnlineLab</i> (“ <i>Онлайн лаборатория</i> ”).	Ушбу модельда аудиториядаги дарслар мобайнида бутун курсни узатиш учун онлайн платформадан фойдаланилади. Ушбу таълим жараёни ўқитувчи назоратида амалга оширилади. Бу ҳолатда ушбу дастур анъанавий дастур билан дарслар жалвали орасида бирлашиши мумкин бўлади.
<i>Self-Blend</i> (“ <i>Ўзинг аралаштир модели</i> ”).	Таълим олувчи ёки талаба ушбу моделда қайси “ <i>Brick and Mortar</i> ” курсларини онлайн машғулотлар билан бойитишни ўзи ҳал қилади.
<i>Online Driver</i> (“ <i>Онлайн бошқариш модели</i> ”).	Ушбу модельда, асосан, онлайн таълим кўзда тутилади. Бунда ўқитувчи билан талаба ўртасида узоқлаштирилган алоқа ўрнатилади. Бирок бунга текширилувчи машғулотлар ва вазифалар ҳамда ўқитувчи билан учрашувлар қўшилиши мумкин.

Blended learning таълим технологияси мустақил ва эркин таълим олишга имкон берадими?

Ҳа, албатта. Замонавий таълим жараёнига ўтишда мустақил ишнинг ҳиссасини ошириш орқали аудитория ва маъруза юкламаларининг камайтирилишига урғу берилади.

Бугунги кунда аудитория ва аудиториядан ташқари машғулотлар нисбатини аниқлашда мустақил ишни ташкил этишга эътибор қаратиш зарур бўлади. Мустақил таълимни айнан Blended learning таълим технологияси орқали мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқ.

Бу билан профессор-ўқитувчининг электрон таълим муҳити орқали талабалар билан ишлашдаги компетентлигига аҳамият берилади.

ОТМда мустақил ишнинг аудитория ва аудиториядан ташқари ўқитиш жараёнини ташкил қилиш таълим бериш асоси ҳисобланади. Мустақил ўқиш инсоннинг *мустақил фикрлаш, ҳолатни баҳолаш, хулоса ва башорат қилиш* қобилиятларини ривожлантиради.

Blended learning таълим технологияси орқали талабалар муваффақият, эркин ва ихтиёрлиқ билим олиш имкониятига эга бўлади, ўқитувчи ва талаба ўртасидаги бевосита алоқа бўлмаганлиги учун талабаларнинг ўзлаштириш даражаси бевосита унинг интеллектуал томонларига боғлиқ, кўргазмалиликнинг кенг имкониятларидан фойдаланиш яъни эшитиш, кўриш, идрок қилиш, эса саклаб қолиш, тушуниш фикрлашда техник жараёнларнинг фаол иштироки ёрдамида эгалланаётган билим моҳиятини чуқурроқ англашга ёрдам беради.

Бугунги кунда Blended learning таълим технологияси ривожланиб бормоқда, натижада ўқув материалнинг бир қисми электрон курс шаклида, қолгани эса аудиториядаги машғулот шаклида амалга оширилмоқда.

Аралаш таълим талабалардан ўз ўқув жараёнини бошқаришни, юқори даражада ташкилотчиликни, маълум қобилиятларни, таълим олиш жараёни натижаларини баҳолашни талаб этади. Бундан ташқари, талаба ўқув материални ўзлаштириш учун уни муваффақият равишида умумлаштириши, бажарилган ўқув ишлари ва топшириқларни бажаришдаги фаолиятини таҳлил қилиши ва баҳолаши керак.

Шундай қилиб, Blended learning таълим технологияси орқали талаба ўқитувчи билан бирга назорат ишларини бажаришга қай даражада тайёр эканлигини муваффақият баҳолаши лозим.

Электрон таълим жараёнини ташкиллаштириш ҳозирги замон талаби ҳисобланиб, мамлакатимиз таълим тизимида олиб борилаётган ислохотлар жаҳон андозаларига мослаштирилишни ва энг самарали усулларга асосланишни тақозо этмоқда. Шунинг учун Blended learning (аралаш таълим, анъанавий ва электрон таълим) асосида таълим тизимини ташкил этиш йўлга қўйилса, таълим самарадорлигининг оширилишига эришиш мумкин бўлади.

Бугунги кунда Blended learning таълим технологияси ва модул тизимида ўқитиш ишларини такомиллаштириш ва оммалаштириш энг долзарб вазифалар сирасига кириши керак. Бу борада ривожланган давлатлар тажрибасини чуқур ўрганиш орқали Blended learning таълим

технологиясининг миллий моделини яратишга киришилса ҳамда ҳар бир соҳа профессор-ўқитувчисига бу таълимдан юқори савияда фойдаланиш компетентлиги шаклланса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

3.2. Анъанавий таълим ва электрон таълим (ёки Blended Learning)нинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларнинг қиёсий таҳлили.

Олий таълим жараёнига Blended Learning каби педагогик технологияларни татбиқ этиш анъанавий ўқитиш тизимининг муқобили сифатида хизмат қилиши зарур. Технологик ёндашув орқали ўқув машғулотида юқори даражадаги натижага эришиш мумкин.

Бугунги кунда ўқитиш тизими таълимга бўлган анъанавий қарашларни замон талабидан келиб чиққан ҳолда, янги назар билан қўриб чиқишни ва янгича ёндашув қўникмаларини эгаллаш масалаларини талаб этмоқда. Бу эса, ўз ўрнида, инновацияларни фаол татбиқ қилиш, илм-фан ва ишлаб чиқаришни таълим жараёнига интеграция қилишни тақозо этмоқда. Таълим – бу келажакимиз демакдир. Таълим тизимига ёндашувни қайтадан қўриб чиқиб, анъанавий ўқитиш моделига янги ўқитиш стандартларини киритиш зарур. Ҳозирги кунда Blended Learning таълим технологиясини икки параметр бўйича таснифлаш мумкин. Биринчиси дарсни ташкил этилиш модели бўйича, иккинчиси эса анъанавий ва онлайн элементларнинг ўзаро нисбати бўйичадир.

Анъанавий таълимдаги мавжуд тўсиқларни бартараф қилиш ҳамда ўқитиш жараёнини максимал даражада самарали ривожлантириш учун зарур шарт-шароитларни барпо этиш мақсадида таълим жараёнининг бош бўғинларини аниқлаб, уларнинг қучли ва заиф томонларини белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир. Шунинг учун замонвий таълим технологияларини қабул қилишдан аввал анъанавий ва бошқа таълим технологияларнинг жиддий қиёсий таҳлилини қўриб чиқиш лозимдир.

Шу муносабатдан келиб чикиб, анъанавий таълим тизими ва электрон таълим ёки Blended Learning таълим технологиясининг SWOT таҳлилини амалга оширдик.

3.2. 1-жадвал

АНЪАНАВИЙ ТАЪЛИМ (SWOT ТАҲЛИЛ)

STRENGTHES (Кучли томонлари)	WEAKNESSES (кучсиз томонлари)
<ul style="list-style-type: none"> -ёзма фикр-мулоҳазаларнинг (feedback) тезликда топширилиши; -ўқитувчи ва талабанинг бир-бирларини танишлари; -талабаларни мотивация қилиш; -ижтимоий жамоанинг яхшиланиши; -таълимнинг барча соҳалари тўлиқ камраб олинганлиги; -доскада ишлаш орқали талабаларнинг диққатини тўлиқ жалб қилиш; -фанлардан назоратли дафтарлар тутишнинг йўлга қўйилиши; -жамоа олдида ўзни тута билишни ўзлаштириш; -маълум бир ОТМ тавсия этган формада дарсга келиш, кийиниш одобини ўрганиш; -тартибни ўрганиш ва интизомнинг яхшиланиши. 	<ul style="list-style-type: none"> -ўқитувчи марказда туриши; -вақт ва маконнинг чегараланганлиги; -маълумотни етказишда кўпроқ пул сарфлаш; -жуда кам маълумотга эга бўлиш; -хар хил савияли талабалар; -даволатнинг олиб борилиши.
OPPORTUNITIES (Имкониятлари) <ul style="list-style-type: none"> -нотиклик санъатини ўзлаштириш; -жонли мулоқот; -ўқитувчи ва талаба ўртасида ўзаро ҳурмат тушунчасининг бардавомлигини таъминлаш; -стакчи талабани жамоа олдида рағбатлантириш; -миллий истиклол ғояси, адабиёт, тарих ва маънавият дарсларида кадрятларнинг улуғланишига эришиш; -ватанпарварлик ҳиссининг ёшлар онгига бевосита сингиб бориши; 	THREATS (Ҳусиклар) <ul style="list-style-type: none"> -амалий-семинар машғулотларида кўп сонли талабаларнинг иштирок этиши; -талабани объектив баҳолашда ноҳолисликка йўл қўйиш; -паёт ўзлаштирувчи талабага эътиборнинг сустлиги ва уни кўпчиликнинг олдида уялтирилиши; - кучирмақашликка имкон яратилиши; - кераксиз маълумотлар олиниши; -фақат даволат учун келувчи талабаларнинг шакллантирилиши.

-электрон курилмаларнинг нурларидан холи бўлган ҳолда таълим олиш;
-мустаҳкам соғлиққа эришиш;

3.2. 2-жадвал

**ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ ЁКИ BLENDED LEARNING
(SWOT TAҲЛИЛ)**

<p>STRENGTHES (Кучли томонлари)</p>	<p>WEAKNESSES (кучсиз томонлари)</p>
<p>-талабанинг марказда бўлиши ва мустақил ўз-ўзига туртки бериш орқали таълим олиши; -вақт ва маконнинг чегара билмаслиги; -талабалар учун арзон ва самарали таълим олиш имконияти; -глобал аудиторияга чиқиш эҳтимоллиги; -билим олишда чегаранинг йўқлиги; -архивда сақланадиган маълумотлардан қайта-қайта фойдаланиш ва бошқалар билан ўртоқлашиш қобилиятига эга бўлиш.</p> <p>OPPORTUNITIES (Имкониятлари)</p> <p>-таълим самарадорлигига эришиш имкони бор¹⁹; -якка ҳолда таълим олиш имконияти; -вақт тежаллишига эришиш; -таълим олиш ресурсларига бирин-кетин етиб боришга имкон бўлиши; -ўзаро мулоқот ва ҳамкорликда таълим олиш; -пулни тежаш орқали самарали таҳсил олиш стратегиясига эришиш; -талабанинг юқори даражада банд бўлиши; - муваффақиятли баҳолаш; -яхши онлайн мулоқот; -мослашувчан таълимга йўл</p>	<p>-ёзма фикр-мулоҳазаларни (feedback) бир вақтнинг ўзига топширишда оқсаш; -ўқитувчида улгурмаслик ҳолатларининг юзага келиши; -баъзи инсонларга ноқулайлик туғдириши; -умидсизланиш, хавотирланиш ва чалкашликларга сабаб бўлиши; - маърузанинг электрон нусхалари билан кифояланиш; -ўқитувчи ва талаба ўртаосидаги жонли мулоқотнинг пасайиб бориши; -вилоятларимизда АКТга бўлган эҳтиёжнинг ҳамон мавжудлиги.</p> <p>THREATS (Тўсиқлар)</p> <p>-маълумотларнинг (вирус тушиши туфайли) ташқи таъсирдан йўқ бўлиб кетиш эҳтимоли борлиги; -маълумотларнинг хакерлар ҳужумига учраши оқибатида базанинг ўғирланиши ёки йўқ қилиниши; -смартфондан фойдаланишга руҳсат бериш (бунда сездирмасдан ўқитувчининг овозини ноқонуний ёзиш ёки видео тасвирга олиб, ижтимоий тармоққа қўйиб юбориш ҳолатига шароит яратиб бериш); -интернетдан нотўғри йўлда фойдаланиш (дарс мобайнида агар</p>

¹⁹<http://www.dreambox.com/blog/five-benefits-of-blended-learning>;

<https://raccoongang.com/blog/advantages-and-disadvantages-blended-learning/>

<p>очилиши; -ўқувчи ёки талабаларда исталган манзилда туриб маълумотларни олиш имконияти бор; -масофавий таълимнинг юкори даражада йўлга қўйилиши; -кам харжли онлайн курсларда тахсил олиш (исталган мамлакат ОТМсининг сертификатини олиш имконияти бор); -бепул ОООКларда тахсил олиб, сертификатларга эга бўлиш; -имконияти чекланган ўқувчи ва талабаларнинг масофадан туриб тахсил олиши.</p>	<p>маъруза зерикарли бўлса) талабанинг дарсга алоқаси бўлмаган сайтларга кириши; -электр тизимида носозлик юзага келиши оқибатида ресурздан маълум вақт узилиш; -миллий кадрлар тайёрлашда одоб-ахлоқ қоидаларининг ёмонлашиши; -таълимнинг тўхтаб қолиши.</p>
--	---

3.3. Илғор хорижий тажрибалар орқали касбий компетентликни такомиллаштириш (Blended learning ва масофавий таълим технологияларининг афзалликлари)

Республика ОТМлари тизимида профессор-ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори ташкил этилган бўлиб, бунда Бош илмий методик марказ, кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш минтақавий марказлари айнан хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда фаолият олиб бормокда.

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг **Харакатлар стратегияси** устувор йўналишларига мос ҳолда, кадрлар тайёрлашнинг маъно-мазмунини тубдан янгилаш, халқаро стандартлар даражасида олий малакали мутахассислар тайёрлаш учун зарур шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги

ПК-2909-сон Қарори қабул қилинган. Ундаги устувор вазифалар сифатида куйидагилар белгиланган:

- ҳар бир олий таълим муассасаси жаҳоннинг етакчи илмий-таълим муассасалари билан яқин ҳамкорлик алоқалари ўрнатилиши;

- ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастурлари ва ўқув-услубий материалларини кенг жорий қилиши;

- ўқув-педагогик фаолиятга, малака ошириш курсларига хорижий ҳамкор таълим муассасаларидан юқори малакали ўқитувчилар ва олимларни фаол жалб қилиши;

- магистрант, ёш ўқитувчи ва илмий ходимларнинг стажировка ўташларини, профессор-ўқитувчиларни малакасини оширишни хорижий таълим ва илмий муассасаларда ташкил қилиши вазифалари.

Касбий компетентликни такомиллаштиришда илғор хорижий тажрибалар ва замонавий ёндошувлар асосида олий таълим муассасалари педагог кадрларини малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизимининг ўқитиш шакллари ва услубларини такомиллаштириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги 242–сонли қарори билан тасдиқланган “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курслари тўғрисидаги Низом”га тегишли қўшимчалар киритилди ва Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 февралдаги 103-сонли қарори билан тасдиқланди.

Бугунги кунда малака ошириш ва қайта тайёрлов курслари тингловчиларига (агар курсдан биринчи марта ўта олмаган бўлсалар) электрон таълим муҳитида масофавий таълим технологияларидан фойдаланиш орқали касбий компетенцияларини такомиллаштиришлари учун кенг шароит яратилди. Масофадан ўқитиш курсларининг дастурий платформаси, ўқув-методик ресурсларини яратишда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланилди.

Масофавий таълим билан биргаликда Blended Learning таълим технологияси касбий компетенцияларини такомиллаштириш учун муҳим илғор хорижий тажриба воситаси вазифасини ўтайди.

Blended Learning таълим технологиясининг афзалликлари юқоридаги фаслларда ҳам қисман ёритиб ўтилди.

3.2. 3-жадвал

БLENDED LEARNING ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ

(АФЗАЛЛИКЛАР ВА ШАРҲЛАР)

БLENDED LEARNING ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ	
1. Талабанинг ўқитувчи билан доимий алоқада бўлиб туриши	Бунда талабанинг ўқитувчига электрон почта орқали хабар ёзиши ва қисқа вақт ичида жавоб олиши мумкин бўлади. Ўқитувчини ОТМда кутиш шарт эмас. Агар бирор муаммо сабаб учрашиш зарур бўлиб қолса, ўқитувчининг вақтини электрон почта, форум ёки чат орқали аниқлаш имкони бўлади.
2. Бирлаштирилган ва мустақил таълим тажрибаси	Бунга асинхрон ²⁰ интернет коммуникациялар технологиялари қиради. Ушбу ахборот ва коммуникация технологиялари талаба ва ўқитувчи орасидаги алоқани яхшилаш имконини беради. Хорижлик мутахассис Александр Мак Кензи 1998 йилда ўтказган тадқиқотларига кўра, талабаларни компьютер баҳолаш модуллари орқали баҳолаш қулайроқдир.
3. Иш унумдорлигининг ошиши	Бунда ўқитувчи бир вақтнинг ўзида кўплаб талабалар билан ишлаши мумкин бўлади. Blended learning ўқитувчиларга ресурсларни қайта тақсимлаш ва талабаларнинг ўзлаштиришларини ижобий томонга ўстириш имконини беради. Бу афзаллик Сан Хосе шаҳридаги

²⁰ Асинхрон ўқитиш ўқувчи еки ўқитувчи иштирок этмаган ҳолатда ҳам амалга оширилиши мумкин. Ўқувчиларга веб, электрон почта ва хабарлар орқали етказиладиган, бирлашма форумларда жўнатиладиган курс ишлари ва хабарлар асинхрон электрон ўқитишга мисол бўлади.

	<p><i>Rocketship Education</i> мактаблар тизимида муваффақиятли текширилган. Blended Learningдан фойдаланадиган Nexus Academy ва Clayton Christensen Institute ўқитувчилари ҳам шундай хулосага келишган.</p>
<p>4. Таълим олишда индивидуал ёндашув ва унинг назорати</p>	<p>Бунда ўқитувчида талабаларнинг топшириқларни бажаришдаги тезлигини, вазибаларнинг муваффақиятли амалга оширилаётганлигини ҳамда бажариш вақтини назорат қилиш имкони бор. Бу эса ҳар бир талабанинг ўзлаштиришини назорат қилиш ва камчиликларни тўғрилашга имкон беради.</p>
<p>5. Вақт ва жой танланмасдан билим олиш имкониятининг борлиги</p>	<p>Ер юзининг исталган нуктасида, уйда, ишда, интернет-кафеда, шу билан бирга материалларни юклаб олиб, онлайн режимида ишлаш имкони мавжуд. Барча материаллар бир жойда бўлганлиги сабабли таълим самаралироқ бўлади.</p>
<p>6. Кўп маротаба қўллаш контенти.</p>	<p>Бир нечта фанлардан такрорланадиган мавзуларни қайта ёзмасдан, аввал ёзилганларини қўллаш орқали таълим олинади. Бу университетларда кўпроқ қўлланилади. Шунингдек, бу афзаллик янги курсларни ишлаб чиқишда вақтни тежайди ва сарф харажатларни камайтиришга ёрдам беради.</p>
<p>7. Таълим олишда вақт тежалди ва молиявий харажатлар камайтирилади.</p>	<p>Ушбу афзаллик таълим муассасаларига ва ўқувчиларга бирдек тааллуқли бўлиб, бунда таълим муассасалари ўқув курсларини яратишга кетадиган вақт ва маблағларини тежайди, бироқ бунда фаолият тезликда амалга ошмаслиги мумкин.</p>
<p>8. Дидактик ёндашишлар хилма-хиллиги.</p>	<p>Билим олишда турли усуллар афзал қўрилади, масалан: айрим таълим олувчилар эшитиш орқали маълумотларни, баъзилар эса кўрганларини ёки ўқиганларини яхши ўзлаштирадilar. Blended Learningда барча ўқувчи-талабалар ўзлари хоҳлаган маълумотларни олиш усулларини танлашлари мумкин. Бунда курснинг ўқув материалларига аудио ёки видео-маърузаларни, турли жадвалларни,</p>

<p>9. Маълумотларни тўплаш, баҳолаш ва билимни табақалаштириш имкони.</p>	<p>чизмаларни жойлаштириш мумкин. Бунда ўқитувчи курсни яратишда топшириқларни мураккаблигига қараб уларни табақалаштиришига, шу билан бирга ўқитувчида таълим олувчи бажарган вазифаларни мураккаблик даражасига қараб баҳолаш имконияти бўлади.</p>
--	---

Blended Learning таълим технологияси деганда, биринчи навбатда масофавий таълим технологияси ёдимизга келиши табиий. Қуйида ушбу таълим технологиясининг афзалликлари борасида тўхталамиз.

Масофавий таълим технологияси *анъанавий таълим тизимини* амалга оширишда дуч келган муаммоларни ҳал этиш ёки шарт-шароит ушбу жараёни такозо қилганда қўлланилади. Бу жараён замонавий таълим технологияларидан таълим самарадорлигини оширишда фойдаланишга замин яратади.

“Масофавий таълим” тушунчаси фанга ўтган аср 90-йилларида кириб келган. Инглиз тилида “Масофавий таълим” (distant education) “Масофада ўқитиш” (distant learning) каби вариантларда ҳам қўлланилади. Таълим жараёнларини телекоммуникациялардан фойдаланган ҳолда ташкил этишни эса (tele training) деб юритилади.

“Масофавий таълим” тушунчаси бу — таълим ўқув ахборотларини олувчига масофада туриб етказиб беришни таъминловчи (сунъий йўлдош, телевидение, компьютер тармоқлари ва бошқалар орқали) янги ахборот технологияларидан фойдаланишга асосланган махсус таълим хизматлари тўплами сифатида эътироф этилган.

Масофавий таълим афзалликлари:

- тезкорлик фазо ва вақт бўйича тўсиқларнинг йўқлиги, янги долзарб ахборотларни олиш;
- ахборот таълимий мотивларининг ортиши (тармоқдаги ахборотлар);
- коммуникацион таълимнинг потенциал иштирокчилари сонининг ортиши;

-педагогик таълимнинг янада кўпроқ мотивлашиши, индивидуаллашиши, интерактив (таълим иштирокчилари ўзаро таъсирининг фаоллашиши, тескари боғланишнинг мавжудлиги) бўлиши;

- психологик ўқувчи (талаба)ларнинг ўз-ўзини намоён этиши учун янада яхшироқ хиссий-психологик шароитлар яратилиши, тўсиқларнинг бартараф этилиши;

- иктисодий таълим учун сарф-харажатларнинг камайиши.

Масофавий таълим жараёнини ташкил этиш турли хусусиятларга асосланган ҳолда олиб борилади.

Масофавий таълимни ташкил этиш турлари асосида олиб борилган ўқитиш жараёнлари мустақил таълим олишда ўз самарадорлиги билан ажралиб туради.

Blended Learning таълим технологияси орқали ОТМ талабаларини масофали ўқитиш шаклларининг интеграцияси ҳам кўзда тутилади.

Уларни қуйидаги афзалликлар орқали тушунтириш мумкин:

- ОТМнинг кундузги бўлимида тахсил олаётган талабалар масофали ўқитиш курсларининг дастурларидаги фанларни ўқийдилар;

- ушбу ОТМнинг ўқитувчиси ўқиётган кундузги курслари билан параллел равишда ва қисман ўқишлари мумкин;

- анъанавий курслар доирасидаги виртуал маърузалар, семинарлар ва такдимотлар кўринишидаги машғулотлар алоҳида шаклларининг бирлашмаси бўлиши мумкин;

- ОТМ ахборот ва коммуникация технологиялари воситалари билан канчалик юқори жиҳозланган бўлса, шунчалик ўқитиш шакллари турли-туман бўлади.

Интеграллашган бу каби курслар Янги Зеландиядаги Массей университетиде ташкил этилган²¹.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Blended Learning таълим технологиясини ташкил қилишда ОТМ профессор-ўқитувчиси

²¹Massey University, New Zealand – <http://www.massey.ac.nz>

аудиториянинг ҳолати, ўрганувчининг истак-хохиши ва моддий техник базанинг қай даражада эканлигини инобатга олиши зарур. Бу таълим тизимини бошқаришда касбий компетентлик жуда муҳимдир.

IV БОБ. ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ТУРЛИ СОҶА МУТАХАССИСЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКЛАРИ.

4.1. Иктисод соҳасидаги педагог-кадрларнинг электрон таълим муҳитида касбий компетентлиги

Иктисодий фанларнинг жамият таракқиётида ахамияти ва роли тобора ортиб бормокда. Шу билан бирга бу фанларни ўқитиш ва ўргатиш педагог ходимларга янгича талаблар ўрнатиб келмокда. Иктисодий фанлар ўз моҳиятига кўра кишилик жамиятидаги ўзгаришларга тезкор тарзда муносабат билдирувчи, динамик тарзда ривожланувчи фанлар сирасига киради. Иктисодиёт ҳуқуқшунослик, сиёсатшунослик, статистика, математик-статистика, информатика, фалсафа, тарих ва бошқа бир қанча кишилик жамиятини, одамларнинг бир-бирига муносабати ва ижодкорлигини, жамият таракқиётини ўрганувчи фанлар билан ўзаро боғлиқлик ва уйғунликда ривожланади. Инсоният томонидан яратилган моддий ва номоддий бойликларни тежаб-тергаб ишлатиш, улардан оқилона фойдаланиш борасидаги билимлар, маънавий кадриятларни ўқувчилар онгига сингдириш, талаба-ўқувчиларда иктисодий маданиятни, умуминсоний ва миллий кадриятларга асосланган ҳолда шакллантириш айнан шу соҳа педагоглари зиммасига юкланади. Ана шундай масъулиятли вазифани ўз зиммасига олган педагоглардан тинимсиз изланиш, ўзи устида ишлаш, касбий малака ва кўникмаларини ривожлантириб бориш талаб этилади. Касбий компетенция шартли кўрсаткич бўлиб, у доимий тарзда ривожлантириб боришни талаб этади. Бунинг учун эса албатта Оммавий очиқ онлайн курслар (ОООК) педагогларнинг муҳим ёрдамчиларидан биридир. ОООКнинг жаҳон илм-фанидаги ютуқлари, сўнги янгиликлар ва инновацион ғояларини ўзлаштириб боришдаги ўрни бекиёсдир.

Юқоридаги бобларда келтириб ўтилганидек, айна пайтда, таълим тизимини модернизациялаш концепцияси асосини юқори малакали, меҳнат бозорида рақобатбардош, юқори компетентли, ўз ишига масъулиятли, мутахассислиги соҳасида жаҳон стандартларига тўла мос равишда самарали

фаолият кўрсатадиган, ижтимоий ва профессионал мобилликка эга, узлуксиз тарзда касбий ўсишга интилувчи педагогни тайёрлашни ташкил этади. Шундай экан, таълим тизимида фаолият юритувчи ҳар бир педагогнинг ўз касбий компетентлигини ривожлантириб бориши, ўз мутахассислиги бўйича малакасини доимий ошириб, жаҳон тажрибаси ва илм-фан янгиликларидан мунтазам равишда хабардор бўлиб бориши давр талабидир. Тарихан олиб қаралганда жаҳон таълим соҳасида кенг муваффақият билан фаолият кўрсатиб келаётган ОООК тизимининг жорий этилганига ҳали кўп вақт бўлгани йўқ. Лекин бу тизимнинг бир қатор афзалликлари унинг тезкор тарзда оммалашувиغا олиб келди. Ҳозирда фаннинг ҳар қандай соҳаси вакили ОООК орқали ўзининг касбий компетентлигини ривожлантириш бўйича эҳтиёжларини эркин тарзда қондира олади. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, техник, иктисодий, табиий-илмий йўналишдаги курсларнинг сони бошқа фан соҳаларига нисбатан кўпроқ. Айниқса иктисодий фанлар юзасидан таклиф этилаётган ОООК курслари сони ниҳоят даражада юқори. Бунинг асосий сабаби, иктисодий фанларнинг тезкор тарзда ривожланиб борётганлиги, жаҳондаги иктисодий ўзгаришларни башоратларга бўлган эҳтиёжнинг тинимсиз ортаётганлиги, фаннинг маркетинг, маркетинг тадқиқотлари йўналишларига бўлган талабнинг кескин ортиб бориши билан изоҳланади. Яна бир муҳим жиҳат шундан иборатки, иктисодий фанлардан ўқув курслари миқдорининг ортиб бориши уларни танлаш ва сифатли, талаб даражасидаги курсларни ажратиш олиш имкониятини тобора кийинлаштириб бормоқда. Шунга қарамай, иктисодий соҳа педагоглари ҳам жуда кўплаб ОООКлари орқали ўз касбий компетентликларини доимий ривожлантириб боришлари мумкин.

Мазкур лойиҳа ишини тайёрлаш давомида иктисодий соҳа педагоглари учун фаолият кўрсатиб келаётган бир қанча ОООКлар билан танишиб чикдик. Айни пайтда, бу йўналишда Coursera.org – <https://www.coursera.org/>, EdX–<https://www.edx.org/>, Udemy- <https://www.udemy.com/> LinguaLeo – <http://lingualeo.ru/>, busuu – <http://www.busuu.com/enc/> TED –

<http://www.ted.com/>, Udacity-<https://www.udacity.com/>, u Eun - <https://www.uEun.com/>, Iversity <https://www.ivesinri.org/>, Crypt4you - <https://www.crypt4.com/>, OpenupEd - <https://www.openuptd.org/>, EduKart - <http://www.edukart.com/> каби платформалар томонидан тавсия этилаётган таълим курслари фикримизнинг далилидир. Лойиҳа ишининг белгиланган режасига мувофиқ юқорида номлари келтирилган сайтлар орқали тақдим этилаётган ООКларнинг айримларига алоҳида тўхталиб ўтамиз.

Иқтисодчи педагог ўқитувчилар учун Coursera.org – <https://www.coursera.org/> сайтида Миллий тадқиқотлар университети “Иқтисодиёт олий мактаби” (Национальный исследовательский университет “Высшее школа экономики” томонидан тақдим этилган “Микроиқтисодиёт асослари” ООКлари билан танишдик. ООКнинг муаллифи профессор Костантин Сониндир. Курс иқтисодий фанларнинг муҳим жиҳатларини камраб олган микроиқтисодиёт масалаларига қаратилган.

The screenshot shows the course page for "Основы микроэкономики (Microeconomics Principles)" on Coursera. The page includes the course title, a description of the course, and the instructor's name, Professor Kostantin Sonin. The course is listed as a 4.11-semester course.

Основы микроэкономики (Microeconomics Principles)

Об этом курсе: Введение в микроэкономику, включая: теорию рационального поведения, теорию фирмы, теорию рынка и теорию благосостояния. Курс включает в себя лекции, видео, статьи и тесты.

Для кого этот курс: Это базовый курс микроэкономики, он предназначен для студентов, обучающихся по направлению Экономика. Курс также полезен для студентов, обучающихся по другим направлениям, связанным с экономикой.

Преподаватель: Константин Сонин, профессор

4.1.1-раш Coursera платформасидаги Микроиқтисодиёт асослари курси.

Мазкур курс 10 хафтага мўлжалланган бўлиб, унда мавзулар бўйича 56 та видеоматериаллар, 22 та мустақил таълим олиш учун маълумотлар, 9 тестдаги саволларни ойдинлаштириш учун маълумотлар ва 10 мавзунини мустахкамлаш учун яна қўшимча 9 та видео материаллар келтирилган. Курс мавзулари қуйидагича келтирилган:

1. Микроиктисодиёт нима дегани?
2. Талаб ва таклиф
3. Истеъмолчининг хатти ҳаракати
4. Фирма иқтисодиёти
5. Ракобатли бозор таҳлили
6. Бозордаги ҳукмронлик
7. Стратегик ракобат
8. Ижтимоий неъматлар
9. Хатар ва молиявий хатар
10. Аукционлар таништиради.

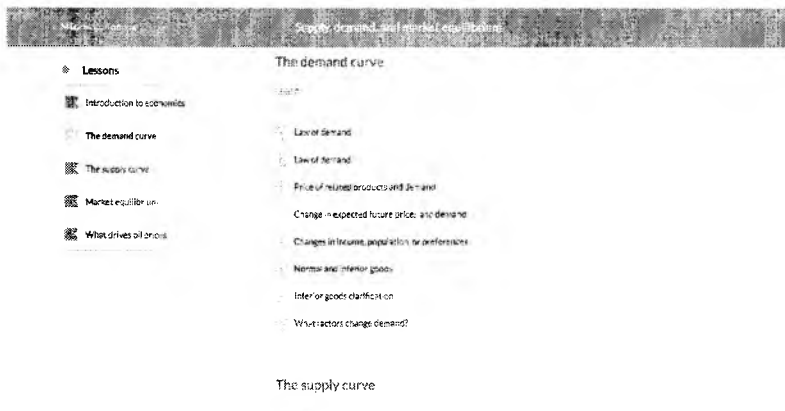
Ушбу курсда таълим олган профессор-ўқитувчилар ва талабалар микроиктисодиётнинг назарий муаммоларини, асосий тушунчалар ва тушунчалар тизимини, фаннинг замонавий ёндашув услубларини, ҳозирги ҳолати ва ривожлантириш тенденцияларини мисоллар ёрдамида визуал тартибда танишиб чиқади. Микроқўламда иқтисодий ҳодисаларни ўрганишда анъанавий ва замонавий ёндашувларни таҳлил қилиш, иқтисодий макондаги вазиятни фирма ва истеъмолчи нуктаи назаридан илмий шарҳлаш, бозордаги вазият билан боғлиқ масалаларини муҳокама қилишда профессионал позицияни кўрсатга олиш малакаси; мавзу бўйича янги ахборотларни таҳлил қилиш, умумлаштириш, таҳлил қилиш, иқтисодий жараёнларнинг асосий хусусиятларини ўзлаштирадилар, шу соҳа бўйича чуқур билим ва малакаларга эга бўладилар.

Мазкур курс давомийлиги 10 хафтага мўлжалланган бўлиб, ҳафтасига 3 ёки 4 соатдан тингловчи хоҳишига кўра режалаштирилади. Курс бепул,

ортикча харажат талаб этмайди. Курсни муваффақиятли якунлаган тингловчиларга малака сертификати тақдим этилади.

Ана шундай ООКлардан яна бири Khan academy (<https://www.khanacademy.org/>) сайти. Бугунги кунда энг муваффақиятли ООК лойиҳаси ўз олдига энг аввало тижорат, яъни маблағ топиш мақсадини қўймайди.

Курс бешта катта бўлимдан ташкил топган. Ҳар бир бўлимда 4 ёки бешта мавзу ёритилади. Мавзулар бўйича жами 42 та видео материаллар ва 32 та қўшимча материаллар тақдим этилган.

4.1.2-расм. Khanacademy орқали тақдим этилган Микроиктисодиёт курси.

Ушбу курсда ўқиш жараёнида тингловчилар микроиктисодий масалаларни, муаммоларни ҳал этиш жараёнида турли илмий ёндашувларни қўллаш, микроиктисодиёт ва бошқа иктисодий фанлар билан боғлиқ илмий адабиётлар билан мустақил ишлаш, фаннинг муаммолари бўйича материалларни таҳлил қилиш ва тушунтириш; иктисодиётнинг турли соҳаларида тадқиқотлар олиб бориш учун назарий ва амалий билимлардан фойдаланиш каби малака ва кўникмаларга эга бўладилар. Мазкур курс 12-15 ҳафтага мўлжалланган бўлиб, ҳафтасига 3 ёки 4 соатдан тингловчи хоҳишига

кўра режалаштирилади. Курс бепул, ориқча харажат талаб этмайди. Курсни муваффақиятли якунлаган тингловчиларга малака сертификати берилади.

Таъкидлаб ўтиш жоизки ҳозирги кунда профессор-ўқитувчиларнинг салмоқли қисми инглиз тилида мулоқот қилиш, ушбу тил орқали профессионал тарзда ёндошиш малакасига эга эмас. Ана шу каби бўшлиқларни тўлдириш қўпинча рус тилида олиб бориладиган ООК орқали амалга оширилмоқда.

3.1.3-расм. Интуит очик миллий университет сайти.

Ана шундай ООКлардан бири Интуит очик миллий университети сайти ҳисобланади. Интиутда фан йўналишларининг деярли барчаси камраб олинган бўлиб, доимий тарзда материаллар янгиланиб борилади. Юқорида тилга олинган микрокитсодиёт бўйича ўқув курслари ҳам сайтда ўз аксини топган. Мазкур курс 9 ҳафтага мўлжалланган бўлиб, ҳафтасига 3 ёки 4 соатдан тингловчи хоҳишига кўра режалаштирилади. Курс давомида 21 видеоматериал ва 19 та мустақил таълим олиш учун қўшимча материаллар

тақдим этилади. Курс бепул, ортикча харажат талаб этмайди. Курсни муваффақиятли якунлаган тингловчиларга малака сертификати берилади.

4.1.1-жадвал

Микроиктисодиёт фани бўйича ОООК лари томонидан тақдим этилаётган курсларнинг таққослама тахлили

ОООК ташкил этувчилар	Курс давомийлиги (хафта)	Тақдим этилаётган видеоматериаллар сони	Қўшимча ўзлаштириш учун тақдим этилган материаллар сони
Coursea	10	56	22
Khan Academy	12-15	42	25
Интуит	9	21	19

Иктисодиёт соҳаси мутахассисларидан замонавий таълим амалиётини ривожлантириш педагогик фаолиятнинг янги мазмунли ва процессуал хусусиятларининг ўзлаштиришлари, шу билан бирга, ўқув жараёнида инновацияларни жорий этиш даражасини ўқитувчининг реал иш шароитига мослаш, бу вазифаларни бажариш учун ўзларида етарлича юқори компетентликни ривожлантиришлари талаб этилади.

Юқоридагилардан шундай хулосага келиш мумкинки, педагогнинг ўз касбий компетентлигини ривожлантириб бориши, ўз мутахассислиги бўйича малакасини доимий ошириб, жаҳон тажрибаси ва илм-фан янгиликларидан мунтазам равишда хабардор бўлиб боришида бугунги кунда жаҳон таълим соҳасида кенг муваффақият билан фаолият кўрсатиб келаётган ОООК тизими ёрдамга келади. Ана шу омилларни ҳисобга олган ҳолда, республикамизнинг етакчи олий ўқув юртлари томонидан ОООКлар ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Бу ишда жаҳон тажрибаси албатта қўл келади.

Педагог касбий компетентлигини электрон таълим муҳитида, яъни оммавий очик онлайн курслар имкониятидан фойдаланиб ривожлантиришга самарадорлигининг икки жиҳатини алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин:

- ижтимоий самарадорлик;
- иктисодий самарадорлик.

Ижтимоий самарадорлик педагогнинг психологик ва ижтимоий ҳолатидан келиб чиқади ва фикримизча қуйидагиларда намоён бўлади:

1. Танлаш имкониятининг мавжудлиги. Замонавий таълим тизимида компетентли ёндашувнинг ўзига хос хусусиятларидан бири бу педагогга танлаш имкониятини яратишдан иборатдир.

2. “Стресс” ҳолатларнинг минималлашувига эришиш. Педагог оиладаврасидан ва ўз жамоасидан ажралмаган ҳолда таълимни ташкил қилиши мумкин, бунда жараён орқича қўғозбозликлардан холи эканлиги.

3. Вактни самарали фойдаланиш имкониятига эга бўлади ва вақтни тўғри тақсимлай олиш қўникмалари шакллантирилади. ОООКлар ёрдамида педагогнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, профессор-ўқитувчи ўз вақт ресурслари ва имкониятларидан келиб чиқиб, ҳафталик ва ойлик дарс микдорини ва графигини ўзи мустақил белгилайди.

4. Мутахассислик фанларига доир ахборот ресурслари ва маълумотлар базасини излашга доир муаммолар бартараф этилади. ОООК орқали, жаҳоннинг етакчи университетлари таникли профессор-ўқитувчиларининг аудио, видео ва визуал материаллари ўзлаштирилади.

5. Профессор-ўқитувчининг ўз-ўзини баҳолаш, ўз билим, малака ва қўникмаларини таққослаш имконияти яратилади. Юқори даражадаги компетентликнинг ички мезонлари шакллантирилади.

Умуман олганда электрон муҳит орқали профессор-ўқитувчининг компетентлигини оширишнинг иктисодий жиҳатлари турли жабҳаларда намоён бўлади. Профессор-ўқитувчининг таълим жараёнидан ажралган ҳолда малака ошириш курсларида таълим олишини иктисодий таҳлилни қўриб чиқишга ҳаракат қиламиз. Унда мавжуд малака ошириш тизимларига таянамиз. Таҳлилни педагог малакасини оширишга сарфланадиган харажатларнинг асосийларини ажратиб олишдан бошлаймиз:

1. Педагогнинг таълим муассасасида сакланиб қолган бир ойлик иш хақи, ўртача 1500, минг сўм;
2. Педагогнинг хизмат сафарига транспорт харажати, 100,0 минг сўм;
3. Педагогнинг малака ошириш даврида бир тингловчи учун давлат томонидан қилинадиган харажат, 2450,0 минг сўм.

Ҳисоблаш ишларини бир олий таълим муассаси мисолида кўриб чиқамиз. Масалан, Наманган давлат университетига 487 та профессор-ўқитувчи фаолият кўрсатади. Малака ошириш талаблари бўйича ҳар бир педагог ҳар 3 йилда малака ошириш курсларидан ўтиши лозим. Демак ўрта ҳисобда ҳар йили камида 33 % педагоглар малака оширишлари лозим. Бу миқдор бир йилда ўртача 161 кишини ташкил этади. Қабул қилинган бошланғич маълумотлар асосида иқтисодий самарадорликни ҳисоблаймиз.

4.1.2-жадвал.

Мавжуд малака ошириш курсларида педагогнинг касбий компетентлигини ривожлантириш учун қилинадиган молиявий сарф-харажатлар.

№	Сарф харажатлар	Битта педагогга сарфланадиган харажатлар, минг сўм	Кўрсаткичлар	Умумий сарф харажатлар, минг сўм
1	Мехнатга ҳақ тўлаш	3000,0	161 киши	483000,0
2	Хизмат сафарига бориш учун транспорт харажати	100,0	161,0	16100,0
3	Малака ошириш курсида ўқиш харажатлари	2450,0	217500,0	217500,0
	ЖАМИ	5550		716600

Ҳозирги мавжуд малака ошириш курсларига педагогларни малакасини ошириш мақсадида битта институт миқёсида (461 та профессор-ўқитувчининг 33 %, яъни 150 киши жалб қилинганда) бир йилга 716600,0 минг сўмни ташкил этади (4.1.2-жадвал). Битта педагог учун бу миқдор 5550,0 минг сўмни ташкил этади.

Ҳозирги мавжуд малака ошириш курсларига педагогларнинг малакасини ошириш мақсадида битта институт микёсида (450 та профессор-ўқитувчининг 33 %, яъни 150 киши жалб қилинганда) бир йилга **716600,0 минг сўм**ни ташкил этади (4.1.2-жадвал). Битта педагог учун бу микдор **4550,0 минг сўм**ни ташкил этади. Битта олий таълим муассасаси (Наманган давлат университети) учун бир йиллик малака ошириш умумий сарф харажатлар микдори:

$$\Sigma C_{MO} = C_1 + C_2 + C_3 + \dots + C_n = 716600,0 \text{ минг сўм.}$$

Битта педагогнинг малакасини ошириш учун сарфланадиган харажатлар

$$\Sigma C_{\text{пел}} = 5550,0 \text{ минг сўмни ташкил этади.}$$

4.1.3-жадвал.

ОООК асосида касбий компетентликни ривожлантириш учун қилинадиган харажатлари

№	Сарф харажатлар	Битта педагогга сарфланадиган харажатлар, минг сўм	Курсатгичлар	Умумий сарф харажатлар, минг сўм
1	Коммуникациялар (интернет, телеграмм ва х.к.)	110,0	2 ой	220,0
2	Сертификат олиш учун тўлов	400,0	1 та сертификат	400,0
2	Экспертларга ҳақ тўлаш	100	7 кишилик комиссия	100
	Жами			720

Малака оширишнинг замонавий услубларидан бири, ОООК да фойдаланиб малака ошириш ташкил этилса, сарфланадиган харажатлар курсатгичларини қуйидаги йўналишларда қарашимиз лозим бўлади:

1. Ахборот коммуникациялардан фойдаланиш харажатлар Албатта бу йўналишда интернет ресурсларидан кенг фойдаланишга тўғр келади ва бунинг учун тегишли харажатлар қилинади.

2. ОООК асосида касбий компетентликни ошириш курсини тамомлаганлигини тасдиқловчи сетрификатни олиш учун қилинадиган сарф-харажатлар(бу харажатлар ўртача сарфи 45-50 АҚШ доллари миқдорида);

3. ОООК асосида малакасини оширган педагогнинг касбий компетентлигини баҳолаш учун экспертлар гуруҳини тузиш лозим. Зеро ОООКнинг камчиликларидан бири компетентликни тўғридан-тўғри курс якуни бўйича баҳолаш анча мураккаб. Экспертлар гуруҳига олий таълим муассасаси вакилларидан ташқари, вазирлик вакиллари ва (буюртмачиларни) ишлаб чиқариш вакилларини ҳам киритиш мумкин. Бу жараён биз тавсия этаётган моделнинг охириги якунловчи босқичини ташкил этади (4.1.2-жадвал).Оммавий очик онлайн курслар (ОООК) асосида малака ошириш ташкил этиб, уларни аттестациядан ўтказиш(20 кишидан иборат тингловчилар гуруҳи)га кетадиган сарф харажатлар битта институт миқёсида (450та профессор-ўқитувчининг 33 % жалб қилинганда) бир йилда **108720,0** минг сўмга тўғри келмоқда. Битта педагог учун бу миқдор **720,0** минг сўмни ташкил этади.

Умумий сарф харажатлар миқдори: $\Sigma C_{\text{ОООК}} = 108720,0$ минг сўм.

Битта педагогга сарфланадиган харажатлар $\Sigma C_{\text{пед2}} = 720,0$ минг сўмни ташкил этади.У ҳолда ОООК асосида касбий компетентликни ривожлантириш асосида бир йилда битта олий ўқув юртида иктисод қилинадиган маблағни аниқлаймиз.

Иктисод қилинадиган умумий сарф харажатлар миқдори:

$$Э_1 = \Sigma C_{\text{МОН}} - \Sigma C_{\text{ОООК}} = 716600 - 108720 = 607880,0 \text{ минг сўм.}$$

Битта педагогга сарфланадиган харажатларни иктисоди:

$$Э_2 = \Sigma C_{\text{пед1}} - \Sigma C_{\text{пед2}} = 5550,0 - 720,0 = 4830,0 \text{ минг сўм.}$$

Юқоридаги сарф харажатлар келтирилган жадвалларни қиёсий баҳоласак олий таълим муассасасида ОООК асосида касбий компетентликни ривожлантириш ижтимоий психологик самарадорликни ҳисобга олмаганда, фақат иктисодий жиҳатдан 7,7 мартаба самаралигини кўриш мумкин.

4.2. Хорижий тилларни ўқитишда касбий компетентлик ва электрон таълим воситаларидан фойдаланишнинг самарадорлиги (ҚДПИ, факультетлараро чет тиллар кафедрасининг фаолияти мисолида).

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йил 10 декабрдаги “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПК-1875-сонли Қарори сабабли чет тилларини, айниқса, инглиз тилини ўрганиш — давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Чунки ушбу қарор халқ таълими ҳамда олий ва ўрта махсус таълим доирасида улкан ислохотлар олиб борилишига тўртки бўлди.

Ушбу қарорнинг ижросини таъминлаш мақсадида қатор чиқарилган қарор ва буйруқлар ҳам фикримизнинг айна далилидир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 8 майдаги “Чет тиллар бўйича таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар” тўғрисидаги 124-сонли қарори ҳамда Европа Кенгашининг “Чет тилини эгаллаш умумевропа компетенциялари: ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш” тўғрисидаги умумэтироф этилган халқаро меъёрлари (CEFR – Common European Framework of Reference) республикамиз таълим соҳасига жорий қилинди. Шунингдек, 2014 йил 17 июлдаги Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 281-сонли “Олий таълим муассасаларининг мутахассислиги чет тили бўлмаган профессор-ўқитувчиларини чет (инглиз, немис, француз ва испан) тиллари бўйича билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш дастури (минимал талаблар)”ни тасдиқлаш тўғрисидаги буйруғи асосида институтимизда 3 та модулдан иборат малака ошириш курси ташкил этилди: 1) Илк босқич 2) Қуйи таянч босқич 3) Мустақил бошланғич босқич.

Ушбу 3 та модул асосида институтимизнинг турли соҳада таълим берувчи педагог-ҳодимлари билан “Факультетлараро чет тиллар” кафедрасининг етакчи педагог-ҳодимлари амалий машғулотлар олиб бормоқдалар.

Шунингдек, мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 20 апрелда қабул қилинган, яъни “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ №2909-қарори доирасида Муқимий номидаги Қўқон давлат педагогика институтининг Чет тиллар факультетининг Факультетларaro чет тиллар кафедрасида катор ишлар олиб борилмоқда.

Кафедра жамоаси ушбу қарорнинг ижросини таъминлаш мақсадида кафедра чора-тадбирлар режасини ишлаб чиққан. Ушбу режа асосидаги белгиланган ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Яъни ишчи дастурлар ва ўқув-услубий мажмуалар қайтадан, янги замонавий педагогик технологияларни қўллаган ҳолда тузиб чиқилди.

Шунингдек, педагог кадрларнинг касб маҳорати ва сифатини узлуксиз юксалтириш мақсадида, ҳар ўқув йилида кафедра педагог-ҳодимлари республикаимизда ташкил этилган малака ошириш курсларида таҳсил олиб қайтмоқдалар.

Онлайн тизимида Аптис тестларини топшириш ва илмий тадқиқотлар олиб бориш

Кафедранинг педагог-ҳодимлари хорижда яъни Буюк Британияда малака ошириш учун тайёргарлик ишларини бошлаб юборишган. Шу мақсадда, 2017 йилнинг ноябрида кафедранинг 15 нафар ўқитувчиси онлайн режимида Буюк Британия Консуллиги томонидан жорий этилган “Аптис” тест имтиҳонини топширдилар. Ушбу онлайн тест имтиҳон бир нечта тил қўникмаларида (speaking, writing, listening, reading, grammar and vocabulary) ўз ичига олган. Имтиҳондан муваффақиятли ўтган кафедра аъзолари кишики таътилда “Аптис” амалий курсларида иштирок этдилар.

Кафедраимиз педагог-ҳодимлари илмий тадқиқотларни олиб бориш асносида, электрон таълим воситалари орқали Web of Science, Scopus ва Google Scholar сайтларига кириб, у ердаги диссертациялар билан танишиб бормоқдалар. Кафедра педагог-ҳодимлари қўшлаб хорижий анжуманларда

(онлайн анжуманлар шулар жумласидан), илмий журналларда рус, инглиз ва немис тилларидаги мақола ва тезислар чоп этиб келмоқдалар. Жумладан, Россия Федерациясининг “Молодой учёный”, “Интернаука” ва Украинанинг “iScience” илмий журналларида мунтазам мақолалар чоп этирилиб келинмоқда.

Кафедранинг асосий муаммоларидан бири бу — ҳар бир йўналиш учун, соҳага оид инглиз тилидан дарслик (бунинг ичига электрон дарсликлар ҳам қиради) ва ўқув, ўқув-услубий қўлланмалар яратишдир.

Шу кунга қадар ўнлаб дарслик, ўқув ва ўқув-услубий қўлланмалар яратилди. Лекин айнан электрон таълим муҳитида хорижий тилни ўзлаштириш учун электрон дарслик яратилмади.

Ҳаракатлар стратегияси доирада кафедра жамоаси томонидан 2021 йилга қадар институтнинг барча йўналишлари учун ўқув-услубий қўлланмалар яратиш режалаштирилган. Ушбу қўлланмаларда соҳага оид матнлар, луғат ва мавзун мустаҳкамлаш учун машқ ва топшириқлар ўрин олади. Бундай китоблар “ESP (English for specific purpose) English books” деб аталади. Айнан шу йўналишлардаги ўқув-услубий қўлланмаларимиз етишмаётганлиги учун ушбу ишга киришилди.

АКТ воситасида яқуний назоратларнинг ўтказилиши

Институтимиз раҳбарияти томонидан бир неча йиллардан бери чет тиллари (инглиз ва немис) ва АКТдан яқуний назоратлар тест синовлари асосида (махсус жиддий назорат остида) қабул қилинмоқда.

Бунинг учун ҳар семестр якунида ҳар бир курс учун ўтилган мавзулар доирасида кафедра аъзолари томонидан 1000-1500 та тест институт АРМининг тестлар базасига киритилади. Ушбу АКТ воситасида олинаётган тестлар орқали талабанинг билимини баҳолашда шаффофликка эришилмоқда. Лекин бунда ҳам тўлиқ мақсадга эришилгани йўқ.

Кафедра педагог-ҳодимлари турли йўналишдаги талабаларга иккинчи тил сифатида инглиз ва немис тилларини ўргатиб келмоқдалар. Дарслар асосан анъанавий таълим бериш усулида олиб борилади.

Ҳозирги кунда ўқитувчи ва талабаларнинг кўпчилигида смартфонлар ва шахсий ноутбуклар бор бўлиб, улардан дарс мобайнида (айрим истиснолар билан) фойдаланиш мумкин. Лекин интернет тизимининг институт микёсида (wi-fi шаклида) тўлиқ ишламаслиги, чет тили дарслари доимий равишда АКТ аудиторияларида ўтказилмаслиги сабаб, Blended learning, яъни аралаш таълим тизимига ўтишга ҳозирча тўлиқ эришилгани йўқ. Бироқ дарсларни off-line режимида ўтказиш имкони бор. Баъзи ҳолларда, амалий машғулотлар ўтказиш пайтлари талабалар билан маълумотлар алмашинуви *share it* ёки *telegram*²² воситалари орқали амалга оширилади. Лекин талабалар билан ишлаш вақтида интернет тармоғи орқали маълумотларни намоёниш этиш ва талабаларни онлайн баҳолаб бориш малакаси бизнинг кафедра педагог-ўқитувчилари учун ҳозирча янгиликдир. Бугунги кунда Blended learning таълим технологиясидан фойдаланиш республиканинг кўплаб ОТМларида муаммо бўлганидек, бизнинг институтда ҳам ушбу таълим тизими муқаммал даражага етгани йўқ.

Хорижий тилларни ўқитишда компетентлик масаласи хорижий олимлар талқинида ва АКТдан фойдаланиш

Хорижий тил ўқитувчисининг компетентлиги биргина билим ва малака билан етарли бўлмайди, ундан мураккаб психологик ва ижтимоий масалаларни бартараф эта олиш қобилияти ҳамда дунёдаги мураккаб ўзгаришларга тайёр турадиган кенг масштабдаги компетенцияларни ўзида шакллантирган инсон бўлиш талаб этилади.

Маҳоратли ўқитувчиларнинг таълим бериш малакалари ва бир умр ўрганиб бориш компетенциялари куйидаги ҳолатларни ўз ичига олади:

²²Telegram воситаси бугунги кунда Blended learning таълим технологиясидан фойдаланишда катта имконият яратмоқда десак, хато қилмаган бўламыз. Бироқ бу восита ҳам доимий равишда смартфонларнинг интернет тизимида фаол бўлишини тақозо этади. Бу дегани ГБ ва МБ ларнинг сарфланишига сабаб бўлади. Шуниси маълумки, талабада ҳар доим ҳам онлайнда бўлиб туриш имкони йўқ.

- мураккаб педагогик бурч ва вазифаларни намоён этиш;
- яхши нутққа эга бўлиш, ҳам маънан ҳам жисмонан соғлом бўлиш, катъиятли ва бағрикенг инсон бўлиш;

- ёш авлод билан ишлашга мойиллик ва лаёқатли бўлиш, яхши муносабатга кириша оладиган, кузатувчанлик маҳоратлари, тактика, ёрқин тасаввур ҳамда етакчилик қобилиятларига эга бўлиши²³.

Хорижий тил ўқитувчисининг касбий компетентлигини ривожлантиришда бир қанча таснифланишлар мавжуд. Услубшунос олим Л.А. Зимняя қуйидаги таснифларни киритган²⁴:

Ижтимоий-маданий компетенция:

- крос-маданий алоқа;
- она тили ва хорижий тиллар маданиятини ўрганишда тил ва нутқ тараққиёти.

Шахснинг ўз-ўзини яхши томонга ўзгартириши ва ўз-ўзини ривожлантириши:

- ўз-ўзини яхши томонга ўзгартириш, ўзини-ўзи идора қилиш ва ўз-ўзини ривожлантириш;

- шахсий фаоллик ва мулоҳазакорлик.

Ахборот технологиялардаги билим ва тажриба:

- компьютерда ишлаш бўйича етакчи бўлиш ва зарур маълумотни тезликда топиш ҳамда ўзлаштириш;

- хорижий тил ўқитувчиларининг таълимий когнитив фаолиятларидаги замонавий ахборот технологиялардан фойдаланишлари.

Юқоридаги фикрларнинг давоми сифатида хорижий олим Майк Сакер²⁵ ҳам тил ўрганишда АКТдан фойдаланишни афзал кўриб, онлайн ва юзма-юз

²³Shmelev A.G. Psychodiagnosis of personnel characteristics. Saint-Peterburg, 2002. /Olga Nessipbayeva. The competencies of the modern teacher.Candidate of Pedagogical Sciences, Docent at Suleyman Demirel University Almaty, Kazakhstan Olga_Nessip@mail.ru. Part 2: Pre-Service and In-Service Teacher Training.

²⁴В.Тoshboeva. Professional competence of English language teachers in Uzbekistan (e-article).Senior teacher of Andijan State University).

²⁵Mike Thacker, "Online Language and Reflective Learning" www.1las.ac.uk/resourcs/paper.

бошқарув усулларида, яъни Blended learning таълим технологияси бўйича тадқиқот ўтказди. Натижа шуни кўрсатдики, 78% тил ўрганувчилар Blended learning таълим технологиясини маъқулладилар ва бу тизимни қўллаб-қувватладилар. 63% тил ўрганувчилар онлайнда ўрганиш уларга анча самарали бўлганлигини айтишган. 60% тил ўрганувчилар эса мустақил ўрганишдаги имкониятларни, тил ўрганишни назорат қилишни ва аввал ўрганган материалларини қайта такрорлаш самарали бўлганлигини маъқуллаганлар.

Халқаро тажрибалардан ҳам маълум бўлиб турибдики, хорижий тилларни ўргатиш ва ўрганишда электрон таълимнинг ўрни бекиёс. Ушбу таълим тил ўргатувчининг ўз компетенциясини мунтазам ошириб боришида фойдали восита вазифасини ўтаса, тил ўрганувчининг катта маълумотлар базасидан ихтиёрли танлов асосида тилни ўзлаштириб боришига катта ёрдам беради.

ОТМда хорижий тилларни иккинчи чет тили сифатида электрон (online) таълим воситасида ўрганиш (ижобий ва салбий жиҳатлари ҳамда муаммолар)

4.2. 1-жадвал

ИЖОБИЙ ЖИҲАТЛАРИ	САЛБИЙ ЖИҲАТЛАРИ	МУАММОЛАР
<ul style="list-style-type: none"> • хорижий тилларни билиш компетенцияларини ўстиришда чет тилидаги тэйёр (нуфузли халқаро олийгоҳлар ташкил этган курсларни масофадан туриб ўқиш имконияти бор, курс охирида сертификат берилади)ОООКлардан фойдаланиш(edX, 	<ul style="list-style-type: none"> • ОООКларни яқунлаган юкори савияли мутахассислар “овланади”; • мамлакатга фойдаси тегиши мумкин бўлган етакчи мутахассисларга катта пул ваъда қилиниб, ҳамкорликда ишлаш тавсия этилади ёки курс ташкилотчилари 	<ul style="list-style-type: none"> • ушбу курсларга рўйхатдан ўтишда қийинчиликлар мавжуд, шунингдек, курс сўнггида сертификат бериш учун маълум сумма талаб этилади. Қўпчилик талабалар моддий томонига келганда курсдан воз кечади; • ушбу сертификатларни

<p>Coursera, Khanacademy)мумкин.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ОООКлардаги ўқув курслардан фойдаланган ҳолда чет тилида ўтиладиган махсус фанлар талабаларга мустақил иши сифатида берилиши мумкин. • оммавийлик, яъни курс тингловчилари сони чексиз • очиклик, яъни истаган одамга, унга қулай жойда ва вақтда билимларни бепул тақдим этади • курслар яхлит, яъни курсларда нафақат ўқув материал парчалари, балки амалий машғулотлар, коммуникация, олинган билимларни назорат қилувчи материаллар ҳам ўрин олган 	<p>ўз ОТМларига тақлиф этади;</p> <ul style="list-style-type: none"> • саводли, камёб мутахассисларни бой бериш эҳтимоли мавжуд. • мустақил ишни ташкил қилиш учун ОООКни қўллаш бугунги кунда қатор факторлар билан чекланган: барча тилдаги ОООКларнинг йўқлиги; мавзулар бўйича нотекис тақсимланганлиги, масалан, техник, иктисодий, табиий-илмий йўналишдаги курслар гуманитарга нисбатан кўпроқ; ўқув режалари билан ОООКнинг бошланиш муддати мос келмаслиги. 	<p>олган тинловчи, агар олий маълумотга эга бўлмаса, давлат ташкилотларига ишга жойлашишида муаммоларга учраши мумкин;</p> <ul style="list-style-type: none"> • оммавий онлайн таълимнинг ривожланишига бир қатор омиллар тўсқинлик қилмоқда – улар орасида тингловчиларнинг ўқишга бўлган паст мотивацияси, турли мамлакатлар таълим тизимларида фарқлар борлигида, чунки қўпчилик ОООКлар инглиз тилида ишлаб чиқилган, ОООКни олий таълим дастурларига киритиб қўйиш механизмлари йўқлиги; иш берувчилар ва бошқа ўқув муассасалар учун аҳамиятлилиги аниқ бўлмаган таълим олганликни тасдиқловчи ҳужжат йўқлиги ва ҳоказо.
<ul style="list-style-type: none"> • YouTube видеолари хорижий тилларни ўқитишда сўз бойлиги, акцент, талаффуз, товуш модуляцияси ва тилнинг бошқа кўплаб бўлимларини 	<ul style="list-style-type: none"> • инглиз тили фонетикаси ва грамматикаси ҳамда сўзлашув бўйича ташкил қилинган видео дарсларнинг кўплари тилнинг барча масалаларига 	<ul style="list-style-type: none"> • YouTube видеоларидан хорижий тилларни ўрганишда текин ва эркин фойдаланиш учун ОТМда wi-fi зоналарнинг ишлашини тўлиқ

<p>такмиллаштириш учун қўлланилиши мумкин. YouTubeни чет тилини ўқитишда қўллашнинг яққол устунлиги оддий одамлар томонидан ишлатиладиган кундалик чет тилининг асл намуналарини тақдим этишидир.</p>	<p>жавоб беролмайди. Унда қўйилган видео дарсларни олиб борадиганларнинг кўпларида савия юқори эмас ва маънавий олами менталитетимизга умуман ёт.</p>	<p>таъминланмаганлиги</p>
---	---	---------------------------

4.3. Биология фанини ўқитишда компетенциявий ёндашувлар ва электрон таълим муҳитидан фойдаланиш

Ўқитувчи ва ўқувчи ҳамда талабалар — замонавий таълим жараёнининг фаол субъектлари ҳисобланиб, уларнинг ҳамкорликдаги фаолиятлари маълум мавзу бўйича назарий ва амалий билимларни чуқур ўзлаштириш имконини беради. *Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим*– ўқувчи ва талабаларда эгалланган билим, кўникма ва малакаларини ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллай олиш компетенцияларини шакллантиришга йўналтирилган таълимдир.

Биология фани ўқитувчиси ўз ҳаётида шахсий, ижтимоий, иктисодий ва касбий муносабатларга киришиши, жамиятда ўз ўрнини эгаллаши, дуч келадиган муаммоларнинг ечимини ҳал этиши, энг муҳими ўз соҳаси, касби бўйича рақобатбардош бўлиши учун зарур бўлган таянч компетенцияларга эга бўлиши лозим. Таълимда ҳар бир ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида ўқувчи ва талабаларда шу фаннинг ўзига хослиги, мазмунидан келиб чиққан ҳолда, соҳага тегишли хусусий компетенциялар ҳам шакллантирилади.

Мамлакатимизда таълимнинг узлуксизлиги ва бу баркамол шахсни тарбиялашга йўналтирилганлигидан келиб чиққан ҳолда, умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ва ОТМда ўқитиладиган фанлар мазмунининг изчиллигини таъминлаш мақсадида таянч компетенциялар ҳамда ҳар бир

Ўқув фани мазмунидан келиб чиққан ҳолда хусусий компетенциялар белгиланди.

Биобарин, биология фанини ўқитишда куйилаги хусусий компетенциялар шакллантирилиши кўзда тутилган.

Демак, компетенциявий ёндашувга асосланган таълим, ўқувчи ва талабаларда мустақиллик, фаол фуқаролик позициясига эга бўлиш, ташаббускорлик, медиа ресурслар ва ахборот-коммуникация технологияларидан ўз фаолиятида оқилона фойдалана олиш, онгли равишда касб-ҳунар танлаш, соғлом рақобат қила олиш маҳоратини ҳамда умуммаданий қўникмаларни шакллантиради.

4.3. 1-жадвал.

Биология фанини ўқитиш жараёнидаги хусусий компетенциялар

ХУСУСИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАР
➤ Биологик объектларни таниш, уларда борадиган жараёнларни тушуниш ва изоҳлаш компетенцияси.
➤ Биологик объектларда борадиган жараёнларни кузатиш, тажрибалар ўтказиш ва ҳулоқалаш компетенцияси.
➤ Соғлом турмуш тарзи ва экологик компетенция.

Мактабда компетенциявий ёндашув (дарсдан ташқари мустақил таълим)

Бугунги кунда мактаб амалиётида биология фанидан ўқувчилар билан олиб бориладиган таълим-тарбиявий жараённинг дарслар ва улар билан боғлиқ бўлган экскурсиялар, уй ишлари, дарсдан ва синфдан ташқари машғулотлар каби шаклларида самарали фойдаланилмоқда.

Мустақил ишлар уй вазифаларига нисбатан мураккаброк бўлиб, уларни бажариш учун тегишли ўсимликлар, махсус асбоблар ва бошқа жихозлар талаб қилинади. Дарсдан ташқари мустақил ишларга: биология хонасидаги, тирик табиат бурчагидаги, ўқув тажриба участкасидаги ва очик табиатдаги ишлар киради. Биология фанига ихтисослашган кабинет ва тирик табиат

бурчагида ўтказиладиган амалий ишлар учун ўқувчиларга барча мавзулар бўйича топшириқлар йил давомида бериб борилади.

Ўқувчиларнинг ўқув-тажриба участкасидаги ёзги топшириқларнинг натижалари ҳам барча синфлар бўйича кузда ўтказиладиган дарсларда фойдаланилади. Дарсдан ташқари ишлар мажбурийдир ва бунинг учун ўқувчилар баҳоладилар.

Мустақил ишларнинг зурурлиги шундан иборатки, ўсимликлар ва ҳайвонлар устида олиб бориладиган кўпгина узоқ муддатли кузатишлар ўқув жадвалига сиғмайди. Ҳар бир ўқувчи йил давомида бир ёки иккита дарсдан ташқари иш олиб боради, уларнинг бажарилишига ўқитувчи баҳо қўяди.

Мазмунига кўра дарсдан ташқари бериладиган ишлар уйдаги тажрибаларга яқин ҳисобланади. Дарсдан ташқари ишларнинг уй ишларидан, фарқи шундаки, улар синфда ўрганишдан бир неча кун, ҳафта ва ҳатто бир неча ой илгари берилади. Масалан, куз фаслида ўсимликлар ҳаётида рўй берадиган ўзгаришлар, гул фазаси, баргларида органик моддаларни ҳосил бўлиши, пояда моддалар айланиши, учиб келувчи ва учиб кетувчи қушларни кузатиш, қушларни кўпайиши ва ривожланиши, тут ипак қурти ва ҳашаротларни ривожланишини кузатиш кабилар учун дарс машғулотлари учун ажратилган вақт етарли эмас.

Мустақил ишларнинг мазмуни дарслар ва лаборатория машғулотлари билан ўтказилиши шарт бўлган амалий ишлар билан узвий боғланган ҳолда ташкил этилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим жараёнида дарсдан ташқари машғулотлар (мустақил ишлар) нинг асосий мақсади ва вазифаси шундан иборатки, ўқувчиларни ўз ҳаётида шахсий, ижтимоий, иқтисодий ва касбий муносабатларга киришиши, жамиятда ўз ўрнини эгаллаши, дуч келадиган муаммоларнинг ечимини ҳал этиши, энг муҳими ўз соҳаси, касби бўйича рақобатбардош кадр бўлиб етишишига эришишдир.

Олий таълим тизимида компетенциявий ёндашув

Олий таълим тизимини қайта шакллантириш вақтида табиий фанларда, айниқса, биология фани профессор-ўқитувчилари олдида бир канча муаммолар пайдо бўлмоқда, бу эса мутахассислар орасида долзарб ва бахсли мавзу хисобланади.

Абитуриентларнинг базавий билимларининг пастлиги ва бакалавриятда ўқиётган талабаларнинг ўқишга бўлган кизиқиши пасайганлиги ўқитувчилар олдида таълим стандартларида кўрсатилган компетенцияларни йиғишни шакллантиришдек мураккаб масала турибди. Шунингдек, бир қатор фанларни ўрганишда ўқув режадаги соатларнинг камайиб кетди.

Ушу масалани ҳал қилиш йўлларида бири, мос келадиган ўқув моделини танлашдир. Бу моделни амалга ошириш шартлари бўйича мос келувчи мақсадли гуруҳга максимал даражада яқин бўлиши шарт ҳамда таълимий дастурларни методик-ресурсли таъминотини оптималаштиришдир.

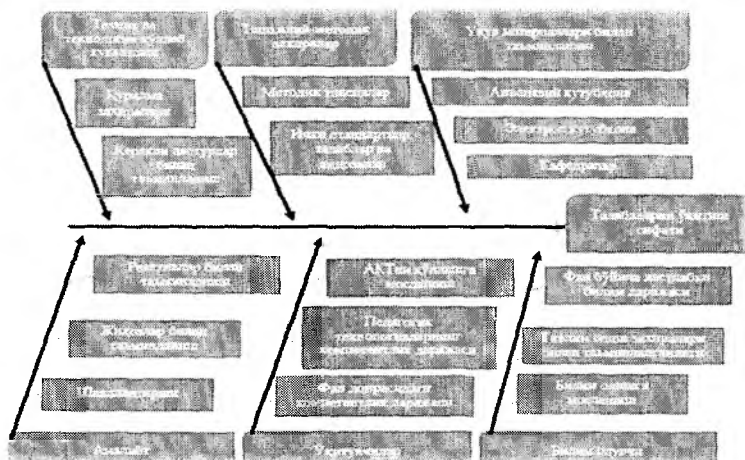
Ҳозирги кунда компетенцияли ёндашув нафақат олий таълимнинг қонун соҳасига ўрнашиб қолган, балки олий таълим муассасаларининг локал норматив ҳужжатларини (умуман таълимий дастурларни ишлаб чиқишдан бошлаб, алоҳида фанлар бўйича бирор-бир йўналишнинг ишчи дастурларигача қамраб олган).

Замонавий педагогик технологиялар ва турли хилдаги ўқув моделларни қўллаш профессор-ўқитувчилар ва ўқув жараёнини режалаштирувчилар учун кенг имкониятлар яратади. Мисол учун, бир томондан ўқув жараёнини талабаларнинг сонидан катъий назар регламентлаштириш ва чуқурлаштиришга олиб келса, бошқа томондан эса таълимда тингловчиларга индивидуал йўналиш беришга имкон яратади.

Дарсни электрон тарзда ўтиш қарори қабул қилинган тақдирда, олий таълим муассасасининг дастури, олиндиған билим тури ва даражасига қараб мос келувчи ўқув модели танланиши зарур бўлади. Бунга ойдинлик киритишга **Blended Learning** комбинациялашган ўқув модели мос келади. У одатий ўқув жараёнини ўзида шакллантирган бўлиб, талабага индивидуал таъсир кўрсатиш билан бир қаторда электрон ўқув жараёнининг арзон ва қулайлиги таъминлайди.

Blended Learning таълим технологияси кўпчилик учун оммавий очик онлайн курс (МООС (инглизча) ОООК) билан боғликлиги билан ажралиб туради. ОООКлар коннекционизм (connectionism) принципига асосланган бўлиб, бунда таълим олиш ва ўрганиш ҳолат сифатида эмас, балки жараён сифатида қабул қилинади. Маълумки ОООКлар ўзида *видеоклиплар, тестлар, машқлар, бошқа ўқув ва бошқарув материаллари* ўзида мужассамлаштиради. Кучли техник ва технологик кузатув, таникли ОТМлардан юкори даражадаги ўқув материаллар ва улардан кўпчилик фойдалана олиши ОООКни замон талабига мос ва оммабоп курслар жамланмасига айлантирди, бироқ айрим платформаларда бепул таълим олишнинг иложи бўлмаганлиги сабабли, янги АКТларни кидириш ва эскиларини ривожлантириб, улардан фойдаланишга мажбур бўлинмоқда.

Базавий тоифаларни аниқлаш масаласини ечиш учун Исикава (балик склети деб ҳам аталади) диаграммаси²⁶ тузилган, бу диаграмма ўқув жараёнларини ўрганишда олиндиган натижалар ва натижаларга эришишга таъсир этувчи омиллар орасидаги боғлиқликни кўрсатади.

3.1.1-расм. Талабаларнинг билим даражасини ошириш учун тузилган К.Исикава диаграммаси.

²⁶Ушбу диаграммага япон олими, Токио профессори Каору Исикава томонидан 1960 йилларда Япония Кавасаки кемасозлигининг бошқарув сифатини таъминлаш мақсадида яратилган. Маълумот учун қаранг: [https:// en.m.wikipedia.org/wiki/Ishikawa_diagram](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Ishikawa_diagram)

Ушбу балик склети диаграммасини тузишда умумтабiiй фанлардан ўзлаштириш даражасига таъсир этувчи базавий тоифалар белгиланиб олинган.

4.3. 2-жадвал.

БАЗАВИЙ ТОИФАЛАР ТАВСИФИ

БАЗАВИЙ ТОИФАЛАР
➤ таълим олувчи;
➤ профессор-ўқитувчи;
➤ амалиётчи (тажриба ишларини ўтиш учун кафедранинг экспериментал базаси);
➤ ўқув материаллар билан таъминланганлик;
➤ ташкиллаштирув-методик ресурслар;
➤ ўқув жараёнини техник ва технологик қўллаб қувватлаш

Кўришиб турибдики, ўқув жараёнига технология соҳасидаги кўп кўрсаткичлар ва инсон омили таъсир кўрсатади. Эътибор берилса, бунда профессор ўқитувчи бир қанча вазифаларни бажарувчи шахс сифатида яққол кўзга ташланади. Профессор-ўқитувчи бу ерда бевосита электрон ўқув-услубий мажмуани ишлаб чикувчи ва курснинг маъмурий бошқарувчиси сифатида намоён бўлади. Анъанавий ва электрон таълим олиш орасидаги мувозанат юқоридаги диаграммада келтирилган базавий тоифаларга боғлиқ бўлади (*базавий тоифалар жадвалига қаранг*). Бу ҳолда асосий мақсад ишончли кўрсаткичларни кидириб, уларни йўналиш (мутахассислик) ўқув дастури асосига киритиш мумкин бўлади. Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим жараёнида биология фанини ўқитишнинг самарадорлиги ўқитишнинг дарс, дарсдан ва синф ёки аудиториядан ташқари ишлар, экскурсиялар каби шакллари узвий равишда, улар ўртасидаги манткикий боғланишларни эътиборга олган ҳолда ташкил этилишига боғлиқдир.

Кўрсатиб ўтилган маълумотлар асосида шуни айтиб ўтиш жоизки, олий таълим муассасаларидаги биология фанини ўқитишда электрон маълумотлар жамланмасини яратиш бўйича олиб борилаётган изланишлар стандартларга, талабаларнинг ўзлаштирганлик даражасига ижобий таъсир этувчи омилар ва тоифаларга асосланиши лозим.

4.4. Ахборот коммуникация технологияларини ўқитишда касбий компетентлик ва инновациялар

Мамлакатимизнинг таълим тизимида ҳам ўзига хос янгиликлар кириб келмоқда. Таълим тизимини технологиялаштириш, таълим самарадорлигини янада ошириш ҳамда ижтимоий ҳаётимизга кириб келаётган янги инновацион технологияларни қўллаш асосий вазифалардан бири ҳисобланади. Инновацион технологияларни тезда қабул қилиш, уларни таҳлил этиб назарий жиҳатдан умумлаштириш, хулоса чиқариш ҳамда талабага етказиб бериш ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Ахборот коммуникация ва педагогик технологияларни ривожлантириш назарий асосларини танқидий қўриб чиқиш, таълим жараёнига нисбатан самарали ёндашувни амалга ошириш ҳисобига эришилади. Таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базаларини янада мустаҳкамлаш, ўқув тарбия жараёнини янги ўқув услубий муаммолар, илғор ахборот коммуникация технологиялар билан тўлиқ таъминлаш режалаштирилган.

“Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да таълим жараёнининг моддий техник базаси етарли эмаслиги, тажрибали юкори малакага эга бўлган педагогик кадрларнинг етишмаслиги, сифатли ўқув услубий ва илмий адабиётларнинг камлиги, таълим тизими фан ва ишлаб чиқариш ўртасида мустаҳкам ўзаро ҳамкорлик алоқадорлигининг йўқлиги, кадрлар тайёрлашнинг мавжуд тизимидаги жиддий камчиликлар қаторига кириши айтиб ўтилган. Илғор ахборот коммуникация технологияларни яратиш ва ўзлаштириш юзасидан мақсадли инновацион лойиҳаларни шакллантириш ҳамда амалга ошириш орқали илм фаннинг таълим амалиёти билан алоқасини таъминлаш чора тadbирларини ишлаб чиқиш, илғор ахборот ва педагогик технологияларни амалга ошириш учун тажриба майдончалари барпо этиш орқали эса илмий тadbқиқотлар натижаларини таълим тарбия жараёнига ўз вақтида жорий этиш механизмларини рўёбга чиқариш, замонавий ахборот технологиялари, компьютерлаштириш ва компьютерлар

тармоқлари негизида таълим жараёнини ахборот билан таъминлаш ривожланиб бориши белгилаб қўйилган. Ахборот коммуникация технологияларни ўқитишда касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишдан ташқари, яъна ҳар бир мустақил йўналиш бўйича бошқа билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутди. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни мукамал ўрганишни, муҳим талабларни англай олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллай билишни тақозо этади.

Бугунги ахборотлашган, технологиялар жадал суръатлар билан ўсиб бораётган замонда таълим, тарбия соҳасида замонавий ахборот технологияларини, электрон дастурий воситаларни тўғри қўллаш шахснинг мукамал шаклланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Таълимда замонавий ахборот ва коммуникация технологияларини кенг жорий этилиши:

- фаннинг барча соҳаларини ахборотлаштиришни;
- ўқув фаолиятни интеллектуаллаштиришни;
- интеграция жараёнларини чуқурлаштиришни;
- таълим тизими инфратузилмаси ва уни бошқариш механизмларини такомиллаштиришга олиб келади. Бунинг натижасида талабанинг касбий билимларни пухта эгаллашига, ўрганилаётган ходиса ва жараёнларни моделлаштириш орқали фан соҳасининг чуқур ўзлаштирилишига, ўқув фаолиятининг хилма-хил ташкил этилиши ҳисобига талабанинг мустақил фаолиятини кенгайтишига, ўрганилаётган жараён ва ходисаларни компьютер технологиялари воситасида тақдим этиш, талабаларда фан асосларига қизиқишни ва фаолликни оширишга олиб келади.

Юқорида қайд қилиб ўтилган ўқитишнинг илғор ахборот технологиялари билан биргаликда яна ўйинли ўқитиш, компьютерли ўқитиш, фаол ўқитиш технологиялари ҳам мавжудки, улар тавсифланган илғор ахборот ва педагогик технологиялар билан боғлиқликда шахсга

йўналтирилган технологиялар деб аталади ҳамда куйидаги функцияларни бажаришга амалий ёрдам кўрсатади:

– талабага инсонпарварлик нуктаи назаридан ёндашиш, улар шахсини хурмат қилиш, улар ўқув манфаатининг устиворлигини таъминлашга эришиш;

– ҳамкорликда ўқиш, демократия, тенглик, ўзаро хурматни йўлга қўйиш, орқали ўқувчи шахсини яхлит шакллантиришни амалга ошириш;

– талабани, ўқув – тарбия ишларининг объекти эмас, балки субъекти сифатида тан олган ҳолда фаолият самарадорлигини оширишни йўлга қўйиш;

– ҳар бир талабанинг қобилиятли инсон деб билиб унинг истеъдодини рўёбга чиқаришга ёрдамлашиш;

– ҳамма вақт ўқувчининг мустақиллиги, ташаббускорлиги, тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш;

– ўқувчи шахсининг индивидуаллиги серкирралигини амалда исботлай олиш, унинг имкониятларини очиб беришга қўмаклашишдан иборат.

Бундай ёндашув талабани ўқув жараён марказига қўйиб, уни ривожлантиришга, табиий имкониятларини рўёбга чиқаришга ва шу асосида унинг фаоллигини оширишга шарт-шароит яратади. Таълим жараёнида ахборот коммуникацион технологиялардан фойдаланиш жуда муҳим ўринни эгаллайди. Ушбу технологиялар ёрдамида машғулотларни замонавий талабларга жавоб берадиган тарзда олиб бориш ҳамда таълим олувчиларнинг диққатини жалб этишда кенг фойдаланиш мумкин. Таълим берувчи техника воситалари, яъни компьютерлар, электрон дарсликлар, интернет тизими ва бошқа воситалар ўқув ахборотини ўзлаштирилиши керак бўлган маълумотларни таълим олувчиларга етказибберувчи техник воситалардир. Ахборот берувчи техника воситаларига турли электромеханик асбоблар, машғулотда кўргазмали тасвирларни кўрсатишга мўлжалланган электрон доскалар, шунингдек, телевизор, видеопроектор, смартфон мобил алоқа воситалари, товушли мультимедиа технологиялари ва бошқа воситалар

киради. Электрон педагогик дастурий воситалар – компьютер технологиялари ёрдамида ўқув жараёнини қисман ёки тўлиқ автоматлаштириш учун муъжалланган дидактик восита ҳисобланади. Улар таълим жараёнини самарадорлигини оширишнинг шаклларида бири бўлиб, бугунги кунда замонавий технологияларнинг ўқитиш воситаси сифатида таълим жараёнида ишлатилмоқда.

Ахборот коммуникацион технологияни ўқитишда инновацион имкониятлари (виртуал лабораториялар, анимацион дастурлар ва бошқалар). Ўқув жараёнига ахборот технологияларини жорий қилмасдан, янги ахборот ва педагогик технологиялар ҳамда таълим методикаси билан боғлиқ бошқа инновациялардан фойдаланмасдан туриб, олий мактаб олдида турган вазифаларни муваффақиятли ҳал қилиб бўлмайди. Шундан келиб чиқиб, ўқув жараёнини интенсификациялаш муаммоларини ҳал қилиш турли хил усуллар ва касбий компетентлик ёндашувларни излаш ва улардан унумли фойдаланишни тақозо этади. Замонавий дидактик талабларни, айниқса, аниқ фанлар бўйича, автоматлаштирилган ўқитиш тизимларининг техник имкониятлари ҳамда компьютерлардан фойдаланган ҳолда муваффақиятли амалга ошириш мумкин.

Компьютерда ўргатувчи дастурлар ва бевосита ўрганилаётган дастурларни чуқурроқ англашга, асосий эътиборини ўрганилаётган дастурий таъминотга қаратишга ёрдам беради, билим ва малакаларни ривожлантириш олинган билимларни амалда қўллаш воситаси сифатида намоён бўлади.

АКТ таълимнинг мақсади ўқувчиларни замонавий ахборот коммуникацион технологиялар асослари ва атрофимиздаги оламни чуқурроқ билиш билан таништиришдан иборат. Бу борада, объектив сабабларга кўра ўрганилиши кийин бўлган куйидаги бўлим ва мавзулар алоҳида ўрин тутди:

- маълумотларни визуал кузатиш имкони бўлмаган жараёнлар в. ходисаларни ўқитиш;

- оғзаки тушунтирилганда кийин кабул килинадиган, мавхум фикрлаш ва уни талаб килувчи, модель тасаввурлардан фойдаланиб осон тушунтириш мумкин бўлган мавзулар;

- махсус қурилмаларни ишлашни ўрганишлар.

АКТ ўқитишда мавзуларни чуқур ўзлаштириш учун ўрганишга алохида эътибор қаратиш керак бўлади.

Анимацион дастурлар. Масалан интернетда маълумотлар алмашиш мавзуси бўйича ишлаб чиқилган анимациялар эшитилган назарий материални 2-3 дақиқада кўргазмали намоёиш килинади. Кўз билан кўриш мумкин бўлмаган ахборот алмашиш жараён ҳаракатини кўрсатиш билан назарий материал мустаҳкамланади. Ахборот алмашиш жараёнларни талабалар компьютер экранида, рангли тасвирда, маърузачининг овозли шарҳлаши билан бирга динамик ривожланишини кўрадилар. Анимациялар албатта ўқитувчининг тушунтириши, изоҳидан кейин берилади, чунки бусиз улар зарур таълимий, ривожлантирувчи ва тарбиявий вазифани бажара олмайдилар.

Виртуал лабораториялар. **Виртуаллик** — (лот. virtualis эхтимолий, мумкин бўлган) - реал мавжуд бўлмаган, аммо маълум шароитларда юзага келиши мумкин бўлган объект ёки ҳолат. **Лаборатория** сўзи лотинча laborate сўзидан олинган, “ишламок” маъносини англатади. Кўпинча махсус жиҳозлар ва ўзига хос шароитларда тадқиқотлар, таҳлиллар ва экспериментлар амалга ошириладиган хонани шундай аташади. Лекин шу билан биргаликда, лаборатория таълим беришнинг шаклларида биридир.

Виртуал лабораториялар электрон –таълимий муҳитда реал ҳаётий объектлар хатти-ҳаракатини моделлаштириб, ўқувчи ва талабаларга асосан физика, кимё, биология, математика, геометрия, информатика каби илмий-табiiй фанлардан янги билим, кўникма ва малакаларга эга бўлишга имкон беради. Виртуал лаборатория термини остида физика фанини ўқитиш жараёнида лаборатория машғулотида лаборатория конун-қоидаларини бажариш учун зарур бўлган компьютер ахборотлари жамланмаси

тушунилади. Internet технологияларининг кириб келиши бир неча асрлар давомда ўзгармай келган ҳолатларни ўзгартириб юборди. Бу одатдаги хат ёзишмалари электрон почта билан, кутубхоналар эса web-сайтлар билан алмашилишида намоён бўлди. Эндиликда эса таълим тизимида таълим олишнинг анъанавий шакллари ўрнига масофавий таълим элементлари кириб келди. Замонавий ахборот коммуникация технологиялари воситаларини таълим жараёнига кириб келиши анъанавий ўқитиш усулларига қўшимча равишда янги ўқитиш шакли - масофавий ўқитиш яратилишига омил бўлди.

Ахборот коммуникация технологияларни ўқитишда касбий компетентлик ва инновациялар танлашда ўқитувчининг энг биринчи вазифаси мавзунини ўзлаштириш савияси, талабалар билим даражаси, билиш қобилияти турлича эканлигини эътиборга олиш зарур. Шунинг учун ҳар бир мавзу учун мос келадиган алоҳида технологияни танлаб ўқитишга ҳаракат қилинади.

Тошкент ирригация ва кишлоқ хўжалиги механизациялаш муҳандислик институти “Ахборот технологиялари” кафедрасида таълим тарбия жараёнини замонавий ахборот коммуникация ва педагогик технологиялардан кенг фойдаланиш асосида амалга оширишга эътибор қаратиб келинмоқда. Бўлажак муҳандислар учун ўз фаолиятлари билан боғлиқ ҳолда жараёнларни автоматлаштириш ва инновацияларни тадбиқ этиш муҳим ҳисобланади. Шунинг учун ҳар бир мавзунинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолатда ахборот коммуникация ва педагогик технологияларни танлаб ўқитишга ҳаракат қилинмоқда. Кафедрада бугунги кунда барча амалий ва лаборатория дарслар компьютер синфларда ва маърузаларда видео проектор ҳамда электрон доскалар билан ўтилишидан ташқари ўқув жараёнида “Ақлий ҳужум”, “Бўш звено”, “Нилуфар гули”, “Кластер”, “Нима учун”, “Балик склети”, “Асалари уяси” каби замонавий педагогик технологиялар қўлланиб келинмоқда.

ХУЛОСА

Касбий компетентлик масалалари, айна пайтдаги педагогика, психология, социология ва менежмент соҳасида фаолият юритаётган тадқиқотчиларнинг диққат марказидаги масалалардан бири бўлиб келмоқда. Уларнинг фикрларини умумлаштирган ҳолда касбий компетентлик асосининг ўзига хос моделини таклиф этиш мумкин. Тавсия этилган моделда келтирилган параметрларни ўрганган ҳолда, улар ўртасидаги узвий боғлиқлик ва бир-бирини тўлдириш хусусиятлари мавжудлигини кўришимиз мумкин. Масалан турли шарт-шароитларга мослаша олиш, бир вақтнинг ўзида, замон талабларини тўғри англаш ва қарор қабул қилиш билан боғлиқдир. Касбий компетентликни электрон таълим муҳитида ривожлантириш зарурияти биричидан, энг аввало таълим хизматлари бозори нафақат миллий даражада балки жаҳон миқёсида рақобатнинг тобора кучайиб бораётганлиги, иккинчидан таълим жараёнини таълим олувчиларнинг эҳтиёжи, имконияти, билим даражаси ва уларнинг таълим олиши вақтини мустақил белгилашига мослашиб бораётганлиги, учинчидан касбий компетентликнинг ошириш масаласи таълим сифати билан бевосита алоқадорлиги, тўртинчидан таълим олувчиларга дунёвий билимларни бериш, зарурий малака ва кўникмаларни эгаллашида педагог ва раҳбар ходимларнинг масъулиятининг ошиб бориши, бешинчидан ўрганилаётган жараён ва ходисаларни ахборот технологиялари воситасида тақдим этиш – таълим олувчиларда қизиқиш ва фаолликни ошириш воситаси саналиши ва бошқа бир қатор омиллар билан изоҳланмоқда.

Электрон таълим олиш бир қатор устунликларга эга: таълимнинг барча учун очиклиги, материалларни ўзлаштириш суръатларини мустақил белгилаш, индивидуал таълим траекториясини қуриш имконияти, таълим берувчи педагогнинг индивидуал маслаҳатларини олиш имконияти, телеконференциялар ташкил этиш ва тематик вебинарлар, гуруҳий мунозаралар, гуруҳий лойиҳаларда қатнашиш имконияти ва бошқалар.

Электрон таълим дастакларининг хилма-хиллигига карамай, у таълим жараёнида қўллаш педагогларнинг юкори даражадаги малакаси, яъ таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқаришда зарур хисобланган электр таълим мухитида ишлай олиш компетенцияси, фан доирасида компетенцияси, талабалар ва бошқа таълим олувчиларни ўқитиш учун зар хисобланган бошқа компетенциялар ва электрон таълим беришни технологияларини қўллаш компетенцияларига мукамал тарзда э бўлинганди энг юкори самарани беради.

Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, хозирда мавжуд “Таълим тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Қонунида электрон таълим олиш борасида муносабатлар оидинлаштирилмаган. Таккослаш учун Россия Федерациясининг “Россия Федерациясида таълим тўғрисида”ги Қонунда (масалага оидинлик киритилади. Ушбу Қонуннинг 16-моддасига қў “Электрон таълим олиш деб, маълумотлар базасида мавжуд ва таъли дастурларни амалга оширишда фойдаланиладиган ахборотлар, уни кайт ишлаш имкониятини берувчи технологиялар ва техник воситалар, шунингд белгиланган ахборотни етказиб берувчи ахборот-телекоммуникацио тизимларини қўллаш орқали таълим олувчилар ва педагогик ходимларни ўзаро ҳамкорлигини ташкил этиш тушунилади” деб таъриф берилади²⁷.

Замонавий тенденциялар шуни кўрсатмоқдаки, жаҳон таълим тизимида мавжуд интеграция жараёнлари глобал электрон таълимга бўлган эhtiёжн тобора ошиб боришини кўрсатмоқда. Таълим хизматларига бўлган эhtiёжнинг тобора ортиб бораётганлиги, таълим жараёнининг шахсп йўналтирилганлик тамойилининг устивор даражада амал килишини, ҳамд таълим аҳолининг кенг катламларига етказилишини талаб килади. Бу борада ООКларнинг ахамияти тобора ортиб боришини таъкидлаш ўринлидир.

Олий таълим тизимида таълим сифатини онлайн ўқув курсларини ташкил этишни ва бу орқали касбий компетентликни таъминлаш, биринчи

²⁷Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» 0-13. – Москва: Проспект, 2014. – 160 с.

навбатда олий таълим муассасасининг моддий-техник базаси, молиявий ахволи, мавжуд хўжалик шартномалари, маблағли илмий лойиҳалар, мавжуд АКТ таъминоти, ахборот ресурслари, электрон таълим воситаларига боғлиқ. Бу жараёнда педагогларнинг касбий малакалари, билим савиялари, салоҳияти ва талабанинг ўзлаштириши, сифат кўрсаткичлари, мутахассис даражасида хосил қилган кўникмалари, эгаллаган касби ва истеъмолчилар томонидан мутахассисга бўлган эҳтиёжнинг шаклланиши ҳам масаланинг муҳим жиҳатларидан биридир. Шунингдек, истеъмолчининг (иш берувчи) мутахассис сифатига қўядиган талаб ва таклифларининг инобатга олиниши ҳам жуда катта аҳамиятга эга.

Ахборот қабул қилувчилар (ота-оналар, ёшлар, талабалар ва барча омма) сохта янгиликлар, пропаганда, миш-мишлар, шов-шувлар, сатира ва турли хил реклама хабарларининг доимий хужуми таъсирида бўлган ҳозирги вазиятда, аниқ далилларга асосланган ишончли ахборотни уйдирмалардан ажратиш борган сари мураккаблашиб бормоқда. Бу эса таълим муассасалари педагог ходимлари касбий компетенциясига бўлган талаб мезонларининг янада юқори даражага қўтарилишини талаб этади.

Миллий таълим тизимида ООКларнинг кенг миқёсда жорий этилиши таълим хизматлари бозоридаги рақобат муҳитини янада кучайишига, таълим хизматлари сифатининг ортишига, таълим хизматларидан фойдаланувчиларнинг кўлами кенгайишига олиб келади. Шу боис таълим муассасаларида электрон муҳит орқали таълим беришни доимий рағбатлантириб бориш, старли даражадаги моддий-техник база билан таъминланишни талаб этади. ООКларни жорий этишда энг аввало маркетинг тадқиқотларини амалга ошириш, истеъмолчилар талабларини ўрганиш, имконияти чегараланган фойдаланувчилар талабларини эътиборга олиш зарур бўлади.

Blended Learning таълим технологиясини ташкил қилишда ОТМ профессор-ўқитувчиси аудиториянинг ҳолати, ўрганувчининг истак-хоҳиши ва моддий техник базанинг қай даражада эканлигини инобатга олиши зарур.

Бу таълим тизимини бошқаришда касбий компетентлик жуда муҳимдир. Электрон таълим тизимида касбий компетентликка эга бўлган профессор-ўқитувчидан, аввало:

- ўз фанининг чуқур билимдони бўлиши;
- АКТдан эркин фойдалана олиши;
- рус тили ва инглиз тилларини яхши билиши;
- Blended Learning таълим технологияси моделларини яхши ўзлаштирган бўлиши;
- моделлар бўйича аниқ, пухта ўқув режа ва дастур тузган бўлиши;
- ўзининг электрон почтаси, смарт мобил телефони ёки компьютер орқали телеграмда мунтазам фаол бўлиши;
- талабаларга онлайн топширик берганда мунтазам кузатиб, текшириб, баҳолаб бориши;
- аудиторияда интернет тармоғи ишлаб турган бўлса, дарснинг ўзидаёқ тезлик билан топшириқ ва вазифаларни бериб, уларни онлайн баҳолашни уддасидан чиқа олиши талаб этилади.

ТАКЛИФЛАР

Профессор-ўқитувчиларнинг электрон таълим муҳитида касбий компетентлигини ошириш борасида қуйидаги ишларни алоҳида таъкидлаш лозим деб ҳисоблаймиз:

1. Таълим сифатини ошириш мақсадида профессор-ўқитувчиларнинг ахборот коммуникацион технологиялардан, хорижий тиллардан ва бошқа махсус фанлардан профессионал билим даражаси ва тажрибасини узлуксиз ошириб бориш.

2. Илғор хорижий университетларнинг электрон таълимни ривожлантириш борасидаги тажрибасини доимий ўрганиб бориш, тажрибаларини ўрганиш асосида фанлар бўйича замонавий ўқув режа, фан дастурлари ва уларга мос ўқув-услубий мажмуалар тайёрлаш.

3. Ўқитилаётган мутахассислик фанларидан ташкил этилган “on-line” курсларини киёсий тахлилини амалга ошириш ва талабаларни улар билан таништириб бориш .

4. Таълим жараёнини АКТ ёрдамида такомиллаштириш, назарий билимларни бойитиш, амалий билимларни чуқурлаштириш ҳамда лойихалар ва грантларда ишлай олиш қобилиятига эга бўлиш, гуруҳ бўлиб ишлаш кўникмаси ва лидерлик сифатларининг шакллантирилиши.

Фикримизча, сўнгги пайтдаги таълим хизматлари бозоридаги тенденцияларни эътиборга олган ҳолда, “электрон таълим”, “электрон таълим муҳити”, “электрон таълим олиш” ва бошқа шу билан боғлиқ тушунчаларга ҳуқуқий ойдинлик киритиш зарурияти пайдо бўлди.

Шунингдек, электрон таълим воситаларининг мазмуни ва сифатини муайян мезонлар асосида тартибга солиш, яъни берилаётган ахборотларнинг ҳаққонийлиги, турли хил ёт ғоялардан холи бўлиши, миллий кадриятлар ва анъаналарни кўзда тутишини белгилловчи низомлар, йўриқномалар ва тартиблар ишлаб чиқиш лозим.

Электрон таълим муҳитида ООЖларни тақдим этаётган ОТМларнинг умумий рейтингини аниқлаш ва уларни оммавий ахборот воситаларида доимий эълон қилиб бориш мақсадга мувофиқдир.

Профессор-ўқитувчилар томонидан тайёрланган ООЖлар ўртасида танловлар ташкил этиш, улардан энг яхшиларини танлаб олиш ва таълим жараёнида кенг қўллаш таълим сифати самарадолигини оширишга хизмат қилади.

Blended learning ва масофавий таълим технологиялари бўйича ўқитувчи ва талабалар қуйидаги имкониятларга эга бўлишлари мумкин:

1. Ўқитувчи бунда таълим самарадорлигига эришади ва талабанинг ҳам кенг камровли билим олишига ёрдам беради.

2. Таълим оловчида вақт ва пулни тежашлик билан бирга индивидуал ҳолда таълим олиш имконияти бор бўлади.

3. Таълим олиш ресурсларига бирин-кетин етиб бориб, ўзаро мулоқот ва ҳамкорликда таълим олиш имконияти мавжуд.

4. Талаба бунда юкори даражада банд бўлиши кутилади, ўқитувчи билан онлайн мулоқотга киришиш имконига ҳам эга бўлади.

5. Масофавий таълимнинг юкори даражада йўлга қўйилиши оркали таълим олувчиларда исталган манзилда туриб сифатли ва кўплаб маълумотларни олиш имконияти бўлади.

6. Таълим олувчида бепул Оммавий Очик Онлайн Курсларда тахсил олиб, сертификатларга эга бўлиш имкони бор.

7. Имконияти чекланган ўқувчи ва талабаларнинг масофадан туриб тахсил олишида электрон таълимнинг ўрни юқоридир.

ОТМларда иктисодий фанларни электрон таълим муҳитида ўқитишни такомиллаштириш юзасидан қуйидагиларни таклиф этамиз:

- иктисодий фан бўйича ООКларни ташкил этишда жаҳонда етакчи мамлакатлар тажрибасига таяниш;

- талабалар мустақил ишларини ташкил этишда электрон таълим муҳити имкониятларидан фойдаланиш;

- иктисодий фанлар юзасидан ООКларнинг сифатини ошириш мақсадида кўрик танловлар ташкил этиш;

ОТМларда хорижий тилларни электрон таълим доирасида ўқитишда ва ЖН, ОН ва ЯНларни олишда қуйидагиларнинг амалга оширилишини таклиф қиламиз:

- тажрибали профессор-ўқитувчилар томонидан факатгина бир семестрда ўтилган мавзулар бўйича аниқ, пухта ва турли шаклдаги тестларни тузиш, АРМ базасига топширишдан аввал уларни жиддий таҳрирдан ўтказилиши;

- АРМга топширилган тестлар АКТ масъуллари томонидан, аввало, жавобларнинг турли вариантлари шакллантирилгандан сўнг базага киритилишини сифатли таъминланилиши;

- Blended learning таълим технологиясидан амалий ва мустақил машғулотларда кенг масштабда фойдаланиш учун ОТМларда wi-fi зоналарини сифатли ташкил қилиш мақсадга мувофиқ бўларди.

Биология фанини ўқитишдаги қуйидаги 6 та хусусий компетенцияни амалга татбиқ қилиш мақсадга мувофиқдир:

- биологик объектларда борадиган жараёнларни тушуниш ва изоҳлаш;

- биологик объектлардаги жараёнларни кузатиш, тажрибалар ўтказиш ва ҳулосалаш;

- соғлом турмуш тарзи ва экологик компетенция;

- ушбу соҳада илмий тадқиқотлар олиб бориш ва жиддий киёсий таҳлиллаш компетенциясига эга бўлиш;

- АКТ воситасида биологияга оид электрон дарслик, ўқув ва ўқув-услубий қўлланмалар ишлаб чиқиш компетенциялари;

- янги инновацион технологияларни фанга олиб кириш компетенциялари.

Шунингдек, таълим муассасасини аниқ шароитларидан келиб чиққан ҳолда, юқорида кўрсатилган умумтабiiй фанлардан ўзлаштириш даражасига таъсир этувчи базавий тоифаларни оммавий татбиқ қилиш ҳам муҳимдир.

ОТМ миқёсида очик электрон таълим ресурсларидан фойдаланиш (Blended learning ва масофавий таълим) бўйича илмий-услубий анжуманларни ташкиллаштириш ва профессор-ўқитувчилар мустақил ишларни ташкиллаштириш мақсадида талабаларнинг Интернет глобал тармоғидан кенг фойдаланишларига мотивация беришлари мумкин.

Ўқитувчининг касбий компетенцияларини ривожлантириш мақсадида доктор Қиймет Селвининг 9 та компонентини таълим жараёнига жорий қилиш каби масалалар таклиф сифатида қабул қилиниши мумкин.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997. №9.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”. “Баркамол авлод-Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” китобидан. – Тошкент.: Шарк, 1997.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 4732-сонли Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 3 декабрдаги “Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг бошқарув кадрлари захирасини мақсадли ўқитишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 351-сонли қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 29 декабрдаги “Республика олий таълим муассасалари рейтингини баҳолаш тизимини жорий этиш тўғрисида” ги 371-сонли қарори.
7. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2001 йил 29 августда “Олий таълим муассасаси ички назорат ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини рўёбга чиқаришнинг мониторингини амалга ошириш тўғрисида” ги 207-сонли буйруғи.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида “Электрон таълим” миллий тизимини яратиш” инвестиция лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2012 йил 16 апрелдаги ПҚ–1740-сонли Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Миллий ахборот-коммуникация тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2013 йил 27 июндаги ПҚ-1989-сон Қарори.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 3 апрелдаги “Иктисодиётнинг реал секторида ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш чоралари тўғрисида”ги ПҚ-2158-сон Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 4 февралдаги «Ахборот технологиялари ва коммуникацияларни ривожлантириш вазирлиги тўғрисида»ги ПФ-4702-сон фармони
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 30 майдаги “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-3080 Фармони.
13. Мирзиёев Ш.М. Қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузаси. 2017 йил 14 январь.
14. Ўзбекистон Республикаси Президенти вазифасини бажарувчи Ш.Мирзиёевнинг Ислоҳ ҳамкорлик ташкилоти ташки ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутқи. Тошкент окшоми газетаси. 2016 йил 19 октябрь.
15. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармонида кўрсатилган 2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича “Ҳаракатлар стратегияси”.
16. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи. 2017 йил, 23 декабр.
17. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 30-сон,

351-модда.

18. Бегимкулов У.Ш. Замонавий ахборот технологиялари муҳитида педагогик таълимни ташкил этиш. // “Педагогик таълим” жур, № 1, 2004.
19. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш назарияси ва амалиёти: Педагогика фанлари доктори. ... дисс. – Т., 2007. – Б.3
20. Вафоев Б.Р., Ибрагимова С.Б. Ахборот тизимлари ва технологиялари. Ўқув-услубий қўлланма. – Т.: ЎзДЖТИ, 2015. – 190 б.
21. Мирсолиева М.М. “ОТМда ўқув жараёни ва ўқув-услубий фаолиятни модернизациялаш ва инновацион таълим технологияларини жорий этиш”. Модул. Т.: БИММ, 2015.
22. Хамидов В.С. Методы и модели веб ориентированных адаптивных обучающих систем/LAP LAMBERT Academic Publishing, Germany. 228 с.
23. Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. <http://uz.infocom.uz/2009/12/21/talim-tizimida-keskin-burilishga-sabab-bolgan-4-dastur-haqida/>
24. Хамидов В.С. Эркин ва очик кодли LMS тизимлар таҳлили, infocom.uz журнали №7,8. 14 бет, 2013 й.
25. Ҳамдамов Р.Ҳ. Масофадан ўқитиш тизимларини яратишдаги юзага келадиган муаммолар ҳақида. “Фан ва таълимда ахборот-коммуникация технологиялари”. Республика илмий-техник конференциясининг материаллари. Тошкент. 6-7 апрел 2006 й.
26. András Benedek.György Molnár. Development of Teacher Competencies in a New Learning Environment in Higher Education. ICCGI 2012 : The Seventh International Multi-Conference on Computing in the Global Information Technology
27. Diaz, D. P., Cartnal, R. B. (1999). Students’ learning styles in tow classes; online distance learning and equivalent on-campus. College Teaching, v. 47.
28. DiSalvio, ,(2007). Revising Workload, Promotion and Tenure Policies for online faculty.Available

29. Dolan, K. (2008). Comparing Modes of Instruction: The Relative Efficacy of On-Line and In-Person Teaching for Student Learning.
30. Ivan Perry B. Mercado. Relationship of the Online English Teachers' Competencies to Selected Variables: Implications to Online English Teaching. Centro Escolar University Makati Campus, Philippines. American International Journal of Contemporary Research Vol. 3 No. 12; December 2013.
31. Johnson, S. D., Aragon, S. R., Shaik, N., and Palma-Rivas, N. (1999). Comparative analysis of online vs. face-to-face instruction. (ERIC Document No. ED 448 722)
32. Mike Thacker, "Online Language and Reflective Learning"
www.1las.ac.uk/resources/paper.
33. Maria Liakopoulou (Researcher). The Professional Competence of Teachers: Which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness? Aristotle University of Thessaloniki. Makedonomaxon 53, Halastra Thessaloniki, 57 300. GREECE. International Journal of Humanities and Social Science. Vol. 1 No. 21 [Special Issue - December 2011]
34. Nessipbayeva O. The competencies of the modern teacher. Candidate of Pedagogical Sciences, Docent at Suleyman Demirel University Almaty, Kazakhstan Olga_Nessip@mail.ru. Part 2: Pre-Service and In-Service Teacher Training.
35. Shmelev, A. G. Psychodiagnosis of personnel characteristics. Saint-Peterburg, 2002.
36. Valentina Arkorful. Nelly Abaidoo. The role of e-learning, the advantages and disadvantages of its adoption in higher education. International Journal of Education and Research. Vol. 2 No. 12 December 2014

Электрон ресурслар

37. www.gov.uz
38. www.lex.uz
39. www.edu.uz
40. www.bilim.uz

41. <http://elearning.zn.uz/>
42. mooc.edu.uz
43. <https://www.coursera.org/>
44. <https://www.khanacademy.org>
45. <https://www.udemy.com>
46. <http://sifat2016.ulcraft.com/>
47. <http://ziyonet.uz>
48. <http://dr-sharipov.com/>
49. <http://www.natlib.uz/>
50. <http://www.princeton.edu/WebMedia/lectures/>
51. <http://ocp.hul.harvard.edu/>, <http://www.extension.harvard.edu/openlearning/>
52. <http://www.intuit.ru/>
53. <http://www.eric.ed.gov/>
54. <http://www.thegateway.org/>
55. <http://www.cnx.org>

МУНДАРИЖА

КИРИШ		6-12
I БОБ. КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА УНДА ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ		13-35
1.1. Касбий компетентлик тушунчаси ва унинг электрон таълим муҳитида ривожлантириш зарурияти.....		13-20
1.2. Электрон таълим муҳитининг таълим жараёни самарадорлигини оширишдаги аҳамияти.....		20-27
1.3. Электрон таълим муҳитини шакллантиришнинг ҳуқуқий асослари.....		27-35
II БОБ. ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ПРОФЕССОР-ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИК-ЛАРИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ		35-58
2.1. Онлайн ўқув курслари асосида касбий компетентликни ошириш имкониятлари.....		36-41
2.2. Ўзбекистон таълим тизимида онлайн ўқув курсларини ташкил этиш орқали касбий компетентликни таъминлаш.....		42-50
2.3. Профессор-ўқитувчиларнинг онлайн ўқув курсларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш.....		50-58
III БОБ BLENDED LEARNINGДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ		59-75
3.1. Blended Learning ва касбий компетентлик.....		59-67
3.2. Аъъанавий таълим ва электрон таълим (ёки Blended Learning)нинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларнинг киёсий таҳлили.....		67-70
3.3. Илғор хорижий тажрибалар орқали касбий компетентликни такомиллаштириш (Blended Learning ва масофавий таълим технологияларининг афзалликлари)...		70-75
IV БОБ. ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ТУРЛИ СОҲА МУТАХАССИСЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКЛАРИ		76-105
4.1. Иктисод соҳасидаги педагог-кадрларнинг электрон таълим муҳитида касбий компетентлиги.....		76-86
4.2. Хорижий тилларни ўқитишда касбий компетентлик ва электрон таълим воситаларидан фойдаланишнинг самарадорлиги.....		87-94
4.3. Биология фанини ўқитишда компетенциявий ёндашувлар ва электрон таълим муҳитидан фойдаланиш.....		94-99
4.4. Ахборот коммуникация технологияларини ўқитишда касбий компетентлик ва инновациялар.....		100-105
ХУЛОСА		106-112
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ		143-118
ИЛОВАЛАР		124-129

Хамидов Воҳид Собирович
Сирожиддинов Камолиддин Икромиддинович
Умарханов Нурилло Исматуллаевич
Исмоилов Қахрамонжон Абдумўминович
Турсунбоев Ҳамдам Ешбоевич
Абдуллаев Зафар Сайфутдиновичларнинг

**ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Институт илмий кенгашининг 2018-йил 29-мартдаги
8-сонли мажлисида чоп этишга тавсия этилган

Масъул муҳаррир: Гулчехра Шодмонова
Техник муҳаррир: Отабек Хафизов
Рассом: Азиз Инамов

Чоп этишга рухсат этилди: 04.04.2018 й. Формат: 60x84-1/16
Ҳажми: 7.25 босма табок. 12 нусха. Буюртма №111
ТИҚХММИ босмахонасида чоп этилди.
Тошкент, 100000, Қори Ниёзий кўчаси, 39-уй

